

T.C.
ADİYAMAN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI

21. YÜZYILDA TİCARET SAVAŞLARI VE EKONOMİK
YAPTIRIMLAR (ABD-ÇİN ÖRNEĞİ)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ESRA RUVEYDA YILDIZ

DANIŞMAN
DOÇ. DR. SAMET ZENGİNOĞLU

ADİYAMAN, 2025

ÖZET

21. YÜZYILDA TİCARET SAVAŞLARI VE EKONOMİK YAPTIRIMLAR (ABD-ÇİN ÖRNEĞİ)

Esra Ruveyda YILDIZ
İktisat Anabilim Dalı

Adıyaman Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, 07/2025, Sayfa:87
Danışman: Doç. Dr. Samet ZENGİNOĞLU

Bu tez çalışmasında, 21. yüzyıl uluslararası ekonomik ilişkilerinde belirleyici bir unsur haline gelen ticaret savaşları ve ekonomik yaptırımlar, Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ile Çin Halk Cumhuriyeti örneği üzerinden incelenmiştir. Küresel ekonomik güç dengelerinin yeniden şekillendiği bu dönemde, özellikle 2018 yılından itibaren ABD'nin uyguladığı gümrük tarifeleri ve yaptırımlar ile Çin'in verdiği tepkiler, dünya ticaretinde derin yapısal kırılmalara yol açmıştır. Tezde, ticari korumacılık, serbest ticaret, ekonomik yaptırımlar ve güç geçişi gibi kavramlar kavramsal ve kuramsal çerçevede ele alınmıştır.

Araştırma yöntemi olarak nitel bir yaklaşım benimsenmiş; doküman analizi yöntemi ile çeşitli akademik makaleler, resmi raporlar ve uluslararası veri setleri değerlendirilmiştir. Ayrıca, 2014–2024 yılları arasında ABD ve Çin'in yıllık büyüme oranları, ithalat ve ihracat verileri karşılaştırmalı olarak analiz edilmiştir. Elde edilen bulgular, Çin'in dış ticaret fazlasını koruyarak ekonomik büyümesini sürdürdüğünü, ABD'nin ise dış ticaret açığını azaltmakta sınırlı başarı elde ettiğini ortaya koymuştur.

Ticaret savaşlarının yalnızca ekonomik değil, jeopolitik ve stratejik bir mücadele alanı olduğu; Çin'in uzun vadeli yapısal dönüşümleri sayesinde bu süreçte daha avantajlı bir konum elde ettiği anlaşılmaktadır. Bu tez, güç geçişi teorisi bağlamında küresel ticaret politikalarının yeni yönelimlerini anlamak açısından literatüre katkı sağlamayı hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Ekonomik yaptırımlar; Ticari korumacılık; ABD-Çin ilişkileri; Ticaret savaşları; Uluslararası ticaret politikaları.

ABSTRACT

TRADE WARS AND ECONOMIC SANCTIONS IN THE 21ST CENTURY (USA-CHINA EXAMPLE)

Esra Ruveyda YILDIZ

Department of Economics

Adıyaman University, Graduate Education Institute, 07/2025, Page:87

Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Samet ZENGİNOĞLU

This thesis investigates one of the most significant developments in 21st-century international economic relations: the trade wars and economic sanctions between the United States of America (USA) and the People's Republic of China. Since 2018, the imposition of tariffs and economic measures by the USA and China's strategic responses have deeply influenced global trade dynamics. In this context, key concepts such as trade protectionism, free trade, economic sanctions, and power transition theory are examined within a comprehensive conceptual and theoretical framework.

A qualitative research design was employed, based on document analysis of academic studies, official reports, and international datasets. The annual GDP growth rates, imports, and exports of the USA and China between 2014 and 2024 were comparatively analyzed. The findings reveal that China maintained a consistent trade surplus and sustained economic growth throughout the period, while the USA struggled to reduce its chronic trade deficit despite protectionist policies.

In conclusion, the trade war between these two global powers is not merely an economic conflict, but also a geopolitical and strategic struggle. China's resilience and ability to adapt through structural economic reforms have positioned it more advantageously in the long run. This study contributes to the literature by offering a comparative and analytical perspective on the evolving nature of global trade policies in the context of power transition theory.

Keywords: Economic sanctions; Trade protectionism; US-China relations; Trade wars; International trade policies

TEŞEKKÜR

Bu yüksek lisans tezinin hazırlanma sürecinde bilgi ve tecrübeleriyle bana yol gösteren, akademik rehberliği ve sabırlı desteğiyle her aşamada yanımda olan değerli danışmanım Doç. Dr. Samet Zenginoğlu'na en içten teşekkürlerimi sunarım. Kendisinin bilimsel yaklaşımı, yönlendirmeleri ve yapıcı eleştirileri, çalışmamın niteliğini artırmada büyük katkı sağlamıştır.

Ayrıca, bu zorlu süreçte beni her zaman destekleyen, sabırla yanımda duran ve bana güç veren sevgili aileme sonsuz teşekkür ederim. Onların manevi desteği ve inancı, bu çalışmayı tamamlamamda en büyük motivasyon kaynağım olmuştur.

Tüm katkı sağlayanlara en derin saygı ve şükranlarımla...

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tezin bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmamın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalarında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmanın Adıyaman Üniversitesi tarafından kullanılan “bilimsel intihal tespit programı”yla tarandığını ve hiçbir şekilde “intihal içermediğini” beyan ederim. Herhangi bir zamanda, çalışmamla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçları kabul ettiğimi bildiririm.

.....

(İmza)

(Esra Ruveyda YILDIZ)

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
BAŞLIK SAYFASI.....	i
JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
TEŞEKKÜR.....	v
ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
TABLOLAR DİZİNİ.....	ix
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	x
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ.....	xi
1. GİRİŞ.....	1
2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE	4
2.1. Uluslararası Ticaretin Temel Kavramları.....	4
2.1.1. Dış ticaret ve serbest ticaret	5
2.1.2. Koruyucu ticaret politikaları (ticari korumacılık).....	6
2.1.3. Ticaretin liberalleşmesi ve küreselleşme	7
2.2. Ekonomik Yaptırımlar	8
2.2.1. Ekonomik yaptırım tanımı ve türleri	8
2.2.2. Yaptırımların amaçları ve stratejik kullanımı	10
2.2.3. Yaptırımların hedef ülke ekonomisine etkileri.....	11
2.3. Ticaret Savaşları	13
2.3.1. Ticaret savaşı kavramı.....	13
2.3.2. Tarihsel arka plan: merkantalizm ve neo-merkantalist yaklaşımlar.....	14
2.3.3. Ticaret savaşlarının küresel ekonomi üzerindeki yansımaları	15
2.4. Ticari Korumacılığın Araçları.....	16
2.4.1. Gümrük tarifeleri ve kota uygulamaları.....	17
2.4.2. Anti-Damping ve sübvansiyon önlemleri	18
2.4.3. Teknik ticaret engelleri ve idari prosedürler	20
2.5. ABD-Çin Rekabetinin Kavramsal Arka Planı	21
2.5.1. İktisadi güç mücadelesi ve küresel hegemonya	22

2.5.2. “Merdiveni itme” teorisi (kicking away the ladder)	23
2.5.3. ABD’nin koruma politikaları: trump dönemi ve sonrası	24
2.5.4. Çin’in tepkileri ve alternatif ekonomik hamleleri.....	25
2.6. Teorik Yaklaşımlar	26
2.6.1. Yeni ticaret teorileri ve ekonomik coğrafya	27
2.6.2. Güç geçiş teorisi ve jeoekonomik rekabet	28
2.6.3. Kurumsalcı yaklaşım (institutionalism)	29
2.6.4. Bağımlılık teorisi (dependency theory)	31
2.6.5. Dünya sistemi teorisi (world systems theory)	33
2.6.6. Hegemonik istikrar teorisi (hegemonic stability theory).....	34
3. YÖNTEM	37
3.1. Araştırma Modeli.....	37
3.2. Veri Toplama Yöntemi.....	38
3.3. Veri Analizi Tekniği.....	39
4. LİTERATÜR TARAMASI.....	41
4.1. Ekonomik Savaşlar Üzerine Akademik Görüşler.....	41
4.2. Ticaret Savaşları Üzerine Akademik Görüşler.....	43
4.3. ABD-Çin Ticaret İlişkileri Üzerine Yapılan Çalışmalar	44
4.4. Ticaret Savaşlarının Türkiye’ye Etkileri Üzerine Yapılan Çalışmalar	45
5. ABD-ÇİN TİCARET SAVAŞLARI ANALİZİ.....	54
5.1. ABD’nin Ekonomik Büyüme, İthalat ve İhracat Verileri (2014–2024)	54
5.2. Çin’in Ekonomik Büyüme, İthalat ve İhracat Verileri (2014–2024).....	56
5.3. Ticaret Savaşlarının Etkileri: Karşılaştırmalı Bulgular	58
5.4. Ticaret Savaşlarının Türkiye Ekonomisine Yansımaları.....	65
5.4.1. Türkiye’nin dış ticaret yapısında gözlenen değişimler	66
5.4.2. Sektörel etkiler: teknoloji, tekstil ve otomotiv.....	67
5.4.3. Alternatif pazar olanakları ve riskler	69
6. TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER.....	72
6.1. Tartışma.....	72
6.2. Sonuç	74
6.3. Öneriler	76
KAYNAKÇA.....	79
ÖZ GEÇMİŞ	

TABLÖLAR DİZİNİ

	Sayfa
Tablo 5. 1. ABD'nin ekonomik büyüme, ithalat ve ihracat verileri (2014–2024).....	55
Tablo 5. 2. Çin'in ekonomik büyüme, ithalat ve ihracat verileri (2014–2024)	57
Tablo 5. 3. ABD ve Çin'in yıllık GSYİH büyüme oranları karşılaştırması (2014–2024)..	60
Tablo 5. 4. ABD ve Çin'in toplam ithalat değerleri (milyar dolar, 2014–2024)	62
Tablo 5. 5. ABD ve Çin'in toplam ihracat değerleri (milyar dolar, 2014–2024)	63
Tablo 5. 6. Türkiye'nin GSYH, ithalat ve ihracat rakamları (milyar dolar, 2014–2024) ...	65

ŞEKİLLER DİZİNİ

	Sayfa
Şekil 5. 1. ABD ve Çin'in yıllık GSYİH büyüme oranlarının karşılaştırılması (2014–2024).....	59
Şekil 5. 2. Çin ve ABD'nin toplam ithalat değerleri (milyar \$)	61
Şekil 5. 3. Çin ve ABD'nin toplam ihracat değerleri (milyar \$).....	63

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
DTÖ	: Dünya Ticaret Örgütü
GSYİH	: Gayrisafi Yurt İçi Hasıla
IMF	: International Monetary Fund (Uluslararası Para Fonu)
OECD	: Organisation for Economic Co-operation and Development (Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü)
RCEP	: Regional Comprehensive Economic Partnership (Bölgesel Kapsamlı Ekonomik Ortaklık)
WTO	: World Trade Organization (Dünya Ticaret Örgütü)

1. GİRİŞ

21. yüzyılın küresel ekonomik yapısı, devletlerarası ilişkilerde yaşanan dönüşümler ve uluslararası ticaret politikalarındaki değişimlerle şekillenmektedir. Özellikle Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ile Çin Halk Cumhuriyeti (ÇHC) arasında son yıllarda giderek artan ekonomik gerilimler, yalnızca iki ülke arasındaki ilişkileri değil, aynı zamanda dünya ekonomisinin bütününe etkileyen bir düzeye ulaşmıştır (Alev, 2022). Ticaret savaşları, bu bağlamda devletlerin ekonomik egemenliklerini korumak amacıyla uyguladıkları korumacı politikaların en belirgin yansıması olarak ortaya çıkmaktadır (Can, 2022). ABD ile Çin arasındaki ticaret savaşları, sadece ithalat ve ihracat verileriyle sınırlı olmayan, çok katmanlı bir ekonomik, siyasi ve stratejik rekabetin dışa vurumu olarak değerlendirilmektedir (Şanlı ve Ateş, 2020).

Ekonomik yaptırımlar ve ticaret savaşları, tarihsel olarak çeşitli devletler tarafından farklı dönemlerde kullanılan stratejik araçlar olmuştur (Yılmaz ve Divani, 2018). Ancak bu araçların 21. yüzyılda bu denli kapsamlı ve sistematik bir biçimde uygulanması, özellikle ABD-Çin örneğinde olduğu gibi, mevcut uluslararası ekonomik düzenin yeniden şekillenmekte olduğuna dair önemli göstergeler sunmaktadır (Topsoy, 2023). ABD'nin 2018 yılında Çin menşeli ürünlere uyguladığı yüksek gümrük tarifeleri, buna karşılık Çin'in misilleme niteliğindeki uygulamaları, karşılıklı ekonomik bağımlılığın çok yüksek olduğu iki ülke arasında sert bir ekonomik çatışma ortamı doğurmuştur (Kaya, 2019). Bu süreç, uluslararası ticaret sisteminin kurallarının sorgulandığı, liberal ticaret anlayışının zayıfladığı ve korumacılığın yeniden güç kazandığı bir dönemin habercisi niteliğindedir (Dingil ve Güven, 2021).

Bu tez çalışmasında, ABD ile Çin arasında 21. yüzyılda yaşanan ticaret savaşları ve ekonomik yaptırımlar, kapsamlı bir şekilde ele alınacaktır. Bu çerçevede öncelikle ekonomik yaptırımlar ve ticaret savaşları kavramsal düzlemde tanımlanacak, ardından bu olguların tarihsel arka planı ve teorik temelleri değerlendirilecektir. Literatürde yer alan akademik çalışmalar doğrultusunda ABD ve Çin arasındaki mevcut ticari ilişki analiz edilecek, özellikle 2014–2024 yılları arasındaki büyüme, ithalat ve ihracat verileri ışığında karşılaştırmalı bir değerlendirme yapılacaktır. Söz konusu dönemde uygulanan yaptırımların her iki ülkenin ekonomik performansı üzerindeki etkileri, hem makroekonomik göstergeler hem de dış ticaret dengeleri açısından analiz edilecektir.

Bu çalışmanın amacı, ABD-Çin arasındaki ticaret savaşlarını çok yönlü bir bakış açısıyla incelemek, bu savaşların arka planındaki stratejik, iktisadi ve politik dinamikleri

ortaya koymak ve sonuç olarak söz konusu süreçlerin sadece iki ülkeyle sınırlı kalmayıp küresel ekonomiye nasıl yansıdığını açıklamaktır. Çalışma, mevcut ekonomik düzenin yeniden şekillenmesinde ticaret savaşlarının nasıl bir rol oynadığını anlamaya katkı sunmayı hedeflemektedir. Ayrıca, bu tür ekonomik çatışmaların yalnızca iktisadi bir mücadele değil, aynı zamanda küresel güç rekabetinin de bir aracı haline geldiğini savunmaktadır.

Bu bağlamda tez çalışmasının temel araştırma soruları şu şekilde belirlenmiştir: ABD-Çin ticaret savaşlarının temel nedenleri nelerdir? Bu savaşların iki ülkenin ekonomik yapısına ve uluslararası ticaret sistemine etkileri nelerdir? Uygulanan yaptırımların niteliği ve karşılıklı tepkiler hangi stratejik hedeflere dayanmaktadır? Son on yılın büyüme ve dış ticaret verileri bu süreci nasıl açıklamaktadır? Tezin alt problemleri ise ekonomik yaptırımların kapsamı, ticari korumacılık politikalarının araçları ve ABD-Çin arasındaki güç rekabetinin ekonomik yansımaları şeklinde şekillenmiştir.

Çalışmanın yöntemi doküman analizine dayanmaktadır. Bu doğrultuda, tez kapsamında DergiPark, Tez YÖK ve Google Akademik gibi güvenilir platformlardan elde edilen güncel ve doğrudan ilgili akademik yayınlar, resmi istatistik verileri ve politika belgeleri kullanılmıştır. Verilerin derlenmesinde hem nitel hem nicel bilgilerden faydalanılmış, özellikle ABD ve Çin'in büyüme, ithalat ve ihracat göstergeleri incelenerek karşılaştırmalı bir değerlendirme yapılmıştır. Ayrıca, geçmiş yıllara ait iktisadi uygulamalar ve küresel ticaret politikaları da tarihsel bağlamda analiz edilerek yorumlanmıştır.

Çalışmanın kapsamı, 21. yüzyılın başından itibaren yoğunlaşan ABD-Çin ticaret savaşlarını ve bu savaşların altında yatan ekonomik yaptırımları kapsamaktadır. Analiz süreci, özellikle 2014–2024 dönemine odaklanmakla birlikte, tarihsel arka plan ve teorik yaklaşımlar ışığında daha eski uygulamalara da referans verecektir. Bu bağlamda, yalnızca uygulanan yaptırımlar ve ticaret politikaları değil, aynı zamanda bu politikaların ardında yatan ekonomik, siyasi ve ideolojik motivasyonlar da değerlendirilecektir. Çalışmanın inceleme birimi, devlet düzeyinde yürütülen ticaret politikaları olmakla birlikte, bunların sektörler ve küresel ekonomik yapılar üzerindeki etkileri de dikkate alınacaktır.

Çalışmanın temel sınırlılıkları arasında ise, analiz edilen verilerin yalnızca belirli yılları kapsaması ve elde edilebilen kaynakların yayın dili ile metodolojik çeşitliliği yer almaktadır. Ayrıca, bazı politika belgelerine erişim sınırlı olduğundan, uygulamaların etkileri çoğunlukla resmi verilere ve akademik değerlendirmelere dayandırılarak

yorumlanacaktır. Her ne kadar tezde kullanılan dokümanlar akademik doğruluktan geçirilmiş olsa da, ülkelerin resmi söylemleri ve uygulamaları arasında yer yer farklılıklar olması nedeniyle analiz sonuçları bu bağlamda değerlendirilmelidir.

Çalışmanın literatüre katkısı, ticaret savaşları ve ekonomik yaptırımlar gibi uluslararası ekonomik ilişkilerde giderek önem kazanan konuların, özellikle ABD-Çin örneğinde derinlemesine ele alınmasıyla ilgilidir. Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerin küresel ticaret politikalarını şekillendirirken karşı karşıya kalabilecekleri benzer yaptırımları ya da ticaret baskılarını anlamaları açısından da bu tez önemli bir rehber niteliği taşımaktadır. Ayrıca, dış ticaret politikalarında stratejik planlamaların oluşturulması, korumacılığın sınırları, karşılıklı bağımlılığın etkileri ve rekabet gücünün hangi dinamiklerle şekillendiği gibi konulara da somut yanıtlar sunulacaktır.

Bu tez çalışması, 21. yüzyılda uluslararası ekonomik ilişkilerin giderek daha çok ticaret savaşları, yaptırımlar ve stratejik korumacılık gibi araçlarla şekillendiği bir dönemde, devletlerin bu araçları nasıl kullandığını, hangi sonuçlarla karşılaştıklarını ve küresel sistemde nasıl bir dönüşüme neden olduklarını analiz etmeyi amaçlamaktadır. ABD ve Çin gibi iki küresel gücün çatışmasının ekonomik boyutlarını anlamak, sadece ikili ilişkilerin geleceği açısından değil, aynı zamanda çok taraflı ticaret sisteminin sürdürülebilirliği açısından da kritik önemdedir. Bu nedenle çalışma, yalnızca iktisadi değil, aynı zamanda siyasal ve stratejik bir analiz zemini de sunarak kapsamlı bir değerlendirme ortaya koyacaktır.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölümde, uluslararası ticaretin temel kavramları, ekonomik yaptırımlar, ticaret savaşları ve ticari korumacılık gibi tez konusuyla doğrudan ilişkili kavramsal ve kuramsal unsurlar ele alınmaktadır. Öncelikle dış ticaret, serbest ticaret ve koruyucu ticaret politikaları gibi temel kavramlara yer verilmiş; ardından ekonomik yaptırımların tanımı, türleri, amaçları ve hedef ülke ekonomilerine olan etkileri incelenmiştir. Ticaret savaşlarının tarihsel gelişimi, kavramsal içeriği ve küresel ekonomi üzerindeki sonuçları açıklanmış; bu süreçte kullanılan araçlar detaylandırılmıştır. Ayrıca ABD ile Çin arasında yaşanan ekonomik rekabetin kavramsal temelleri analiz edilerek, bu iki ülkenin uyguladığı politikalar bağlamında teorik yaklaşımlar değerlendirilmiştir. Böylece, tez kapsamında yapılan analizlerin dayandığı teorik zemin kapsamlı biçimde ortaya konulmuştur.

2.1. Uluslararası Ticaretin Temel Kavramları

Uluslararası ticaret, ülkeler arasında mal ve hizmetlerin değişimi yoluyla ekonomik etkileşimin sağlandığı en temel araçlardan biridir (Alkın, 2019). Bu ticaret ilişkisi, ülkelerin sahip oldukları üretim faktörlerinin dağılımındaki farklılıklara ve karşılıklı ihtiyaçlarına dayanarak şekillenmektedir (Gülbaşı, 2025). Küreselleşmenin hız kazanmasıyla birlikte uluslararası ticaret, yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda politik ve stratejik etkileri de olan bir faaliyet alanına dönüşmüştür (Yirmibeşoğlu ve Dinçer, 2018). Özellikle 20. yüzyılın sonlarından itibaren ülkeler arasında karşılıklı bağımlılığın artması, dış ticaretin ekonomik kalkınmadaki rolünü daha da belirgin hale getirmiştir (Şaşmaz ve Yayla, 2018). Bu nedenle dış ticaret, serbest piyasa ilkeleri, koruyucu politikalar ve ticaretin liberalleşmesi gibi çok yönlü kavramlarla birlikte ele alınmalıdır.

Bu başlık altında öncelikle dış ticaret ve serbest ticaret kavramları temel hatlarıyla açıklanacak; ardından ticari korumacılık politikalarının tanımı ve uygulama biçimleri değerlendirilecektir. Devamında ise ticaretin liberalleşmesi süreci ile küreselleşme olgusu arasındaki bağlantılar ele alınacaktır. Böylece, devletlerin ekonomik ilişkilerde izlediği farklı politikaların dayandığı kavramsal yapı anlaşılır hale getirilecek ve daha sonra işlenecek olan yaptırımlar ve ticaret savaşları gibi daha özel konulara teorik bir temel oluşturulacaktır.

2.1.1. Dış ticaret ve serbest ticaret

Dış ticaret, bir ülkenin sınırları dışında yer alan diğer ülkelerle gerçekleştirdiği mal ve hizmet alışverişini ifade etmektedir (Vidhi ve Turgan, 2024). Bu alışveriş, bir ülkenin üretiminde uzmanlaştığı ve rekabet avantajı elde ettiği malları dış pazarlarda satması, ihtiyaç duyduğu ürünleri ise ithal etmesi yoluyla gerçekleşmektedir (Yücel, 2006). Dış ticaret faaliyetleri, ülkelerin ekonomik büyümesine katkı sağlamasının yanı sıra, teknoloji transferi, üretim verimliliği artışı, döviz girdisi elde etme ve uluslararası rekabet gücünün gelişimi gibi önemli işlevlere sahiptir (Koçak, 2022). Ayrıca dış ticaret, ülkelerin karşılıklı ekonomik ilişkilerini geliştirerek uluslararası iş birliği ortamını teşvik ederken; aynı zamanda bazı durumlarda stratejik baskı ve ekonomik yaptırım aracı olarak da kullanılabilir (Yılmaz ve Divani, 2018).

Serbest ticaret ise, ülkeler arasında gerçekleştirilen mal ve hizmet değişiminin herhangi bir tarife, kota, sübvansiyon veya teknik engelle sınırlanmadan serbestçe yürütüldüğü ticaret sistemidir (Acar, 2010). Bu sistemin temelinde, piyasa mekanizmasının rekabeti teşvik ederek kaynakların en verimli şekilde dağılımını sağlaması ve tüketici refahını artırması anlayışı yer almaktadır (Algan, 2018). Klasik iktisatçılardan Adam Smith'in "mutlak üstünlük" ve David Ricardo'nun "karşılaştırmalı üstünlük" teorileri, serbest ticaretin temel teorik dayanaklarını oluşturmaktadır (Yazıcıoğlu, 2023). Ricardo'ya göre ülkeler, üretim faktörlerinde mutlak üstünlüğe sahip olmasalar dahi, göreceli üstünlük taşıdıkları alanlara odaklanarak dış ticaret yapmalı ve böylece karşılıklı kazanç sağlamalıdır (Topuz ve Coşkun, 2018).

Serbest ticaret uygulamaları, tarihsel süreçte farklı dönemlerde yükselişe geçmiş, özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) öncülüğünde yaygınlaştırılmaya çalışılmıştır (Doğan ve Uzun, 2014). 1995 yılında kurulan DTÖ, ülkeler arasındaki ticari engellerin kaldırılması ve ticaretin şeffaf, öngörülebilir bir zeminde sürdürülmesi amacıyla serbest ticareti teşvik eden küresel bir düzenleyici kurum olarak faaliyet göstermektedir (Kaya, 2017). Ancak serbest ticaret her zaman evrensel düzeyde kabul görmemiş; gelişmekte olan ülkeler zaman zaman sanayilerini korumak veya dışa bağımlılığı azaltmak amacıyla koruyucu ticaret politikalarına başvurmuşlardır (Selen ve Gümüş, 2011). Bu noktada, serbest ticaretin ekonomik faydaları ile ulusal çıkarların korunması arasında denge kurulması gerekliliği ortaya çıkmıştır.

Dış ticaret ülkeler arası ekonomik etkileşimin temel taşı olarak değerlendirilirken; serbest ticaret, bu etkileşimin herhangi bir müdahaleye maruz kalmaksızın piyasa

koşullarında gerçekleştirilmesini ifade etmektedir. Ancak küresel ekonomi içerisinde her ülkenin çıkarları ve üretim kapasitesi farklı olduğundan, mutlak serbestlik çoğu zaman uygulamada yerini kontrollü ve stratejik ticaret politikalarına bırakmaktadır.

2.1.2. Koruyucu ticaret politikaları (ticari korumacılık)

Koruyucu ticaret politikaları, devletlerin yerli üreticilerini dış rekabetten korumak amacıyla uyguladıkları ekonomik önlemler bütünüdür. Bu politikalar; ithalatı sınırlamak, ihracatı teşvik etmek, yerli sanayiye güçlendirmek ve dışa bağımlılığı azaltmak gibi hedefler doğrultusunda tasarlanmaktadır (Selen ve Gümüş, 2011). Ticari korumacılık, genellikle gelişmekte olan ülkelerde yaygın olarak başvurulmuş bir strateji olmakla birlikte, küresel kriz dönemlerinde gelişmiş ülkeler tarafından da uygulanabilmektedir. Korumacı uygulamalar arasında gümrük tarifeleri, kotalar, teknik düzenlemeler, sübvansiyonlar, anti-dumping önlemleri ve ithalat yasakları gibi çok çeşitli araçlar bulunmaktadır (Özay, 2015).

Ticari korumacılık anlayışının teorik temelleri merkantilist döneme dayanmaktadır. 16. ve 17. yüzyıllarda ortaya çıkan merkantilist düşünceye göre, bir devletin zenginliği sahip olduğu değerli madenlerle ölçülür ve bu nedenle ihracatın artırılması, ithalatın ise sınırlandırılması gerekmektedir (Başbuğa, 2022). Bu yaklaşıma göre dış ticaret fazlası sağlamak, ulusal güç ve refahın anahtarıdır. Sanayi devriminden sonra klasik iktisatçılar serbest ticaretin savunuculuğunu üstlenseler de, özellikle 19. yüzyıl sonlarından itibaren Friedrich List gibi düşünürler, ulusal sanayilerin gelişebilmesi için geçici korumacılığın gerekliliğini savunmuşlardır (Çevik, 2024). Bu bağlamda, korumacılık, devlet müdahalesine dayanan ve ülke içi üretim kapasitesinin stratejik biçimde geliştirilmesini amaçlayan bir ekonomi politikası haline gelmiştir.

Günümüzde ticari korumacılık, yalnızca ekonomik gerekçelerle değil, aynı zamanda siyasi, güvenlik ve stratejik nedenlerle de gündeme gelmektedir. Özellikle teknolojik üstünlüğün önemli olduğu sektörlerde, bazı devletler yabancı firmalara karşı ciddi koruma önlemleri almakta; bu durum zaman zaman uluslararası anlaşmazlıklara da yol açmaktadır (Parıltı, 2013). Nitekim ABD ile Çin arasında yaşanan son dönem ticaret savaşlarında da koruyucu önlemlerin kapsamı oldukça genişlemiştir. Bu çerçevede, korumacılığın yalnızca ekonomik bir tercih değil, aynı zamanda jeopolitik bir araç olarak kullanıldığı görülmektedir (Taskinsoy, 2020).

Bu kapsamda, her ne kadar uzun vadede serbest ticaretin faydaları akademik çevrelerce savunulsa da, kısa ve orta vadede bazı ülkeler için korumacılık, ekonomik

istikrarın sağlanması ve ulusal sanayinin güçlendirilmesi açısından önemli bir seçenek olarak değerlendirilmektedir.

2.1.3. Ticaretin liberalleşmesi ve küreselleşme

Ticaretin liberalleşmesi, ülkeler arasında mal ve hizmet değişimini engelleyen gümrük tarifeleri, kotalar ve diğer ticaret kısıtlamalarının azaltılması veya tamamen kaldırılması sürecidir (Yenipazarlı ve Erdal, 2010). Bu süreç, piyasa ekonomisinin temel ilkeleri doğrultusunda serbest rekabetin önünü açmayı ve kaynakların daha etkin dağılımını sağlamayı amaçlamaktadır. Ticaretin liberalleşmesi sayesinde ülkeler, karşılaştırmalı üstünlük ilkesine göre uzmanlaşarak üretim yapabilmekte ve refah düzeylerini arttırabilmektedir (Mangır ve Acet, 2014). Ayrıca dış rekabetin artması, verimlilik artışı ve teknolojik gelişme gibi unsurları da beraberinde getirerek uzun vadeli ekonomik büyümeyi desteklemektedir (Saçık, 2009).

Bu süreç, özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında kurulan çok taraflı ticaret düzeni çerçevesinde sistematik hâle gelmiştir (Öztürk, 2004). 1947 yılında yürürlüğe giren Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT) ve onu izleyen Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) gibi yapılar, ticaretin liberalleşmesini kurumsal bir çerçeveye oturtmuş, üye ülkeler arasında ticaretin serbestleştirilmesi yönünde birçok taahhüt içeren anlaşmalar yapılmasını sağlamıştır (Yalaman, 2023). Bu çerçevede tarifelerin düşürülmesi, hizmet ticaretinin önündeki engellerin azaltılması ve yatırım akışlarının serbestleştirilmesi gibi uygulamalar öne çıkmıştır.

Ticaretin liberalleşmesiyle eş zamanlı gelişen küreselleşme süreci ise, yalnızca ekonomik sınırların değil, siyasi, sosyal ve kültürel sınırların da giderek belirsizleştiği bir dönemi tanımlamaktadır. Ekonomik anlamda küreselleşme, sermaye hareketlerinin serbestleşmesi, çok uluslu şirketlerin etkinliğinin artması ve üretim ile tüketimin dünya çapında yayılması şeklinde somutlaşmıştır. Bu süreçte teknolojik gelişmelerin ve iletişim kanallarının ilerlemesi de belirleyici rol oynamıştır (Aydemir ve Kaya, 2007). Küreselleşmenin etkisiyle birlikte ülkeler arasındaki ekonomik ilişkiler daha karmaşık ve bağımlı hâle gelmiş, ticaret politikaları ise sadece ulusal düzeyde değil, uluslararası düzlemde de önem kazanmıştır.

Ancak ticaretin liberalleşmesi ve küreselleşme her zaman olumlu sonuçlar doğurmamıştır. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde bazı sektörler, dış rekabetin artmasıyla zarar görmüş; işsizlik ve gelir eşitsizliği gibi sosyal sorunlar ortaya çıkmıştır. Ayrıca

küresel kriz dönemlerinde, serbest ticaretin sınırlı denetimi bazı ülkelerin ekonomik istikrarını tehdit etmiştir (Sabır, 2013). Bu nedenle birçok ülke, liberalleşmeyi desteklerken aynı zamanda belirli sektörlerini stratejik olarak korumaya yönelik politikalar da geliştirmeye başlamıştır. Bu durum, son yıllarda ticari korumacılığın yeniden yükselmesine ve ticaret savaşlarının gündeme gelmesine zemin hazırlamıştır.

2.2. Ekonomik Yaptırımlar

Ekonomik yaptırımlar, devletler ya da uluslararası kuruluşlar tarafından bir ülkenin davranışlarını değiştirmek amacıyla uygulanan, ekonomik ilişkileri kısıtlayıcı önlemler olarak tanımlanmaktadır (Keskin, 2023). Bu yaptırımlar; ticaret, finans, yatırım ve teknoloji transferi gibi alanlarda sınırlamalar getirilmesi yoluyla hedef ülkeye ekonomik baskı uygulamayı amaçlamaktadır. Genellikle uluslararası hukuk kurallarına, güvenlik gerekçelerine ya da siyasi karar süreçlerine dayandırılarak uygulanan ekonomik yaptırımlar, söz konusu ülkenin iç veya dış politikasında istenen yönde bir değişiklik meydana getirmeyi hedeflemektedir (Sağıroğlu, 2022). Uygulayıcı aktörler arasında tekil devletler, çok taraflı örgütler (örneğin Birleşmiş Milletler, Avrupa Birliği) ya da bölgesel koalisyonlar yer alabilmektedir.

Tarihsel olarak yaptırımların kapsamı ve yoğunluğu zamanla çeşitlenmiş; 20. yüzyıldan itibaren daha sistematik ve stratejik biçimde uygulanmaya başlanmıştır. Geleneksel olarak savaş dışı bir "zorlayıcı diplomasi" aracı olarak kullanılan yaptırımlar, Soğuk Savaş sonrasında daha çok ekonomik hedeflere yönelmiş ve uluslararası sistemde hegemonik aktörlerin nüfuz alanlarını koruma ya da genişletme stratejilerinin bir parçası hâline gelmiştir (Yılmaz, 2018). Özellikle ABD, 21. yüzyılda ekonomik yaptırımları sıkça başvuran bir dış politika aracı olarak kullanmakta; Çin, İran, Rusya gibi rakip olarak gördüğü ülkeler üzerinde bu tür baskı mekanizmalarını etkin şekilde işletmektedir (Taskinsoy, 2020). Ekonomik yaptırımların etkililiği ise hem hedef ülkenin ekonomik yapısına hem de uluslararası desteğin düzeyine göre değişkenlik göstermektedir.

2.2.1. Ekonomik yaptırım tanımı ve türleri

Ekonomik yaptırımlar, uluslararası ilişkilerde taraf olan devletlerin ya da uluslararası kuruluşların, belirli bir ülkenin politikalarını değiştirmeye veya cezalandırmaya yönelik olarak ekonomik araçlarla uyguladığı kısıtlayıcı tedbirlerdir (Keskin, 2023). Yaptırımlar, genellikle diplomatik çözüm yollarının sonuç vermemesi

hâlinde, barışçıl ancak etkili bir dış politika aracı olarak gündeme gelmektedir. Bu bağlamda ekonomik yaptırımlar; bir ülkenin ticari faaliyetlerine, mali sistemine, teknolojik erişimine ya da yatırım akışlarına müdahale etmek suretiyle ekonomik zarar yaratmayı amaçlamaktadır (Sağıroğlu, 2022). Bu zarar, hedef ülkenin karar verici mekanizmaları üzerinde baskı kurarak uluslararası normlara veya belirli siyasi taleplere uygun davranış değişikliği yaratmayı hedeflemektedir.

Ekonomik yaptırımlar genel olarak iki temel biçimde uygulanır: tek taraflı (unilateral) ve çok taraflı (multilateral) yaptırımlar (Bapat ve Morgan, 2009). Tek taraflı yaptırımlar, genellikle ekonomik veya siyasi gücü yüksek olan ülkeler (örneğin ABD) tarafından doğrudan uygulanan yaptırımlardır. Bu tür yaptırımların etkinliği, yaptırım uygulayan ülkenin hedef ülke ile olan ekonomik ilişkilerinin derinliğiyle doğrudan ilişkilidir (Kaempfer ve Lowenberg, 1999). Çok taraflı yaptırımlar ise Birleşmiş Milletler (BM), Avrupa Birliği (AB) gibi uluslararası örgütler aracılığıyla kolektif biçimde uygulanan yaptırımlardır ve bu tür uygulamalar meşruiyet açısından daha güçlü kabul edilmektedir. Ancak kolektif karar alma süreçleri uzun sürdüğünden, çoğu zaman daha yavaş ve sınırlı etkili olabilmektedir (Kaempfer ve Lowenberg, 1999).

Yaptırımların içeriği ve uygulanış biçimi açısından ise çeşitli türleri mevcuttur. Ticaret yaptırımları, hedef ülkeye yönelik ihracat ve ithalat kısıtlamalarını içerir. Bu tür yaptırımlar; belirli ürünlerin satışını yasaklamak, ithalat kotaları koymak veya gümrük tarifelerini yükseltmek gibi yöntemlerle uygulanmaktadır (Şimşek, 2020). Finansal yaptırımlar, hedef ülkenin küresel finans sistemine erişimini sınırlar; bu kapsamda döviz transferleri engellenebilir, banka hesapları dondurulabilir veya uluslararası kredi mekanizmalarına erişim durdurulabilmektedir (Köse, 2014). Yatırım yaptırımları, yabancı sermayenin hedef ülkeye girişini sınırlandırırken, mevcut yatırımların da geri çekilmesini amaçlayan düzenlemeleri kapsamaktadır. Bununla birlikte, teknoloji transferi kısıtlamaları ve ambargolar da yaygın olarak başvurulmuş diğer yaptırım türleri arasında yer almaktadır (Biersteker vd., 2016).

Son dönemde gelişen bir başka yaptırım türü ise hedefli yaptırımlar (smart sanctions) olarak adlandırılmaktadır (Park ve Choi, 2022). Bu tür yaptırımlar, geniş halk kitlelerini değil, doğrudan siyasi elitleri, devlet yetkililerini, belirli şirketleri ya da sektörel alanları hedef almaktadır. Böylece yaptırımın yıkıcı toplumsal etkilerinden kaçınılırken, siyasi baskının odağı netleştirilmiş olur. Özellikle insan hakları ihlalleri, terör finansmanı

ya da nükleer silah programları gibi alanlarda hedefli yaptırımların sıklıkla tercih edildiği gözlemlenmektedir (Portela, 2010, s. 6).

Tüm bu türler değerlendirildiğinde, ekonomik yaptırımlar modern uluslararası ilişkilerde ekonomik güç projeksiyonunun temel araçlarından biri hâline geldiği görülmektedir. Ancak bu araçların başarısı, yalnızca uygulamanın niteliğine değil; aynı zamanda hedef ülkenin iç dinamiklerine, alternatif ticaret ve finans yollarına ve uluslararası topluluğun birlikteliğine de bağlıdır. Bu nedenle ekonomik yaptırımların etkili olup olmadığı, her vaka özelinde farklılaşan çok boyutlu bir analiz gerektirmektedir.

2.2.2. Yaptırımların amaçları ve stratejik kullanımı

Ekonomik yaptırımlar, uluslararası sistemde devletlerin ve uluslararası örgütlerin uyguladığı çok yönlü dış politika araçlarıdır. Bu yaptırımların temel amacı, hedef alınan ülkenin uluslararası hukuka aykırı ya da tehdit edici olarak değerlendirilen eylem ya da politikalarına son verilmesini sağlamaktır. Ancak yaptırımlar sadece cezalandırıcı bir araç olmanın ötesinde, hedef devleti belirli davranış kalıplarına yönlendirmeyi, caydırıcılık sağlamayı ve örnek teşkil edecek mesajlar üretmeyi de hedeflemektedir. Bu yönüyle yaptırımlar, uluslararası normların pekiştirilmesinde ve disiplinin sağlanmasında bir tür yumuşak güç aracı olarak işlev görmektedir (Biersteker et al., 2005, s. 12).

Ekonomik yaptırımların başlıca amaçlarından biri, hedef ülkenin dış politikasını veya iç politikasını değiştirmeye yönelik baskı kurmaktır. Örneğin nükleer silahlanma, insan hakları ihlalleri, sınır ötesi müdahaleler veya terör örgütlerine destek gibi konularda uluslararası toplumun ortak tepkisini oluşturmak amacıyla yaptırımlar gündeme gelebilmektedir. Bu çerçevede uygulanan yaptırımlar, hedef ülkenin karar alıcıları nezdinde ekonomik maliyet oluşturarak, istenmeyen politikaların gözden geçirilmesini teşvik etmeyi amaçlamaktadır. Ancak bu sonuç, yalnızca ekonomik değil aynı zamanda siyasi ve diplomatik boyutlarla birlikte şekillenir. Nitekim bazı durumlarda yaptırımlar, hedef ülkenin direnç mekanizmalarını da harekete geçirerek, beklenenin aksine bir “karşı cephe” oluşmasına da neden olabilmektedir (Peksen, 2011, s. 47).

Stratejik kullanım açısından ekonomik yaptırımlar, güç projeksiyonunun en maliyetsiz araçlarından biri olarak görülmektedir. Askerî müdahalelere kıyasla çok daha düşük risk içeren bu araç, hem iç kamuoyuna hem de uluslararası topluma "harekete geçildiği" mesajını iletme için tercih edilmektedir. Örneğin ABD, Çin'e yönelik uyguladığı yüksek gümrük tarifeleri, teknoloji transferi kısıtlamaları ve yatırım yasakları

ile yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda stratejik üstünlük sağlama amacı da gütmektedir. Bu tür uygulamalar, yalnızca hedef ülkeye ekonomik zarar vermekle kalmaz; aynı zamanda küresel tedarik zincirlerinde yeniden yapılanmalara, yatırım rotalarının değişimine ve jeoekonomik dengelerin yeniden şekillenmesine neden olabilmektedir (Taskinsoy, 2020, s. 9).

Yaptırımlar aynı zamanda sinyal verme işlevi de görmektedir (Uslu, 2021). Bu bağlamda bir ülkeye uygulanan yaptırım, yalnızca o ülkeye değil, benzer politikaları düşünen diğer aktörlere de uyarı niteliği taşımaktadır. Özellikle hegemonik güçler açısından yaptırımlar, sistemin mevcut kurallarına itaatin zorunlu olduğunu vurgulayan sembolik araçlara dönüşmektedir. Bu yönüyle yaptırımların stratejik kullanımı, yalnızca ikili ilişkilerde değil, bölgesel ve küresel düzenin korunmasında da önemli bir işlev üstlenmektedir. Ancak bu işlevin başarıya ulaşması, uygulamanın tutarlılığı, uluslararası meşruiyeti ve hedef ülkenin direnç kapasitesi gibi faktörlere bağlı olarak değişkenlik göstermektedir (Morgan vd., 2023).

Ekonomik yaptırımlar, klasik anlamda bir cezalandırma mekanizması olmanın ötesinde, çok katmanlı amaçları ve stratejik etkileri olan kapsamlı bir dış politika aracıdır. Yaptırımların etkili olup olmadığını değerlendirmek ise yalnızca kısa vadeli ekonomik sonuçlara değil, uzun vadeli siyasi ve diplomatik etkilere de odaklanmayı gerektirir. Bu nedenle ekonomik yaptırımların başarısı, yalnızca uygulayıcı aktörün gücüne değil, hedef ülkenin uluslararası sistemdeki konumuna ve alternatif ittifaklara erişim kapasitesine bağlıdır.

2.2.3. Yaptırımların hedef ülke ekonomisine etkileri

Ekonomik yaptırımların en belirgin etkisi, hedef alınan ülkenin makroekonomik istikrarını bozarak ekonomik faaliyetleri sınırlamak ve siyasi karar alıcılar üzerinde baskı oluşturmaktır. Bu etkiler; döviz rezervlerinde azalma, sermaye çıkışları, ithalat ve ihracat hacminde daralma, finansal sistemde istikrarsızlık ve yabancı yatırımcı güveninde düşüş gibi birçok boyutta ortaya çıkmaktadır. Özellikle dış ticaret kısıtlamaları, hedef ülkenin ihracat gelirlerinde azalma ve ithalat maliyetlerinde artışa neden olarak cari işlemler dengesini bozar. Finansal yaptırımlar ise ülkenin uluslararası bankacılık sistemine erişimini kısıtlayarak ödeme dengesi krizlerine yol açabilmektedir (Sarau, 2024).

Yaptırımların etkileri yalnızca ekonomik büyüklüklerle sınırlı kalmaz; üretim yapısının dönüşmesi, istihdam kayıpları ve sektörel çöküşler gibi yapısal sonuçlar da bu

etkiler arasında kabul edilmektedir. Örneğin, ithalata dayalı sanayi yapısına sahip bir ülkede, yüksek teknoloji ürünlerine yönelik ambargolar, üretim sürecinin sekteye uğramasına ve üretim zincirlerinde kırılmalara yol açabilmektedir. Bu tür yapısal etkiler, sadece kısa vadeli ekonomik kayıplara değil, aynı zamanda ülkenin teknolojik gelişim kapasitesinde ve rekabet gücünde kalıcı zararlara neden olabilmektedir. Tarım, enerji ve sağlık gibi stratejik sektörlerde uygulanan yaptırımlar ise doğrudan toplumun refah düzeyini etkileyerek insani krizleri tetikleyebilir (Escribà-Folch, 2012).

Bununla birlikte, yaptırımların etkinliği ve sonuçları hedef ülkenin ekonomik direncine, politik rejimin niteliğine, uluslararası destek kapasitesine ve alternatif ticaret yollarına göre değişkenlik göstermektedir. Özellikle otoriter rejimlerde, yaptırımların doğrudan halkı etkileyip yönetici elit üzerinde sınırlı baskı yaratması mümkündür. Bu durum, yaptırımların beklenenin aksine, rejim karşıtı toplumsal hoşnutsuzluğu bastırmak için meşrulaştırıcı bir araç olarak kullanılmasına yol açabilmektedir (Peksen & Drury, 2010). Ayrıca hedef ülkenin alternatif ticaret ortaklarına yönelme kapasitesi, yaptırımların etkinliğini sınırlayan bir diğer faktördür. Bu bağlamda, Çin'in veya Rusya'nın yaptırımlara karşı geliştirdiği karşılıklı ticaret ve teknoloji iş birlikleri, ekonomik izolasyonu büyük ölçüde aşma stratejisi olarak değerlendirilmiştir.

Yaptırımların uzun vadeli etkileri ise çoğu zaman doğrudan gözlemlenememekle birlikte, ekonomik kurumların zayıflaması, küresel finans sisteminden dışlanma ve uluslararası rekabet gücünün azalması gibi yapısal sorunlara dönüşebilmektedir. Yaptırımların uygulanması, hedef ülkenin dış politikadaki konumunu sertleştirerek uluslararası iş birliklerine yönelik isteksizliği arttırabilmektedir. Ekonomik sorunların siyasi ve diplomatik kutuplaşmalarla daha da derinleşmesine yol açması da diğer çıktıları arasında yer almaktadır (Aydınbaş, 2018).

Yaptırımların hedef ülke üzerindeki etkileri bağlama özgüdür ve tekil bir değerlendirme ile genellenemez. Uygulanan yaptırım türü, süresi, uluslararası destek düzeyi ve hedef ülkenin iç koşulları dikkate alınmaksızın yapılacak analizler eksik kalacaktır. Bu nedenle, yaptırımların etkinliğini değerlendiren çalışmaların hem nicel hem de nitel verilerle desteklenmesi ve çok disiplinli bir bakış açısıyla ele alınması gerekmektedir.

2.3. Ticaret Savaşları

Ticaret savaşları, çoğu zaman klasik dış ticaret dengesizlikleriyle açıklanamayacak ölçüde kapsamlı ve çok boyutlu nedenlere dayanmaktadır. Özellikle 21. yüzyılda ABD ile Çin arasında yaşanan ticaret savaşı, sadece iki ülkenin ticaret politikaları arasındaki bir çekişme değil; aynı zamanda teknolojik üstünlük, küresel liderlik ve ekonomik hegemonya mücadelesi olarak da değerlendirilmektedir. Bu yönüyle ticaret savaşları, günümüzde jeoekonomik rekabetin en belirgin dışavurum biçimlerinden biri hâline gelmiştir. Bir sonraki alt başlıklarda, bu kavramın tarihsel kökenleri, teorik temelleri ve küresel ekonomi üzerindeki etkileri ayrıntılı biçimde ele alınacaktır.

2.3.1. Ticaret savaşı kavramı

Ticaret savaşı, devletler arasında karşılıklı olarak uygulanan korumacı ticaret önlemlerinin giderek tırmanması sonucunda ortaya çıkan yapısal bir ekonomik çatışma durumudur (Esen, 2020). Bu çatışma, taraf ülkelerin dış ticaret hacmini, ekonomik büyüme oranlarını ve uluslararası tedarik zincirlerini olumsuz etkileyebilecek boyutta bir karşılıklı müdahale süreci içermektedir. Ticaret savaşları genellikle bir tarafın ithalata yüksek tarifeler koyması ya da belirli ürünlere teknik engeller getirmesiyle başlar; ardından karşı tarafın da benzer önlemler almasıyla ekonomik ilişkiler gerilmektedir. Bu süreç, karşılıklı misillemeler yoluyla büyüyerek çok boyutlu bir ekonomik mücadeleye dönüşmektedir (Yurttançıkılmaz ve Emsen, 2020).

Literatürde ticaret savaşları genellikle "korumacılığın tırmanması" (escalating protectionism) ya da "misilleme döngüsü" (retaliation cycle) kavramlarıyla birlikte değerlendirilir (Yılmaz, 2020). Bu tür ekonomik çatışmalar, yalnızca kısa vadeli ticaret akımlarını değil; yatırım kararlarını, döviz kurlarını, istihdam yapısını ve tüketici davranışlarını da etkileyen makroekonomik dalgalanmalara neden olmaktadır. Klasik iktisat teorileri ticaret savaşlarını, kaynak tahsisinin bozulması ve refah kaybı açısından olumsuz değerlendirse de; politik ekonomi literatürü, bu süreçlerin arka planında ulusal güvenlik, hegemonya mücadelesi ve stratejik endişelerin bulunduğunu vurgulamaktadır (Irwin, 2005). Özellikle büyük güçler arasında yaşanan ticaret savaşları, sadece ekonomik değil, siyasi ve ideolojik bir rekabetin dışavurumu olarak da yorumlanmaktadır.

Ticaret savaşları çoğu zaman ekonomik kriz dönemlerinde ya da yükselen siyasi kutuplaşmaların gölgesinde gündeme gelmektedir. Devletler, bu tür dönemlerde iç kamuoyunu konsolide etmek veya stratejik sektörlerini dış rekabete karşı korumak

amacıyla dış ticaret politikalarını bir araç olarak kullanabilmektedir. Ancak modern dünya ekonomisinin yüksek derecede bütünleşmiş yapısı, ticaret savaşlarının etkilerinin yalnızca taraf ülkelerle sınırlı kalmamasına neden olmaktadır. Tedarik zincirlerinin parçalanması, maliyet artışları ve yatırım ertelemeleri gibi etkiler üçüncü ülkeleri de kapsayan küresel krizlere dönüşebilir. Bu bağlamda ticaret savaşları, günümüzde sadece ikili ticari anlaşmazlıklar değil; aynı zamanda küresel ekonomik düzenin sürdürülebilirliğini tehdit eden sistemsal riskler arasında yer almaktadır (Bown & Irwin, 2019).

Ticaret savaşı kavramı, yalnızca ekonomik göstergelere dayalı bir olgu değil; devletler arası güç mücadelesinin, stratejik yönelimlerin ve dış politika araçlarının bir yansımasıdır. Özellikle ABD ve Çin gibi küresel aktörler arasında yaşanan ticaret savaşları, bu kavramın yalnızca ticari değil, aynı zamanda jeopolitik ve teknolojik bir mücadele alanı olduğunu göstermektedir. Bu yönüyle, ticaret savaşlarının sadece iktisadi araçlarla değil, aynı zamanda dış politika, güvenlik ve küresel yönetim bağlamlarında da analiz edilmesi gerekmektedir.

2.3.2. Tarihsel arka plan: merkantalizm ve neo-merkantalist yaklaşımlar

Ticaret savaşlarının tarihsel arka planı, iktisadi düşüncenin erken dönemlerinde ortaya çıkan merkantalist anlayışa dayanmaktadır. 16. ve 18. yüzyıllar arasında Avrupa’da hâkim olan merkantalizm, bir ülkenin ekonomik gücünü sahip olduğu değerli maden rezervleriyle ölçen ve bu nedenle ihracatın artırılmasını, ithalatın ise sınırlandırılmasını savunan bir ekonomik doktrindir. Bu yaklaşıma göre dış ticaret fazlası elde eden ülkeler, ekonomik anlamda güçlenirken, ithalata bağımlı ülkeler zayıf kalmaktadır. Bu çerçevede, ticaretin sıfır toplamı bir oyun olduğu varsayımı, merkantalist düşüncenin temel taşıdır. Bu dönemde uygulanan yüksek gümrük tarifeleri, ithalat yasakları ve kolonilere yönelik tek taraflı ticaret politikaları, korumacı önlemlerin sistematik biçimde uygulanmasına yol açmış ve ticaret savaşlarının erken biçimlerini ortaya çıkarmıştır (Magnusson, 2015).

Merkantalist uygulamalar, yalnızca ekonomik çıkarlarla değil, devletin siyasal egemenliği ve askerî kapasitesinin güçlendirilmesi amacıyla da yürütülmüştür. Bu nedenle merkantalizm, ekonomik faaliyetleri devletin stratejik çıkarlarıyla bütünleştiren ilk sistemli iktisadi yaklaşım olarak kabul edilmektedir. Bu anlayışta ulusal zenginliğin artırılması, dış ticaretin yönlendirilmesi ve stratejik kaynakların devlet kontrolünde tutulması esastır. Bu yönüyle merkantalizm, modern ticaret savaşlarının arkasındaki korumacı eğilimlerin tarihsel temelini oluşturmaktadır. Özellikle Britanya ve Fransa gibi büyük sömürgeci

devletler arasındaki 17. ve 18. yüzyıl çatışmaları, ticari hegemonya kurma mücadelesiyle doğrudan ilişkili olmuş ve bu mücadeleler zamanla sıcak çatışmalara da dönüşmüştür (Heckscher, 2013).

Günümüzde ise klasik merkantalizmin yerini daha karmaşık ve stratejik bir yapı olan neo-merkantalizm almıştır. Neo-merkantalizm, devletin dış ticaret politikalarında hâlâ belirleyici bir aktör olduğunu, ancak bunun artık yalnızca altın ve gümüş birikimiyle değil; teknoloji, enerji, stratejik sektörler ve jeoekonomik rekabetle de ilişkili olduğunu savunur. Bu yaklaşıma göre devletler, küresel değer zincirlerinde avantaj elde etmek, yüksek katma değerli üretimi teşvik etmek ve dışa bağımlılığı azaltmak amacıyla selektif korumacılığa başvurabilirler. Neo-merkantalist politikalar, özellikle 21. yüzyılda ABD, Çin, Hindistan ve Rusya gibi büyük ekonomiler tarafından sıkça uygulanmakta; sanayi sübvansiyonları, teknoloji kısıtlamaları, dış yatırımların sınırlandırılması ve ulusal güvenlik gerekçeli ithalat yasakları gibi araçlarla kendini göstermektedir (Overbeek, 2012).

Bu bağlamda özellikle ABD ile Çin arasında yaşanan ticaret savaşlarında bu yaklaşımın somut yansımaları açıkça görülmektedir. ABD'nin Çin'e yönelik uyguladığı yüksek gümrük tarifeleri ve teknoloji ihracatı kısıtlamaları, yalnızca ticaret açığını azaltmaya değil, aynı zamanda Çin'in küresel teknoloji liderliği hedefini sınırlandırmaya yönelik stratejik bir müdahale olarak değerlendirilmiştir (Taskinsoy, 2020). Ticaret savaşları, tarihsel kökleri merkantalizme dayanan, ancak günümüzde çok daha sofistike ve stratejik bir yapıya bürünmüş jeoekonomik mücadele alanları olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.3.3. Ticaret savaşlarının küresel ekonomi üzerindeki yansımaları

Küresel ekonomi, yüksek derecede entegre olmuş tedarik zincirlerine ve karşılıklı bağımlılıklara dayandığından, iki ülke arasındaki ticari çatışmalar, kısa sürede çok uluslu şirketlerin üretim planlarından tüketici fiyatlarına, döviz kuru hareketlerinden istihdam oranlarına kadar geniş bir yelpazede etkiler yaratmaktadır. Bu bağlamda, ABD ile Çin arasında 2018 yılında başlayan ticaret savaşı, dünya genelinde ekonomik yavaşlama sinyallerini tetiklemiş; özellikle gelişmekte olan ülkelerde sermaye hareketleri, ihracat gelirleri ve büyüme beklentileri ciddi şekilde sarsılmıştır (Evenett, 2019).

Küresel ticaretin en belirgin etkilerinden biri, üretim maliyetlerinde artış ve buna bağlı olarak fiyat düzeylerinde yükselme eğilimidir. Gümrük tarifelerinin artırılması, üretim girdilerinin pahalalanmasına neden olmakta; bu durum firmaların maliyet yapılarını

bozarak enflasyonist baskı oluşturabilmektedir. Bu süreçte tüketiciler daha yüksek fiyatlarla karşı karşıya kalırken, üreticiler ise kâr marjlarını korumakta zorlanmaktadır. Ayrıca, ticaret savaşları, küresel ticaret hacmini daraltarak lojistik sektörünü, liman işletmelerini ve dış ticarete dayalı hizmet sektörlerini de olumsuz yönde etkilemektedir. IMF'nin 2019 yılı raporuna göre, ticaret savaşları dünya genelinde büyüme hızının 0,8 puan düşmesine neden olmuş; özellikle Asya ve Latin Amerika'daki ticarete bağımlı ekonomiler ciddi zarar görmüştür (Aydın vd., 2022).

Ticaret savaşlarının finansal piyasalar üzerindeki etkisi de göz ardı edilemez düzeydedir. Gelişmiş ülkeler arasındaki gerginlikler, küresel belirsizlik algısını artırmakta ve yatırımcıları daha az riskli varlıklara yönlendirmektedir. Bu durum gelişmekte olan ülkelerden sermaye çıkışlarını hızlandırmakta, döviz kuru dalgalanmalarını artırmakta ve finansal istikrarı tehdit etmektedir. Ayrıca ticaret savaşları, şirketlerin yatırım kararlarını ertelemelerine veya yeniden yönlendirmelerine yol açarak küresel sabit sermaye yatırımlarını düşürmektedir. Özellikle teknoloji ve otomotiv gibi dışa bağımlı sektörlerde üretim zincirlerinde yaşanan kırılmalar, hem yatırım maliyetlerini artırmakta hem de teknolojik gelişmeyi yavaşlatmaktadır (Bown, 2020).

Bunların yanı sıra, ticaret savaşları küresel düzeyde normatif düzenlemelere ve çok taraflı ticaret sistemine olan güveni de zedelemektedir. Dünya Ticaret Örgütü'nün (DTÖ) tahkim mekanizmasının zayıflaması, kurallı ticaret anlayışının yerini karşılıklı güç mücadelesine bırakmasına neden olmuş; bu durum, özellikle küçük ve orta ölçekli ekonomilerin uluslararası ticaretteki konumunu daha da kırılgan hâle getirmiştir. Koruyucu politikaların yaygınlaşması, çok taraflı ticaret düzeninden sapmalara yol açmakta; ülkeler arasındaki iş birliği ortamını zayıflatmakta ve bölgesel ekonomik bloklaşmalara zemin hazırlamaktadır (Hopewell, 2021).

Ticaret savaşlarının küresel ekonomi üzerindeki etkileri, yalnızca taraf ülke ekonomileriyle sınırlı kalmamakta; sistemsel belirsizlik, üretim yapılarında bozulma, tüketici refahında azalma ve finansal kırılganlık gibi çok katmanlı sonuçlar doğurmaktadır.

2.4. Ticari Korumacılığın Araçları

Ticari korumacılık, devletlerin ulusal üreticilerini dış rekabete karşı korumak ve stratejik sektörlerde dışa bağımlılığı azaltmak amacıyla uyguladığı ekonomik müdahale biçimlerini ifade etmektedir (Cengiz, 2008). Bu müdahaleler, serbest ticaretin aksine, piyasanın doğal işleyişine doğrudan devlet eliyle müdahale edilmesini gerektirir. Korumacı

politikaların temelinde; sanayileşmeyi teşvik etme, istihdamı artırma, yerli üreticileri güçlendirme ve dış ticaret açığını dengeleme gibi hedefler yer almaktadır. Ancak bu politikaların uygulama alanı oldukça çeşitlidir. Ticari korumacılık yalnızca yüksek gümrük vergileriyle sınırlı kalmamaktadır. Aynı zamanda kotalar, anti-damping önlemleri, sübvansiyonlar, teknik düzenlemeler ve idari kısıtlamalar gibi birçok araçla yürütülmektedir (Tekbaş ve Yıldırım, 2016).

Bu başlık altında ticari korumacılığın üç temel aracı kapsamlı şekilde incelenecektir. Öncelikle gümrük tarifeleri ve kota uygulamaları ele alınacak, bu uygulamaların ithalat üzerindeki doğrudan etkisi ve yerli sanayilere sağladığı avantajlar değerlendirilecektir. Ardından, ithal edilen ürünlerin haksız rekabet oluşturacak şekilde düşük fiyatla satılması durumunda devreye giren anti-damping mekanizması ve devlet destekli sübvansiyon uygulamaları ele alınacaktır. Son olarak, teknik ticaret engelleri ve idari prosedürler üzerinden, ticaretin serbestleşmesini sınırlayan dolaylı müdahale biçimleri değerlendirilecektir. Böylece, korumacı politikaların uygulama araçları hem iktisadi hem de hukuki boyutlarıyla analiz edilecek ve uluslararası ticaret sistemindeki etkileri karşılaştırmalı olarak incelenecektir.

2.4.1. Gümrük tarifeleri ve kota uygulamaları

Gümrük tarifeleri ve kota uygulamaları, devletlerin dış ticaret politikalarında en yaygın olarak başvurduğu klasik korumacı araçlar arasında yer almaktadır. Gümrük tarifesi, ithal edilen ürünlere uygulanan vergiler aracılığıyla yabancı malların iç pazardaki rekabet gücünü azaltmayı hedefleyen bir politika aracıdır (Elitaş ve Şeker, 2017). Bu vergilendirme yöntemi sayesinde ithal ürünlerin fiyatı yükselterek yerli üreticilerin korunması ve tüketicilerin yerli mallara yönelmesi amaçlanmaktadır. Öte yandan, kotalar ise belirli bir malın ülkeye ithalatına miktar sınırlaması getiren düzenlemelerdir. Bu yöntem, ithalat hacmini doğrudan sınırlandırdığı için fiyat mekanizmasından bağımsız olarak koruma sağlamakta ve özellikle ithal bağımlılığının azaltılmak istendiği sektörlerde tercih edilmektedir (Kızıler, 2022).

Gümrük tarifeleri teorik olarak, devletin hem gelir elde etmesini hem de stratejik sektörlerde koruma sağlamasını mümkün kılmaktadır. Kısa vadede yerli üreticilere rekabet avantajı sunan bu uygulama, uzun vadede ise korunan sektörlerin yapısal dönüşümünü geciktirme, verimlilik düşüklüğü ve tüketici refah kaybı gibi olumsuz sonuçlar da doğurabilmektedir. Ayrıca gümrük tarifelerinin yüksek olması durumunda ithal girdi

maliyetlerinin artması, üretim zincirlerinde maliyet baskısı yaratabilmektedir. Bu nedenle gelişmiş ekonomilerde tarifeler genellikle stratejik ve hedef odaklı şekilde uygulanmakta; örneğin ABD ve Çin arasındaki ticaret savaşında olduğu gibi belirli sektörler (örneğin teknoloji, yapı malzemeleri ve çelik) seçilerek selektif tarife politikaları benimsenmektedir (Özdemir, 2022).

Kota uygulamaları ise daha katı ve doğrudan müdahale araçlarıdır. Kotalar, belirli bir dönemde ithalatı yapılabilecek ürün miktarına sınırlama getirdiği için doğrudan arzın daralmasına neden olmaktadır. Bu uygulama, genellikle gelişmekte olan ülkeler tarafından yeni gelişen sektörleri dış rekabete karşı geçici süreyle korumak amacıyla kullanılmaktadır. Ancak kotaların dezavantajı, piyasa mekanizmasının işleyişini tamamen bozarak arz-talep dengesizliklerine ve kayıt dışı ticaretin artmasına yol açabilmesidir. Ayrıca Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) çerçevesinde yapılan çok taraflı ticaret anlaşmaları kapsamında kotaların kullanım alanı büyük ölçüde sınırlandırılmıştır. Bununla birlikte, bazı ürün gruplarında sağlık, çevre veya ulusal güvenlik gerekçesiyle hâlen kota benzeri düzenlemeler uygulanabilmektedir (Gökmen, 2013).

Gümrük tarifeleri ve kota uygulamaları, ticari korumacılığın temel yapı taşları arasında yer almakta; ülkelerin dış ticaret politikalarında hem ekonomik hem de siyasi amaçlara hizmet etmektedir. Bu araçların kullanımında dikkat edilmesi gereken temel husus, kısa vadeli koruma sağlanırken uzun vadeli rekabet gücünün zedelenmemesidir. Günümüzde bu tür müdahaleler, sadece ekonomik değil aynı zamanda jeopolitik çıkarlarla da şekillendiği için ticaret politikalarının stratejik bağlamda değerlendirilmesi gerekmektedir.

2.4.2. Anti-Damping ve sübvansiyon önlemleri

Anti-damping ve sübvansiyon önlemleri, serbest ticaretin rekabetçi yapısını bozan dışsal müdahalelere karşı ülkelerin başvurduğu seçici ve hedefli korumacı politikalardır (Seyhan, 2024). Bu araçlar, dış ticaret dengesini bozan yapay fiyatlama stratejilerine karşı yerli üreticilerin korunmasını ve uluslararası rekabetin adil koşullarda sürdürülmesini amaçlamaktadır. Özellikle küreselleşme sürecinde artan ticaret hacmi, damping ve sübvansiyon uygulamalarını daha görünür hâle getirmiş; bu doğrultuda Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) çerçevesinde ilgili düzenlemeler geliştirilmiştir. Anti-damping ve sübvansiyon önlemleri, klasik korumacılığın aksine, uluslararası ticaretin adalet ve eşitlik

ilkeleri doğrultusunda sürdürülebilirliğini sağlamak için oluşturulmuş “meşru koruma” araçları olarak değerlendirilmektedir (Azaria, 2022).

Damping, bir ülkenin ihracatçısının ürünlerini, iç piyasasındaki satış fiyatının altında bir fiyatla başka bir ülkeye ihraç etmesi anlamına gelmektedir (Başkol, 2010). Bu durum, hedef ülkenin iç piyasasında haksız rekabet doğurur ve yerli üreticilerin zarar görmesine yol açabilmektedir. Bu nedenle hedef ülke, damping uygulandığını tespit etmesi hâlinde anti-damping vergisi adı verilen ek bir vergiyle ithal ürünün fiyatını yükseltebilir ve iç pazardaki rekabet dengesini yeniden sağlayabilmektedir. Anti-damping önlemleri genellikle belirli bir süreyle ve hedef ürün ya da firmaya özel olarak uygulanmakta; damping marjının hesaplanmasına yönelik teknik ve istatistiki analizler yapılmaktadır (Karabulut ve Oğuz, 2022). Bu uygulama, yerli sanayiye geçici bir süre korumakla birlikte, aynı zamanda ithalatın manipülatif biçimlerde yönlendirilmesini önlemeyi hedeflemektedir.

Sübvansiyonlar ise, devletin kendi üreticilerine mali destek sağlaması yoluyla üretim maliyetlerini düşürmesi ve dış pazarlarda fiyat avantajı yaratması anlamına gelmektedir. Bu destekler doğrudan nakdi yardım olabileceği gibi, vergi indirimleri, kredi garantileri ya da enerji teşvikleri şeklinde de olabilir. Sübvansiyonların uluslararası ticaret üzerindeki olumsuz etkisi, desteklenen ürünlerin ihraç edildiği ülkelerdeki firmalar için ciddi bir rekabet dezavantajı yaratmasıdır. Bu nedenle DTÖ’nün “Sübvansiyonlar ve Telafi Edici Önlemler Anlaşması” çerçevesinde, zarara neden olan sübvansiyonlara karşı telafi edici vergiler (countervailing duties) uygulanması mümkündür (Süt, 2011). Bu uygulamalar, anti-damping vergilerine benzer şekilde tasarlanmakta ve zarar tespiti ile orantılı olarak yürürlüğe konulmaktadır.

Her iki koruma aracı da, uluslararası ticarete rekabetin bozulduğu durumlara karşı “savunma mekanizması” işlevi görmekte; yerli üreticilerin sürdürülebilirliğini güvence altına alırken dış ticaret dengesizliklerinin sistematik hâle gelmesini önlemektedir. Bununla birlikte, bu önlemlerin uzun süreli ve sistematik biçimde kullanılması hâlinde dışa kapalı bir ekonomi görünümü yaratabileceği ve ticari ilişkilerde siyasi gerilimleri artırabileceği de unutulmamalıdır. Bu nedenle anti-damping ve sübvansiyon karşıtı önlemler, yalnızca teknik değil; aynı zamanda diplomatik ve hukuki süreçlerle desteklenmeli ve DTÖ nezdinde şeffaf biçimde yürütülmelidir.

2.4.3. Teknik ticaret engelleri ve idari prosedürler

Teknik ticaret engelleri ve idari prosedürler, modern korumacılık anlayışının en ince ama en etkili araçları arasında yer almaktadır. Bu önlemler, doğrudan gümrük vergisi veya kota gibi klasik ticaret kısıtlamaları olmamakla birlikte, dış ticaretin önünde dolaylı ancak etkili engeller oluşturmaktadır. Temel amaç, ithalatı kısıtlamak veya belirli ürün gruplarının girişini zorlaştırmak suretiyle yerli üreticileri korumaktır. Teknik engeller, özellikle serbest ticaret rejimlerinin egemen olduğu sistemlerde sıklıkla başvuru ve görünürde yasal çerçeveye uygun fakat sonuç itibarıyla sınırlayıcı etkiye sahip uygulamalardır (Hoekman ve Kostecki, 2009).

Bu tür engellerin başında, standartlar, sertifikasyon gereklilikleri, etiketleme zorunlulukları, sağlık ve güvenlik normları gibi düzenlemeler yer almaktadır. Örneğin, ithal edilen bir ürünün ülke içindeki belirli teknik veya hijyen standartlarını karşılamaması gerekçesiyle piyasaya girişine izin verilmemesi, teknik engel olarak değerlendirilmektedir. Bu tür düzenlemeler, kimi zaman tüketiciyi koruma ya da çevre sağlığını gözetme gibi meşru gerekçelerle uygulanmakta; ancak çoğu zaman ithalatı dolaylı biçimde sınırlandırarak ticaretin serbest akışını engellemektedir. Özellikle gıda, ilaç, elektronik ve otomotiv gibi sektörlerde bu tür düzenlemeler, ithalatçı firmalar için ciddi maliyetler ve bürokratik engeller doğurmaktadır (Sürel, 2022).

İdari prosedürler ise, teknik engellerle benzer şekilde işleyen ancak daha çok bürokratik süreçler üzerinden ticaretin zorlaştırılmasını içeren uygulamalardır. Gümrük işlemlerinde uygulanan karmaşık belge talepleri, ithalat lisanslarının sınırlı sayıda verilmesi, uzun bekleme süreleri, keyfi denetimler ve ayrımcı uygulamalar bu kapsama girer. Bu tür uygulamalar, özellikle gelişmekte olan ülkelerin dış ticaret kapasitesini sınırlayarak ithalatın maliyetini artırmakta ve dış pazarlara erişimi zorlaştırmaktadır. İdari engeller, doğrudan vergilendirme içermemesi nedeniyle “gizli korumacılık” olarak da adlandırılmakta ve serbest ticaret ilkeleriyle örtüşmemektedir (Alagöz ve Yapar, 2007).

Dünya Ticaret Örgütü, bu tür teknik ve idari uygulamaların ticarete engel oluşturmasını önlemek amacıyla Teknik Engeller Anlaşması (TBT) ve Sağlık ve Bitki Sağlığı Önlemleri Anlaşması (SPS) gibi düzenlemeleri yürürlüğe koymuştur. Bu anlaşmalar çerçevesinde ülkelerin teknik standartlar koyma hakkı tanınmakta; ancak bu standartların ayrımcılık yaratmaması, gereğinden fazla ticaret engeli oluşturmaması ve bilimsel temellere dayanması koşulu getirilmektedir. Buna rağmen, birçok ülke bu tür

düzenlemeleri stratejik biçimde kullanarak ticaret politikalarını dolaylı biçimde yönlendirmeye devam etmektedir (Sürel, 2022).

Bu uygulamalar sayesinde ülkeler, küresel rekabet karşısında yerli üreticilerine koruma sağlayabilmekte; ancak uzun vadede piyasa şeffaflığını ve dış ticaretin öngörülebilirliğini zedeleme riski taşımaktadır. Bu nedenle bu tür önlemlerin kullanımında şeffaflık, bilimsel dayanak ve uluslararası yükümlülükler uygunluk gerekmektedir.

2.5. ABD-Çin Rekabetinin Kavramsal Arka Planı

21. yüzyılın küresel ekonomik düzeni, giderek derinleşen bir iktisadi güç mücadelesi ve jeostratejik rekabet alanına dönüşmektedir. Bu bağlamda ABD ile Çin arasında şekillenen ticaret savaşı, yalnızca dış ticaret politikalarının teknik bir çatışması değil; aynı zamanda küresel liderlik iddiasının somut bir tezahürüdür. ABD, İkinci Dünya Savaşı sonrası kurduğu kurallı uluslararası ekonomik düzenin merkezi aktörü olarak uzun yıllar hegemonyasını sürdürmüştür; buna karşılık Çin, 2000’li yıllardan itibaren dışa açılma ve kalkınma stratejileri ile bu düzenin temel parametrelerini zorlayan ve yeniden tanımlayan yükselen bir güç olarak öne çıkmıştır. Bu dinamik, sadece mal ticareti veya teknoloji paylaşımı düzeyinde değil; sermaye hareketlerinden küresel üretim ağlarına, kurumsal normlardan bölgesel entegrasyon projelerine kadar pek çok düzlemde etkisini göstermektedir (Taskinsoy, 2020, s. 6).

Bu kapsamda rekabetin kavramsal arka planı, dört ana eksenle incelenebilir. İlk olarak, taraflar arasında yaşanan iktisadi güç mücadelesi, yalnızca ekonomik büyüklük değil; aynı zamanda teknolojik liderlik, finansal etki gücü ve üretim kapasitesi üzerinden şekillenmektedir. İkinci olarak, özellikle Ha-Joon Chang tarafından geliştirilen “Merdiveni İtme” teorisi, gelişmiş ülkelerin yükselen ekonomilere karşı izledikleri sınırlayıcı politikaların tarihsel ve ideolojik temellerini açıklamaktadır (Yıldırım, 2024). Üçüncü olarak, ABD’nin Trump dönemiyle birlikte yeniden güç kazanan korumacı politikaları ve tek taraflı tarifeleri, rekabetin sertleşmesinde belirleyici rol oynamıştır. Son olarak ise Çin’in bu baskılara verdiği yanıtlar, yalnızca savunma refleksiyle değil; aynı zamanda alternatif ekonomik ittifaklar ve teknolojik özerklik stratejileriyle birlikte değerlendirilmelidir. Bu yönleriyle ABD-Çin ticaret savaşı, klasik korumacılık ötesine geçen yapısal ve stratejik bir dönüşümün tezahürü olarak ele alınmalıdır.

2.5.1. İktisadi güç mücadelesi ve küresel hegemonya

Küresel sistemde iktisadi güç mücadelesi, yalnızca ekonomik göstergelere indirgenemeyecek ölçüde çok boyutlu ve stratejik bir süreçtir. Devletlerin ekonomik kapasiteleri, yalnızca milli gelir veya dış ticaret hacmi gibi nicel göstergelerle değil; teknoloji üretme yetenekleri, finansal sistemdeki etkinlikleri, dış yatırım stratejileri ve küresel kurumlar üzerindeki etkileriyle de belirlenmektedir. Bu bağlamda, 21. yüzyılda ABD ile Çin arasında yaşanan ticari ve teknolojik çekişme, klasik iktisadi rekabetin ötesinde, küresel hegemonya mücadelesi bağlamında ele alınması gereken bir olgudur. ABD, uzun yıllar boyunca ekonomik ve askeri gücünü aynı eksenle tahkim ederek uluslararası sistemin belirleyici aktörü konumunu sürdürmüştür. Buna karşılık Çin, özellikle 2001 yılında Dünya Ticaret Örgütü'ne (DTÖ) üyeliği sonrası izlediği dışa açık kalkınma modeliyle küresel değer zincirlerinde hızla yükselmiş, 2010'lu yıllardan itibaren ABD'nin ekonomik üstünlüğünü sistematik biçimde zorlayan bir aktör hâline gelmiştir (Zhao, 2019).

İktisadi güç mücadelesi, aynı zamanda üretim merkezlerinin coğrafi kaymasıyla da ilişkilidir. Çin'in ucuz işgücü ve ölçek ekonomisi avantajıyla önce düşük teknoloji, ardından orta ve yüksek teknoloji ürünlerde rekabetçi hâle gelmesi; ABD'nin imalat sanayisinde yaşadığı görece gerilemeyi hızlandırmıştır. Bu dönüşüm, Batı dünyasında "sanayisizleşme" ve işsizlik tartışmalarını gündeme getirirken, Çin'de refahın artması ve orta sınıfın genişlemesi gibi etkiler yaratmıştır. Ancak söz konusu büyüme, Batılı güçler tarafından yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda ideolojik ve jeopolitik bir tehdit olarak da algılanmaya başlanmıştır. Bu durum, hegemonik güçlerin ekonomik rekabeti bir sıfır toplamı oyun gibi görmelerine ve yükselen güçleri dengeleyici stratejilere başvurmalarına yol açmıştır (Mearsheimer, 2010).

ABD-Çin arasında yaşanan bu iktisadi çekişme, klasik hegemonya teorilerinde tanımlanan güç geçiş sürecinin tipik bir örneğidir. Gilpin'in güç geçiş teorisine göre, mevcut hegemon gücün zayıflaması ve yeni bir büyük gücün yükselmesi hâlinde sistemde dengesizlik oluşur ve bu durum genellikle çatışma potansiyelini arttırmaktadır (Akgül, 2019). ABD'nin 2008 küresel finans krizinden sonra yaşadığı ekonomik kırılganlıklar ile Çin'in aynı dönemde büyümesini sürdürmesi, bu teorik çerçevenin güncel bir yansıması olarak yorumlanmaktadır. Ayrıca, teknolojik liderlik alanında da benzer bir geçiş süreci yaşanmaktadır. Çin'in 5G teknolojisi, yapay zeka ve yeşil enerji yatırımları ile ABD'nin

geleneksel üstünlüğünü tehdit etmesi, bu rekabetin boyutlarını daha da derinleştirmektedir (Taskinsoy, 2020, s. 14).

2.5.2. “Merdiveni itme” teorisi (kicking away the ladder)

"Merdiveni İtme" teorisi (Kicking Away the Ladder), Güney Koreli iktisatçı Ha-Joon Chang tarafından ortaya atılmış ve özellikle gelişmekte olan ülkelerin kalkınma süreçlerini anlamlandırmak için geliştirilmiş bir iktisadi-siyasi analiz çerçevesidir. Teoriye göre sanayileşmiş ülkeler, tarihsel süreçte kendi ekonomik gelişimlerini tamamlamak için korumacı ticaret politikaları, devlet destekli sanayi stratejileri ve müdahaleci kamu politikaları kullanmış; ancak bu noktaya ulaştıktan sonra aynı araçları kullanmak isteyen gelişmekte olan ülkelerin önünü kesmek amacıyla serbest ticaret ve serbest piyasa ilkelerini zorunlu kılmaya çalışmışlardır. Bu durum, gelişmiş ülkelerin "çıktıkları kalkınma merdivenini" gelişmekte olan ülkelerin erişememesi için bilerek ittikleri yönünde bir metaforla açıklanmaktadır (Hakemy, 2017).

Teorinin temel savı, Batı'nın uyguladığı ekonomik kalkınma reçeteleri ile önerdiği kalkınma politikalarının örtüşmediğidir. Tarihsel olarak İngiltere, ABD, Almanya ve Japonya gibi ülkeler; korumacı gümrük politikaları, yüksek sübvansiyonlar, teknoloji transferi kısıtlamaları ve devlet destekli sanayi yatırımlarıyla büyümüşlerdir. Ancak bu ülkeler daha sonra, özellikle Uluslararası Para Fonu (IMF), Dünya Bankası ve Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) gibi uluslararası kurumlar aracılığıyla, gelişmekte olan ülkelere serbestleşme ve özelleştirme dayatan yapısal uyum programları önermiştir. Bu çelişki, küresel ekonomik sistemin adaletli işleyip işlemediği sorusunu gündeme getirmiş ve gelişen ülkelerin mevcut kurallarla kalkınmalarının sistematik biçimde engellendiği yönündeki eleştirileri güçlendirmiştir (Reinert, 2011).

ABD-Çin ticaret savaşları bağlamında “Merdiveni İtme” teorisi, somut ve güncel bir örnek olarak yeniden gündeme gelmiştir. ABD'nin, Çin'in büyüme sürecinde uyguladığı sübvansiyonlar, teknoloji transferi politikaları ve devlet güdümlü ekonomik modeller nedeniyle Çin'i “adil olmayan ticaret” ile suçlaması, aslında bu teorik çerçevede değerlendirildiğinde çelişkili bir durumdur. Zira ABD de tarihsel olarak benzer yöntemlerle sanayileşmiş; örneğin 19. yüzyılda yüksek gümrük tarifeleri uygulayarak kendi sanayisini dış rekabetten korumuştur (Chang, 2002). Bugün Çin'in izlediği kalkınma politikalarının eleştirilmesi, yükselen güçlerin benzer yollarla büyümelerinin engellenmeye çalışıldığına dair önemli göstergeler sunmaktadır.

Bu bağlamda, “Merdiveni İtme” teorisi yalnızca bir kalkınma stratejisi eleştirisi değil; aynı zamanda küresel ticaret sisteminde hegemonik güçlerin normatif dayatmalarını sorgulayan bir kuramsal yaklaşımdır. Teori, gelişmekte olan ülkelerin kalkınma süreçlerinde çok taraflı kurumların rolünü ve küresel ticaret hukukunun eşitlikçi olup olmadığını sorgulamakta; uluslararası sistemin meşruiyeti ve adaleti üzerine önemli sorular ortaya koymaktadır. Çin’in bu sistem içerisinde hem kurallara uyum sağlama hem de alternatif yapılar oluşturma çabası, bu teorik çerçevenin güncel bir tezahürü olarak değerlendirilebilir.

2.5.3. ABD’nin koruma politikaları: trump dönemi ve sonrası

Amerika Birleşik Devletleri’nin dış ticaret politikası, 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren serbest ticaret ilkesine dayalı liberal bir çerçevede şekillenmiş, Bretton Woods sisteminin kurucu gücü olarak küresel serbest piyasa ekonomisinin normatif mimarisini inşa etmiştir. Ancak bu yaklaşım, 21. yüzyılın başlarından itibaren özellikle Çin gibi yükselen ekonomilerin küresel ticaret sisteminde etkinlik kazanmasıyla birlikte sorgulanmaya başlamıştır. 2008 Küresel Finans Krizi sonrası ABD ekonomisinde yaşanan yapısal kırılganlıklar, imalat sanayisindeki gerileme ve dış ticaret açıklarının artması, kamuoyunda serbest ticaretin “adil olmayan rekabete” yol açtığı yönündeki eleştirileri yoğunlaştırmıştır. Bu bağlamda 2016 yılında Donald J. Trump’ın ABD Başkanlığı’na seçilmesi, ülkenin dış ticaret politikasında tarihsel bir kırılma noktası olarak değerlendirilmiştir (Bown, 2020).

Trump yönetimi, ekonomik milliyetçilik temelli “Önce Amerika” (America First) doktrini doğrultusunda, serbest ticaretten ziyade korumacı ve tek taraflı uygulamaları benimseyerek ABD’nin küresel ticaretteki konumunu yeniden inşa etmeyi hedeflemiştir. Bu çerçevede Çin’e yönelik kapsamlı gümrük tarifeleri uygulanmış, özellikle çelik, alüminyum, otomotiv ve yüksek teknoloji ürünlerine %10 ile %25 arasında değişen oranlarda ithalat vergileri getirilmiştir. Ayrıca Çinli teknoloji firmalarına yönelik lisans ve yatırım kısıtlamaları, ABD’nin yalnızca ekonomik değil, stratejik bir hegemonya mücadelesine girdiğini göstermiştir. Bu politikalar yalnızca ticaret açığını kapatmaya yönelik değil, aynı zamanda Çin’in küresel değer zincirlerindeki yükselişini sınırlandırmaya dönük bir stratejinin parçası olarak okunmalıdır (Taskinsoy, 2020, s. 9).

Trump döneminde yürürlüğe giren korumacı politikalar yalnızca Çin’le sınırlı kalmamış, NAFTA’nın yeniden müzakere edilmesi (USMCA anlaşması), Trans-Pasifik

Ortaklığı'ndan (TPP) çekilme ve Dünya Ticaret Örgütü'nün işlevselliğine yönelik eleştirilerle geniş bir çerçevede yürütülmüştür. ABD, çok taraflı ticaret sisteminin kendisine zarar verdiğini ve mevcut kuralların Çin gibi devlet kapitalizmine dayalı ekonomiler tarafından istismar edildiğini savunmuştur. Bu yaklaşım, serbest ticaret normlarına dayalı küresel ekonomik düzenin sürdürülebilirliği konusunda ciddi soru işaretleri doğurmuştur (Hopewell, 2021). Bu bağlamda Trump yönetimi, ekonomik korumacılığı yalnızca bir iç politika stratejisi değil, aynı zamanda dış politika ve jeoekonomik rekabetin temel aracı olarak kullanmıştır.

Joe Biden yönetimi döneminde ise korumacı politikalarda biçimsel bazı yumuşamalar yaşanmakla birlikte, Çin'e yönelik temel stratejilerde anlamlı bir değişiklik gözlenmemiştir. Biden yönetimi, çok taraflı diplomasiye ve müttefiklerle eşgüdümüne önem vermekle birlikte, yüksek teknoloji, yapay zeka ve yarı iletken sektörlerinde Çin'e karşı uygulanan ihracat kısıtlamaları ve yatırım denetimlerini sürdürmüştür. Bu durum, ABD'nin korumacı yaklaşımının dönemsel bir sapma değil, Çin'in yükselişine karşı yapısal bir strateji olduğu yönündeki değerlendirmeleri güçlendirmektedir. Özellikle "Çip Yasası" (CHIPS Act) ve "Enflasyonu Düşürme Yasası" (IRA) gibi mevzuatlar, ABD'nin iç üretim kapasitesini güçlendirme ve tedarik zincirlerini jeopolitik açıdan güvenli alanlara yönlendirme hedefiyle şekillenmiştir (Akbakay, 2023).

2.5.4. Çin'in tepkileri ve alternatif ekonomik hamleleri

Çin Halk Cumhuriyeti, ABD'nin Trump dönemiyle birlikte uygulamaya koyduğu sert korumacı politikalara ve gümrük tarifelerine karşılık, yalnızca misilleme niteliğindeki kısa vadeli ticari önlemlerle değil; uzun vadeli stratejik hamlelerle yanıt vermiştir. Çin'in tepkileri, sadece mevcut ticaret savaşını dengelemek amacıyla değil, aynı zamanda küresel ekonomik sistem içerisinde alternatif bir düzen inşa etme niyetiyle şekillenmiştir. Bu çerçevede Çin, hem çok taraflı diplomasi yoluyla uluslararası meşruiyetini güçlendirmeyi hem de bölgesel ekonomik entegrasyon projeleriyle dış ticaretteki kırılganlıkları azaltmayı hedeflemiştir (Zhao, 2019).

İlk aşamada Çin, ABD tarafından uygulanan tarifelere karşı simetrik misilleme stratejisi izleyerek başta soya fasulyesi, otomotiv ve kimyasal ürünler olmak üzere birçok ABD menşeli ürüne ek vergiler getirmiştir. Bu uygulamalar, Çin'in iç kamuoyuna yönelik güçlü bir siyasi mesaj niteliği taşıırken, dış dünyaya da ABD'nin tek taraflı kararlarına boyun eğmeyeceği mesajını vermiştir. Ancak Çin'in asıl stratejik yaklaşımı, dışa

bağımlılığı azaltmak ve ekonomik özerkliğini artırmak yönünde olmuştur. Bu kapsamda “Çift Dolaşım” (Dual Circulation) stratejisi geliştirilmiş; iç pazara dayalı büyüme modeli öne çıkarılmış, dış talep bağımlılığı azaltılmaya çalışılmıştır. Böylece Çin, hem dış şoklara karşı daha dirençli bir ekonomi oluşturmayı hem de kendi iç pazarını küresel teknoloji yatırımları için cazip hâle getirmeyi amaçlamıştır (Şişman, 2020).

Çin’in alternatif ekonomik hamlelerinin en dikkat çekici olanı ise, Bölgesel Kapsamlı Ekonomik Ortaklık Anlaşması (RCEP) ve Kuşak ve Yol Girişimi (BRI) gibi çok taraflı ve altyapı temelli ekonomik projelerdir. Bu projeler aracılığıyla Çin, yalnızca ticaret ilişkilerini çeşitlendirmeyi değil; aynı zamanda Asya, Afrika ve Avrupa arasında yeni lojistik ve finansal koridorlar inşa etmeyi hedeflemektedir. Böylelikle hem tedarik zincirlerini yeniden yapılandırmakta hem de ABD’nin başını çektiği Atlantik merkezli ekonomik yapıya karşı Avrasya merkezli alternatif bir ekonomik sistem kurma yönünde adımlar atmaktadır. Ayrıca Çin, dijital yuan ve dijital ödeme sistemleri geliştirme konusunda attığı adımlarla, ABD dolarının küresel finansal sistemdeki hegemonyasını sınırlamayı amaçlamaktadır (Subacchi, 2020).

Çin’in teknoloji alanındaki hamleleri de bu stratejik dönüşümün önemli bir parçasıdır. ABD’nin Huawei, ZTE ve diğer Çinli teknoloji firmalarına yönelik ambargoları, Çin’in teknoloji alanında dışa bağımlılığını sorgulamasına yol açmış; bu durum “Made in China 2025” stratejisinin revize edilerek ileri teknolojilerde yerli üretim oranının artırılmasına öncelik verilmesini beraberinde getirmiştir. Yarı iletkenler, yapay zekâ, 5G ve batarya teknolojileri gibi stratejik sektörlerde yoğun kamu yatırımları yapılmış; özel sektör ile devlet arasında güçlü bir koordinasyon ağı kurulmuştur. Bu yaklaşım, Çin’in yalnızca sanayi üretiminde değil, aynı zamanda inovasyonda da küresel liderlik hedeflediğinin göstergesidir (Kennedy, 2020).

2.6. Teorik Yaklaşımlar

Uluslararası ticaretin dinamiklerini ve devletler arası ekonomik ilişkileri analiz etmek, yalnızca ampirik verilerle değil, aynı zamanda kuramsal çerçevelerle mümkündür. Bu bağlamda klasik ve neoklasik dış ticaret teorileri, ülkelerin karşılaştırmalı üstünlüklere göre uzmanlaşması gerektiğini savunarak serbest ticaretin refah artırıcı etkilerini vurgulamıştır. Ancak bu teoriler, günümüzde özellikle gelişmekte olan ülkelerin kalkınma stratejilerini, teknoloji transferlerini, ölçek ekonomilerini ve ticaret politikası araçlarını yeterince açıklamakta yetersiz kalmaktadır. Bu nedenle 20. yüzyılın son çeyreğinden

itibaren geliştirilen Yeni Ticaret Teorileri ve Ekonomik Coğrafya Yaklaşımları, üretim faktörlerinin mekânsal dağılımı, ölçek ekonomileri ve endüstriyel yoğunlaşmalar gibi unsurlar üzerinden dış ticaretin daha gerçekçi analizlerini sunmaktadır (Krugman, 1991).

Öte yandan, devletler arası ekonomik ilişkilerin yalnızca iktisadi değişkenler çerçevesinde değil, aynı zamanda güç dengeleri, hegemonik mücadeleler ve stratejik çıkarlar temelinde de değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda Güç Geçiş Teorisi, mevcut hegemon devlet ile yükselen güçler arasındaki yapısal gerilimi açıklamak için başvurulan önemli bir yaklaşımdır. Bu teoriye göre, sistemdeki hâkim gücün ekonomik ve askeri üstünlüğünün zayıflaması, yükselen bir gücün mevcut düzeni zorlamasıyla sonuçlanmakta ve bu durum tarihsel olarak çoğu zaman çatışmalarla neticelenmektedir. Ayrıca jeoekonomik rekabet kavramı, devletlerin ekonomik araçları stratejik hedefler doğrultusunda kullanarak dış politika üretmesinin kuramsal temelini sunmaktadır. Bu bölümde söz konusu kuramsal yaklaşımlar detaylı biçimde açıklanacak; ABD ile Çin arasında yaşanan ticaret savaşları ve ekonomik yaptırımlar bağlamında teorik karşılıkları değerlendirilecektir.

2.6.1. Yeni ticaret teorileri ve ekonomik coğrafya

Yeni Ticaret Teorileri, 1970'li yıllardan itibaren uluslararası ticaretin klasik ve neoklasik yaklaşımlarının açıklamakta yetersiz kaldığı dinamikleri analiz edebilmek amacıyla geliştirilen çağdaş kuramsal yaklaşımlardır. Paul Krugman ve Elhanan Helpman gibi iktisatçılar tarafından öncülüğü yapılan bu teoriler, ölçek ekonomileri, ürün farklılaştırması, firma içi ticaret ve monopolcü rekabet gibi unsurlar üzerinden ticaretin açıklanmasını sağlamıştır. Bu yaklaşıma göre, ülkeler yalnızca karşılaştırmalı üstünlüklerinden dolayı değil, aynı veya benzer ürünleri farklı biçimlerde üreterek ve tüketici tercihlerine hitap ederek de ticaret yapabilirler. Bu durum özellikle gelişmiş ülkeler arasında gerçekleşen intra-endüstriyel ticaret (aynı sektör içinde çift yönlü ticaret) olgusunu açıklamada etkili olmuştur (Krugman, 1980).

Yeni Ticaret Teorileri ayrıca, büyük ölçekli üretimin daha düşük birim maliyetlerle gerçekleştirilmesini mümkün kılan artan verim ekonomilerini merkeze alarak, dış ticaretin refah etkilerini sadece ülkeler arası karşılaştırmalara değil, aynı zamanda firma ve sektör düzeyinde de değerlendirmiştir. Bu sayede sanayi kümelenmeleri, teknolojik yoğunluk ve şirket stratejileri gibi mikroekonomik değişkenler, ticaret analizlerinde daha çok yer bulmaya başlamıştır. Böylece ticaretin yalnızca ülkelerarası değil, firmalar arası rekabet

çerçevesinde yeniden tanımlandığı, dış ticaretin çok uluslu şirketlerin stratejik tercihlerine göre şekillendiği bir paradigmaya geçilmiştir. Ayrıca bu teoriler, dışa açık sanayileşme modellerinin, iç pazarın büyüklüğü ile birlikte nasıl uluslararası rekabet avantajına dönüşebileceğini de ortaya koymuştur (Dura, 2000).

Yeni Ticaret Teorileriyle eş zamanlı olarak gelişen Yeni Ekonomik Coğrafya (New Economic Geography) yaklaşımı ise ticaretin mekânsal boyutuna odaklanmış; coğrafi yakınlık, ulaşım maliyetleri, şehirleşme dinamikleri ve kümelenme ekonomileri gibi unsurların dış ticaret üzerindeki etkilerini analiz etmiştir. Paul Krugman'ın öncülüğünü yaptığı bu yaklaşım, ekonomik faaliyetin belirli bölgelerde yoğunlaşmasını, ulaşım maliyetlerinin düşmesi ve ölçek ekonomilerinin artması ile açıklamaktadır. Bu çerçevede sanayi üretimi, teknoloji merkezleri ve yüksek katma değerli sektörler belirli coğrafyalarda toplanarak ticarete merkez-çevre ilişkisini derinleştirmektedir (Küçüker, 2000). Çin'in doğu kıyılarındaki üretim merkezlerinin küresel tedarik zincirinde oynadığı rol, bu teori kapsamında somut bir örnek teşkil etmektedir.

2.6.2. Güç geçiş teorisi ve jeoekonomik rekabet

Güç Geçiş Teorisi (Power Transition Theory), uluslararası sistemdeki hegemonik düzenin nasıl değiştiğini ve büyük güçler arasındaki rekabetin hangi dinamikler çerçevesinde çatışmaya evrilebileceğini açıklayan önemli yapısal teorilerden biridir. Teori ilk kez A.F.K. Organski tarafından 1958 yılında geliştirilmiş olup, uluslararası sistemin hiyerarşik bir düzene sahip olduğunu ve sistemdeki istikrarın mevcut hegemon gücün liderliğine dayandığını savunur. Ancak bu düzen, hegemon gücün görece zayıflaması ve bir yükselen gücün ona yaklaşması durumunda kırılabilir hâle gelir. Güç geçişi anında, yükselen gücün statükodan memnun olmaması hâlinde sistemik bir çatışma ihtimali artar. Bu bağlamda, ABD ile Çin arasındaki mevcut ekonomik ve stratejik çekişme, güç geçişi teorisinin çağdaş düzlemdeki en belirgin örneklerinden birini oluşturmaktadır (Lemke ve Tammen, 2003).

Çin'in son 30 yıldaki hızlı ekonomik yükselişi, yalnızca üretim kapasitesi ve ihracat rakamlarıyla değil, aynı zamanda teknoloji geliştirme, dış yatırım yapma, askeri kapasitesini artırma ve çok taraflı kurumsal düzenlemelere alternatif oluşturma girişimleriyle de dikkat çekmektedir. ABD ise bu yükselişi, küresel liderlik pozisyonuna yönelik doğrudan bir meydan okuma olarak algılamakta ve Çin'in mevcut liberal ekonomik düzen içerisinde kontrolsüz biçimde büyümesini bir tehdit olarak

değerlendirmektedir. Bu nedenle ABD'nin Trump ve sonrasında Biden döneminde izlediği korumacı politikalar, sadece ticaret dengesizliklerini düzeltmeyi değil, aynı zamanda yükselen bir gücün sistemdeki yükselişini sınırlamayı amaçlayan stratejik bir dengeleme çabası olarak okunmalıdır. Güç geçişi teorisinin öngördüğü gibi bu süreç, yalnızca ekonomik rekabetle sınırlı kalmayıp teknoloji, güvenlik, ideoloji ve diplomasi gibi birçok alanda çok boyutlu bir çekişmeye dönüşmüştür (Monteiro, 2021).

Bu bağlamda jeoekonomik rekabet kavramı, ekonomik araçların ulusal çıkarlar doğrultusunda stratejik biçimde kullanılmasını ifade etmektedir. Geleneksel jeopolitik yaklaşımlardan farklı olarak, jeoekonomi; ticaret, finans, enerji, teknoloji ve yatırım gibi iktisadi araçların diplomatik ve güvenlik amaçlarıyla entegre biçimde kullanımını vurgular. ABD'nin Çinli teknoloji firmalarına yönelik ambargoları, Çin'in Kuşak ve Yol Girişimi ile altyapı yatırımları ve dijital para birimi projeleri, tarafların yalnızca ekonomik değil jeostratejik hedefler doğrultusunda rekabet ettiklerini göstermektedir. Bu durum, klasik ticaret teorilerinin ötesinde, devletlerin ekonomik kapasitesini uluslararası nüfuz aracı olarak kullanmalarını ifade eden jeoekonomik bir gerçekliği ortaya koymaktadır (Blackwill ve Harris, 2016).

Güç geçiş teorisi ve jeoekonomik rekabet kavramı, ABD-Çin ticaret savaşlarının yalnızca iktisadi değil, aynı zamanda yapısal ve stratejik bir bağlamda ele alınması gerektiğini ortaya koymaktadır. Hegemon güç ile yükselen güç arasındaki sistemsel çatışma potansiyeli, ticaret politikalarının ötesine geçerek uluslararası düzenin geleceğini şekillendiren bir unsur hâline gelmiştir. Bu bağlamda, ekonomik yaptırımlar, ticari korumacılık ve teknoloji savaşları, yalnızca kısa vadeli politika tercihleri değil; derinleşen küresel güç rekabetinin araçları olarak değerlendirilmelidir.

2.6.3. Kurumsalcı yaklaşım (institutionalism)

Kurumsalcı yaklaşım, uluslararası ilişkiler ve ekonomi alanlarında devlet davranışlarını yalnızca çıkar temelli rasyonalite ile değil, aynı zamanda kurumsal yapıların, normların ve kuralların etkisiyle şekillendiren bir teorik çerçevedir (Kalkan, 2025). Bu yaklaşım, ekonomik ilişkilerin yalnızca iktisadi değil, aynı zamanda sosyal, hukuki ve politik bağlamlar içerisinde sürdüğünü savunmaktadır. Dolayısıyla ticaret politikalarının şekillenmesinde sadece piyasa dinamikleri değil; aynı zamanda devletler arası anlaşmalar, çok taraflı kuruluşlar ve uluslararası normatif yapılar da belirleyici rol oynamaktadır. Bu

yönüyle kurumsalcı yaklaşım, küresel ekonomik ilişkilerin düzenlenmesinde örgütlerin ve rejimlerin etkisini açıklamak için önemli bir teorik dayanak sunmaktadır.

Uluslararası kurumsalcılığın ekonomi-politik düzeydeki en belirgin yansımaları Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ), Uluslararası Para Fonu (IMF), Dünya Bankası ve Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı (UNCTAD) gibi kurumların işleyişinde gözlemlenmektedir. Bu kurumlar aracılığıyla ticaret, yatırım ve finansman alanlarında ortak kurallar oluşturulmuş, bu kuralların uygulanması ve denetlenmesi yoluyla sistemik istikrar sağlanmaya çalışılmıştır (Yolchuyev, 2016). Özellikle DTÖ'nün ticaretin serbestleştirilmesi, anlaşmazlıkların çözümü ve tarifelerin indirimi konularında sağladığı düzenleme mekanizmaları, devletlerin dış ticaret politikalarını belirlerken dikkate aldığı başlıca referans kaynaklardan biri hâline gelmiştir. Ancak kurumsalcı yaklaşıma yönelik en temel eleştiri, bu yapıların hegemon devletlerin çıkarlarını önceleyen araçlara dönüşme potansiyelidir. Zira ABD ve Çin gibi büyük güçlerin ticaret savaşlarında DTÖ gibi kurumları devre dışı bırakma eğilimleri, kurumsal yapının tarafsızlığına olan güveni sorgulatmaktadır.

Bu çerçevede, ABD-Çin ticaret savaşları bağlamında kurumsalcı yaklaşım, iki yönlü bir değerlendirmeye olanak tanımaktadır. Bir yandan DTÖ'nün işlevsizleşmesi ve kurumsal normların büyük güçler tarafından ihlal edilmesi, kurumsalcılığın sınırlarını ortaya koymaktadır. Öte yandan, ülkelerin karşılıklı bağımlılığının arttığı bir ortamda, yeni kurumsal yapılanmalara olan ihtiyaç ve bölgesel ticaret bloklarının (örneğin CPTPP veya RCEP) önemi kurumsal düzenlemelerin dönüşümünü gündeme getirmektedir. Çin'in Asya-Pasifik bölgesindeki çok taraflı anlaşmalara öncülük etmesi, ABD'nin ise Transatlantik Ticaret ve Yatırım Ortaklığı (TTIP) ve benzeri girişimlerle Avrupa ve diğer müttefiklerle kurumsal birliktelikler geliştirmeye çalışması, kurumsalcı teorinin günümüzdeki stratejik boyutunu göstermektedir (Köse, 2022).

Kurumsalcı yaklaşımın bir diğer önemli yönü, normatif yapıların ve uluslararası alışkanlıkların devlet davranışları üzerindeki dönüştürücü etkisidir. Bu bağlamda, devletlerin dış politika kararları yalnızca güç dengeleri ve maddi çıkarlarla değil, aynı zamanda uluslararası toplumun beklentileri, itibar kaygısı ve meşruiyet arayışı gibi normatif unsurlarla da şekillenmektedir. Özellikle çok taraflı kurumlar ve uluslararası rejimler, devletler üzerinde "yumuşak baskı" oluşturarak belirli politikaların benimsenmesini teşvik eder. ABD ve Çin gibi büyük güçlerin DTÖ normlarını zaman zaman ihlal etmesi ya da kendi çıkarlarına uygun yeni normlar inşa etmeye çalışması, bu

durumun somut örneklerini oluşturmaktadır. Örneğin, ABD'nin Çin'e yönelik tek taraflı gümrük tarifeleri DTÖ kurallarına aykırı bulunmasına rağmen, bu uygulamalar devam etmiş ve kurumsal yaptırımlar büyük güçlere uygulanamamıştır. Bu da kurumsal yapının işlevselliğini ve eşitlikçi normların etkinliğini sorgulatmıştır (Ikenberry, 2001).

Bununla birlikte, kurumsalcı yaklaşım çerçevesinde bakıldığında, ticaret savaşlarının uzun vadede yeni normatif çerçeveler oluşturabileceği ve uluslararası ekonomik düzenin yeniden şekilleneceği öngörülmektedir. Çin'in Kuşak ve Yol Girişimi (BRI) ile alternatif bir ekonomik alan yaratması, yeni bölgesel kurumların ve standartların oluşmasına öncülük etmektedir. Bu süreç, mevcut Batı merkezli kurumsal düzenin tamamlayıcısı ya da rakibi olarak yeni kurumsal yapıların ortaya çıkmasına zemin hazırlamaktadır. Dolayısıyla kurumsalcı teori, ABD-Çin arasındaki ekonomik rekabeti yalnızca bir güç mücadelesi olarak değil, aynı zamanda uluslararası ekonomik yönetişimin dönüşüm süreci olarak da okumaya imkân tanır. Özellikle gelişmekte olan ülkeler açısından bu dönüşüm, ticaretin yönü, yatırım kaynakları ve finansal ilişkiler bakımından yeni stratejiler geliştirmeyi gerekli kılmaktadır.

2.6.4. Bağımlılık teorisi (dependency theory)

Bağımlılık teorisi, özellikle Latin Amerika kökenli yapısalcı iktisatçılar tarafından 1960'lı ve 1970'li yıllarda geliştirilmiş bir kalkınma teorisidir. Bu yaklaşım, küresel ekonomik sistemin merkez (gelişmiş ülkeler) ile çevre (gelişmekte olan ülkeler) arasındaki yapısal eşitsizliklere dayandığını ve bu eşitsizliklerin tarihsel sömürü ilişkilerinin bir sonucu olduğunu savunur. Bağımlılık teorisyenlerine göre çevre ülkeler, merkez ülkelerle olan ticari ve finansal ilişkilerinde yapısal bir bağımlılık içine girmekte, bu durum ise teknolojik gelişmelerini engellemekte ve sermaye birikimini baskılamaktadır (Dos Santos, 1970). Böylece kalkınma, çevre ülkeler için sürdürülebilir olmaktan çıkarak merkez ülkelerin ihtiyaçlarına endeksli bir ekonomik yapıya dönüşmektedir.

Teoriye göre, gelişmekte olan ülkelerin ihracat profilleri büyük ölçüde düşük katma değerli, ham madde ağırlıklı ürünlerden oluşmakta, buna karşın ithalatları ise teknoloji yoğun ve yüksek katma değerli mallardan oluşmaktadır. Bu dengesizlik, uzun vadeli dış ticaret açıkları ve yapısal cari açık sorunlarını beraberinde getirmektedir. Özellikle Çin ve ABD gibi ekonomik devlerin ticaret politikaları, çevre ülkeler için dışsal şoklara açıklığı artırmakta; bu da ulusal kalkınma stratejilerinin dış dinamiklere bağımlı hâle gelmesine neden olmaktadır (Cardoso ve Faletto, 1979). Bağımlılık teorisi, bu bağlamda yalnızca

ekonomik bir açıklama modeli sunmamakta, aynı zamanda politik iktidar ilişkilerini ve küresel tahakküm mekanizmalarını da analiz etmektedir.

ABD-Çin ticaret savaşları çerçevesinde bu teori incelendiğinde, ticari hegemonların birbirlerine yönelik yaptırım uygulamaları yalnızca ikili ilişkileri değil, aynı zamanda aradaki ekonomik zincire dâhil olan çevre ülkeleri de derinden etkilemektedir. Örneğin, Türkiye gibi ihracat odaklı bir ekonomiye sahip ülkeler, Çin'in ABD'ye yönelik ihracatında yaşanan düşüşü telafi etmek üzere yöneldiği alternatif pazarlar arasında yer alabilmekte; ancak bu geçici avantajlar, yapısal olarak küresel sisteme bağımlılığı değiştirmemektedir. Ayrıca, Çin'in özellikle Kuşak ve Yol Girişimi kapsamında yaptığı altyapı yatırımları, bazı çevre ülkeler için yeni bir bağımlılık ilişkisi doğurma potansiyeli taşımakta; bu da bağımlılık teorisinin yalnızca Batı'ya karşı değil, yükselen güçlere karşı da geçerliliğini koruduğunu göstermektedir (Kaplinsky, 2008).

Bağımlılık teorisi çerçevesinde değerlendirildiğinde, ticaret savaşları sadece ekonomik verilerle açıklanabilecek bir olgu olmaktan çıkar; aynı zamanda güç ilişkilerinin yeniden inşa edildiği yapısal bir süreci temsil eder. Bu bakımdan ABD'nin Çin'e karşı yürüttüğü ticaret savaşları, yalnızca ticaret dengesizliklerini düzeltmeye yönelik değil, aynı zamanda kendi merkezî konumunu yeniden tahkim etme girişimi olarak da okunmalıdır. Benzer şekilde, Çin'in yükselen ekonomik gücünü jeopolitik nüfuz alanlarına dönüştürme çabası, çevre ülkelerin dış politika ve kalkınma stratejilerini yeniden şekillendirmelerine neden olmaktadır. Dolayısıyla, bu teorik perspektif, ticaret savaşlarının nedenlerini ve sonuçlarını yalnızca iki ülke arasında değil, çok katmanlı bir uluslararası sistem düzleminde değerlendirmeyi mümkün kılar (Karaş, 2017).

Bu bağlamda Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerin dış ticaret ilişkileri ve kalkınma stratejileri, büyük güçlerin rekabetinden doğrudan etkilenmektedir. Türkiye'nin ithalat ve ihracat yapısında gözlemlenen değişimler, çoğu zaman ABD ve Çin'in uyguladığı makroekonomik ve ticari stratejilere bağımlı olarak şekillenmekte; bu durum, ülkenin uzun vadeli kalkınma planlarını ve sanayileşme hedeflerini sınırlandırabilmektedir. Bağımlılık teorisi, bu tür ülkelerin yalnızca dış ticaret rakamlarıyla değil, teknoloji transferi, sermaye hareketleri ve üretim yapısı gibi parametrelerle de değerlendirilmeleri gerektiğini vurgular. Böylece, kalkınma yalnızca büyüme oranları ile değil, yapısal dönüşüm kapasitesi ve dışsal şoklara karşı dirençle birlikte ele alınmalıdır (Özdemir, 2022).

2.6.5. Dünya sistemi teorisi (world systems theory)

Dünya Sistemi Teorisi, 1970’li yıllarda Immanuel Wallerstein tarafından geliştirilen ve küresel kapitalist sistemin işleyişini tarihsel-sosyolojik bir bağlamda analiz eden yapısal bir teoridir. Bu teoriye göre dünya ekonomisi; merkez, yarı-çevre ve çevre olarak üç ana bölgeden oluşan bir hiyerarşik sistem içerisinde işler. Merkez ülkeler teknolojik gelişmişlik, sermaye birikimi ve üretim üstünlüğü açısından sistemin hegemonik unsurlarıdır; çevre ülkeler ise ucuz emek, ham madde ve düşük katma değerli üretimle merkeze bağlıdır. Yarı-çevre ülkeler ise bu iki kutup arasında bir geçiş alanı oluşturur ve zaman zaman sistemin dinamiklerine göre yer değiştirme potansiyeline sahiptir (Dikici, 2020).

Bu yaklaşıma göre uluslararası ticaret ilişkileri, yalnızca ekonomik değişkenlerle değil; tarihsel güç ilişkileri, sömürgecilik geçmişi ve sermaye dolaşımındaki asimetrilerle belirlenmektedir. Ticaret savaşları da bu bağlamda sadece iki ülke arasındaki ekonomik anlaşmazlıklar olarak değil, dünya sisteminde hegemonya mücadelesi veren aktörlerin yeniden pozisyon alma süreci olarak değerlendirilebilir. Özellikle ABD ile Çin arasında yaşanan rekabet, merkez pozisyonunu korumaya çalışan bir güç ile o konuma yükselme iddiasındaki yeni bir aktörün sistem içindeki yer mücadelesidir. Bu nedenle ticaret savaşları, Dünya Sistemi Teorisi açısından yalnızca ekonomik değil, yapısal ve tarihsel bir dönüşümün göstergesidir (Chase-Dunn ve Hall, 1997).

Bu bağlamda, Çin’in yükselişi yalnızca ekonomik büyüme ve ticaret hacmiyle değil, aynı zamanda yarı-çevre pozisyonundan merkez statüsüne doğru ilerlemesiyle de açıklanabilir. Çin’in teknoloji üretiminde artan kapasitesi, Asya-Pasifik bölgesinde kurduğu stratejik ortaklıklar, Kuşak ve Yol Girişimi gibi küresel çapta altyapı projeleri, onu artık geleneksel çevre veya yarı-çevre kategorisinden ayırmakta ve merkez statüsüne yakınlaştırmaktadır. ABD’nin ise mevcut merkez konumunu sürdürmek için korumacı ticaret politikalarına, ekonomik yaptırımlara ve finansal araçlara başvurduğu görülmektedir. Bu durum, Wallerstein’in teorisinde öngörülen hegemonik döngüler ve merkezdeki güçlerin çevreden gelen tehditlere karşı geliştirdikleri yapısal savunma refleksleriyle örtüşmektedir (Bocutoğlu, 2021).

Dünya Sistemi Teorisi çerçevesinde Türkiye gibi ülkeler ise sistemin yarı-çevre kategorisinde değerlendirilmektedir. Türkiye’nin dış ticaret yapısı, merkez ülkelerle kurduğu ekonomik ilişkilerle şekillenmekte ve bu ilişkilerdeki değişim, doğrudan ekonomik performansına yansımaktadır. ABD-Çin ticaret savaşları sırasında Türkiye’nin

bazı sektörlerde yeni pazar fırsatları elde etmesi, bir yarı-çevre ülkesinin sistemin dalgalanmalarından görece kazanç sağlayabileceğini göstermektedir. Ancak bu kazançlar yapısal dönüşümle desteklenmediği sürece kalıcı hâle gelemmez. Dünya Sistemi Teorisi, Türkiye gibi ülkelerin yalnızca ticaret hacmini değil, üretim yapısını, sermaye birikimini ve teknoloji düzeyini de dikkate alarak uzun vadeli kalkınma stratejileri geliştirmeleri gerektiğini savunur. Bu nedenle, ticaret savaşlarının etkilerini analiz ederken sadece ikili ilişkiler düzeyinde değil, sistemsel bir bakış açısıyla değerlendirme yapılması gereklidir (Kaya, 2016).

2.6.6. Hegemonik istikrar teorisi (hegemonic stability theory)

Hegemonik İstikrar Teorisi, uluslararası ilişkiler disiplinde 1970’li yıllardan itibaren gelişen ve küresel ekonomik düzenin bir hegemon devletin liderliğinde istikrarlı bir şekilde işleyebileceğini savunan önemli kuramsal yaklaşımlardan biridir. Bu teori, özellikle Charles Kindleberger’in Büyük Buhran dönemini analiz eden çalışmaları ile popülerlik kazanmıştır. Kindleberger’a göre uluslararası ekonomik sistem, hegemon güç tarafından sağlanan kamu malları –örneğin serbest ticaret, finansal istikrar ve güvenlik– sayesinde işlevsel hâle gelmektedir (Öztürk, 2011). Hegemon devletin bu kamu mallarını sağlamayı sürdürdüğü sürece sistem istikrarını korur; ancak hegemon zayıfladığında veya liderlik rolünü yerine getiremediğinde küresel sistem kırılanlaşmaktadır.

Hegemonik İstikrar Teorisi’ne göre, II. Dünya Savaşı sonrasında ABD’nin ekonomik, askeri ve kurumsal liderliği altında kurulan Bretton Woods sistemi, bu hegemonik düzenin en somut örneğidir. Bu bağlamda ABD, dünya ticaretinin serbestleşmesini, doların rezerv para birimi olmasını ve uluslararası finans kurumlarının – IMF ve Dünya Bankası gibi– kurulmasını sağlayarak uluslararası sistemin istikrarını garanti altına almıştır (Güder ve Çetin, 2021). Ancak zamanla bu liderliğin sorgulanması, hegemonun sağladığı kamu mallarında aksamalar yaşanmasına ve çok kutuplu bir sisteme geçişin başlamasına neden olmuştur.

Bu bağlamda, ABD’nin 21. yüzyılda küresel sistemdeki liderliğinin giderek daha fazla tartışılabilir hâle gelmesi, Hegemonik İstikrar Teorisi çerçevesinde değerlendirildiğinde ciddi bir dönüşüm sürecine işaret etmektedir. ABD’nin 2008 küresel finans krizinden sonra küresel ekonomik istikrarı sağlamadaki yetersizliği ve 2016 sonrasında ticaretin serbestleşmesi yerine korumacı politikaları benimsemesi, hegemon güçten beklenen liderlik rolüyle çelişmektedir. Bu gelişmeler, teorinin temel varsayımı olan hegemonun

kamu mallarını gönüllü biçimde sağlaması ilkesine ters düşmekte ve sistemdeki istikrarın bozulmasına neden olmaktadır (Gilpin, 1987). ABD'nin Çin'e uyguladığı tek taraflı gümrük tarifeleri, çok taraflı ticaret normlarını zayıflatmış; Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) gibi kurumların işlevselliğini sorgulanır hâle getirmiştir.

Öte yandan, Çin'in giderek artan ekonomik kapasitesi, altyapı yatırımları, teknolojik dönüşüm projeleri ve bölgesel ticaret anlaşmaları aracılığıyla küresel düzende daha aktif rol üstlenmeye başlaması, yeni bir hegemon adayının yükselişine işaret etmektedir. Ancak Hegemonik İstikrar Teorisi'nin klasik yorumuna göre, yalnızca ekonomik güç bir ülkeyi hegemon konumuna taşımaz; aynı zamanda normatif liderlik, kurumsal tasarım kabiliyeti ve uluslararası kamu mallarını sağlama iradesi de gereklidir (Gündüz, 2021). Çin'in Kuşak ve Yol Girişimi, Asya Altyapı Yatırım Bankası gibi projeleri bu yönde bir irade ortaya koysa da, henüz ABD'nin İkinci Dünya Savaşı sonrası sağladığı hegemonik istikrar seviyesine ulaşmış değildir. Bu nedenle günümüz çok kutuplu sisteminde, hegemonik boşluk (hegemonic void) kavramı da tartışılmaya başlanmış ve küresel ekonomik sistemin yapısal olarak daha belirsiz ve kırılgan bir yapıya evrildiği ifade edilmiştir (Gürdal, 2020).

Hegemonik İstikrar Teorisi bağlamında ABD–Çin ticaret savaşları, yalnızca iki ülkenin ekonomik çıkar çatışması değil, aynı zamanda mevcut hegemonun liderliğini sürdürme çabası ile yükselen bir gücün sistemde daha fazla söz sahibi olma isteği arasında yaşanan bir hegemonya mücadelesidir. Bu mücadele, uluslararası düzenin dönüşümünü belirleyecek en önemli etkenlerden biri olarak değerlendirilmekte; ekonomik yaptırımlar, korumacı ticaret politikaları ve jeoekonomik stratejiler bu rekabetin araçları olarak kullanılmaktadır.

Hegemonik İstikrar Teorisi'nin günümüzde geçirdiği dönüşüm, yalnızca ABD'nin liderliğindeki Batı merkezli ekonomik düzenin sorgulanmasıyla sınırlı kalmamakta; aynı zamanda yükselen ekonomilerin bu boşluğu nasıl dolduracağına ilişkin yapısal sorunları da gündeme taşımaktadır. Çin'in yükselişi, teorik olarak yeni bir hegemonun ortaya çıkması ihtimalini barındırsa da, Çin'in uluslararası sistemin normatif ve kurumsal temellerini dönüştürme kapasitesi hâlâ tartışmalıdır. Özellikle uluslararası kamu mallarının sağlanmasında ABD'nin tarihsel olarak üstlendiği rolün Çin tarafından devralınıp devralınamayacağı, bu ülkenin serbest ticaret, uluslararası finansal denetim ve güvenlik alanlarında küresel koordinasyon mekanizmalarına ne ölçüde entegre olacağıyla yakından ilişkilidir. Bu noktada Çin'in kurduğu yeni kurumlar –örneğin Asya Altyapı Yatırım

Bankası, BRICS Yeni Kalkınma Bankası– alternatif küresel ekonomik mimarinin inşasında potansiyel taşısa da, henüz evrensel kabul görmüş normatif çerçeveleri kuracak düzeyde kurumsallaşmış değildir.

Bu teorik çerçevenin Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeler açısından önemi, uluslararası sistemde yaşanan hegemonya boşluğunun doğrudan yansımalarının olmasıdır. Türkiye, hem Batı ile bütünleşmiş ekonomik yapısı hem de Asya merkezli alternatif yapılarla kurduğu ilişkiler bağlamında bu dönüşüm sürecinde konumlanma arayışındadır. ABD'nin hegemonik liderliğinde yaşanan erozyon, Türkiye'ye yeni ticaret ve yatırım fırsatları sunarken; aynı zamanda küresel düzeyde belirsizliği ve ekonomik kırılganlığı da artırmaktadır. Çok taraflı kurumsal yapılarda yaşanan işlevsellik kaybı, Türkiye gibi ülkeleri ikili ve bölgesel anlaşmalar yoluyla dış ticaret stratejilerini çeşitlendirmeye yöneltmiştir. Bu bağlamda, Hegemonik İstikrar Teorisi yalnızca büyük güçlerin mücadelesini değil, aynı zamanda orta ölçekli ekonomilerin jeoekonomik adaptasyon süreçlerini anlamada da önemli bir teorik zemin sunmaktadır.

Uluslararası ticaretin tarihsel seyri ve günümüz küresel ekonomik düzeni, teorik olarak yalnızca ekonomik aktörlerin rasyonel tercihlerinden değil, aynı zamanda büyük güçlerin sistemsel rolleri ve kurumsal liderlik kapasitesinden etkilenmektedir. Bu bağlamda, Hegemonik İstikrar Teorisi ile Güç Geçiş Teorisi arasında kurulan kuramsal bağ, ABD–Çin ticaret savaşlarını salt iktisadi değil aynı zamanda stratejik bir dönüşüm sürecinin parçası olarak değerlendirme imkânı sunmaktadır. 21. yüzyılın başından itibaren gözlenen ticaret gerilimleri, çok taraflı kurumsal yapılara olan güvenin zedelenmesi, korumacı reflekslerin yeniden yükselmesi ve küresel ekonomik mimarinin çok kutuplu bir yapıya evrilmesi gibi sonuçlar üretmiştir. Bu dönüşüm, yalnızca büyük güçlerin hegemonik pozisyonları açısından değil, aynı zamanda gelişmekte olan ülkelerin uluslararası sistemdeki konumları bakımından da yeni fırsatlar ve tehditler yaratmaktadır. Takip eden bölümde, bu kuramsal yaklaşımların sunduğu kavramsal çerçeve ışığında tezde ulaşılan bulgular tartışılacak, genel sonuçlar değerlendirilecek ve önerilere yer verilecektir.

3. YÖNTEM

Bu araştırma, nitel bir desen çerçevesinde yapılandırılmış olup, döküman analizi yöntemi temel alınarak yürütülmüştür. Döküman analizi, araştırma konusu ile doğrudan ilgili olan yazılı, görsel ve dijital belgelerin sistematik biçimde toplanması, çözümlenmesi ve yorumlanması sürecini ifade etmektedir (Sak vd., 2021). Bu yöntem, özellikle sosyal bilimlerde tarihsel süreçleri, ekonomik politikaları ve devletler arası ilişkileri analiz etmek amacıyla sıklıkla başvurulmuş, güvenilirliği yüksek bir nitel veri toplama tekniğidir. Bu çalışmada da ticaret savaşları ve ekonomik yaptırımların teorik ve ampirik boyutlarını kapsamlı biçimde inceleyebilmek amacıyla tez konusu ile doğrudan ilişkili akademik kitaplar, tezler, hakemli makaleler, raporlar, resmi kurum yayınları ve istatistiksel veri tabanları taranmış ve sistematik olarak sınıflandırılmıştır.

Ayrıca tez kapsamında 2014–2024 yılları arasında ABD ve Çin’in yıllık ekonomik büyüme, ithalat ve ihracat verileri kullanılmış; bu sayısal göstergeler, ticaret savaşlarının etkilerini dönemsel olarak ortaya koymak üzere karşılaştırmalı biçimde analiz edilmiştir. Söz konusu veriler, yalnızca güvenilir ve akademik geçerliliği olan kurumlardan temin edilmiştir. Bu kapsamda Dünya Bankası, IMF, ABD Nüfus ve Ekonomik İstatistik Bürosu, Çin Ulusal İstatistik Bürosu, UN Comtrade, OECD iLibrary gibi kurumların sağladığı resmi veri setleri dikkate alınmıştır. Veriler, tezde 5. bölüm altında detaylandırılarak; her iki ülkeye ait yıllık GSYİH büyüme oranları, toplam ihracat ve ithalat değerleri grafik ve tablolar eşliğinde sunularak ticaret savaşlarının etkilerinin dönemsel ve karşılaştırmalı biçimde analiz edilmesi sağlanmıştır.

Araştırmanın yöntemsel bütünlüğü açısından bu çalışmada yalnızca akademik doğruluğu ve güvenilirliği teyit edilmiş kaynaklar kullanılmış; spekülasyon, öngörüye dayalı veya bilimsel denetime tabi olmayan veriler kesinlikle dışlanmıştır. Böylece tez, hem kavramsal hem de ampirik yönü güçlü, belge temelli, sistematik ve bilimsel bir temele oturtulmuştur. Bu yöntem tercihi, çalışmanın akademik değerini artırmakta ve literatürdeki güncel tartışmalara metodolojik katkı sunmaktadır.

3.1. Araştırma Modeli

Bu çalışma, betimsel nitelikte kurgulanmış, döküman analizi tekniğine dayalı olarak yürütülen nitel bir araştırma modeline sahiptir. Betimsel araştırmalar, mevcut durumun sistematik biçimde incelenmesini ve analiz edilen olgunun kavramsal ya da tarihsel boyutlarıyla ortaya konulmasını amaçlayan araştırma türleridir (Gurbetoğlu, 2018).

Bu bağlamda, çalışmada 21. yüzyılda ABD ile Çin arasında yaşanan ticaret savaşları ve ekonomik yaptırımlar, literatürdeki güncel tartışmalar çerçevesinde tarihsel, teorik ve istatistiksel veriler ışığında betimlenerek analiz edilmiştir. Araştırma modeli, herhangi bir deneysel uygulama veya müdahale içermemekte; var olan belgeler ve istatistiksel veriler üzerinden yapılandırılmıştır.

Çalışma, nitel araştırma yaklaşımını benimsemekle birlikte, nitel verilerle desteklenen sayısal analizleri de içeren karma bir stratejiye sahiptir. Özellikle 2014–2024 dönemine ait ABD ve Çin’in yıllık büyüme, ithalat ve ihracat verileri, karşılaştırmalı analizler yapılabilmesi için tablolar ve grafikler aracılığıyla görselleştirilmiştir. Ancak bu sayısal verilerin analizinde istatistiksel hipotez testleri değil, yorumlayıcı çözümleme esas alınmıştır. Bu yönüyle araştırma modeli, pozitif bilimlerden ziyade sosyal bilimlerin karakterine uygun olarak, tarihsel bağlam ve yapısal ilişkiler üzerine yoğunlaşan, yorumlayıcı ve tümevarımsal bir yapı sergilemektedir.

Araştırmanın temel amacı, ABD-Çin örneği üzerinden 21. yüzyılın uluslararası ticaret sisteminde ekonomik yaptırımların ve ticaret savaşlarının nasıl araçsallaştırıldığını ve bu süreçlerin küresel güç mücadelesine nasıl yansıdığını ortaya koymaktır. Bu doğrultuda, sadece iki ülkenin ikili ilişkileri değil; aynı zamanda bu ilişkilerin arka planındaki ideolojik, teorik ve jeoekonomik boyutlar da değerlendirilmiştir. Araştırma modeli, literatürdeki kuramsal yaklaşımları ampirik verilerle destekleyerek kapsamlı bir analiz yapmayı mümkün kılmakta; çalışmanın bütünsel ve disiplinlerarası yapısını ortaya koymaktadır.

3.2. Veri Toplama Yöntemi

Bu çalışmada veri toplama süreci, nitel araştırma yaklaşımına uygun biçimde doküman analizi yöntemi esas alınarak yürütülmüştür. Doküman analizi, belirli bir konuda geçmişe ya da güncele ilişkin yazılı ve görsel belgelerin sistematik biçimde incelenmesini ve yorumlanmasını amaçlayan, sosyal bilimlerde yaygın olarak kullanılan bilimsel bir veri toplama yöntemidir (Sak vd., 2021). Bu yöntemin temel avantajı, doğal ortamdan bağımsız olarak araştırma nesnesine dair kapsamlı ve çok boyutlu bilgi edinilmesini sağlamasıdır. Tezin kapsamına uygun olarak hem kuramsal hem de ampirik içerikli belgeler değerlendirilmiş; içerik analizi tekniği kullanılarak tematik bir çerçevede sınıflandırılmıştır.

Veri toplama sürecinde öncelikle konu ile doğrudan ilişkili olan akademik tezler, hakemli makaleler, kitap bölümleri, resmî raporlar, politika belgeleri ve uluslararası kuruluşların veri tabanları taranmıştır. Bu bağlamda başta DergiPark, YÖK Tez Merkezi ve Google Akademik olmak üzere güvenilir akademik kaynak sağlayıcılar kullanılmış; ayrıca Dünya Bankası (World Bank)'ün yayımladığı istatistikî verilerden faydalanılmıştır. Bu veriler, yalnızca kamuya açık ve doğrulanabilir kaynaklardan elde edilmiş olup, herhangi bir tahmine dayalı bilgiye ya da üçüncü taraf yorumuna yer verilmemiştir.

Araştırma kapsamında toplanan veriler iki gruba ayrılmıştır. Birinci grubu, tez konusunun teorik çerçevesini oluşturan literatür kaynakları oluşturmakta; bu kaynaklar aracılığıyla ekonomik yaptırımlar, ticaret savaşları, ticari korumacılık, hegemonya mücadelesi ve dış ticaret politikaları gibi kavramlar açıklanmıştır. İkinci grubu ise ampirik veriler oluşturmaktadır. Özellikle 2014–2024 dönemine ait ABD ve Çin'in yıllık GSYİH büyüme oranları, toplam ithalat ve ihracat verileri, doğrudan karşılaştırmalı analizlerde kullanılmak üzere toplanmış ve tablolaştırılmıştır. Bu veriler tezin 5. bölümünde ayrıntılı biçimde incelenecek; hem tarihsel gelişim eğilimleri hem de ticaret savaşları sonrasında ortaya çıkan yapısal değişiklikler grafikler eşliğinde yorumlanacaktır.

Veri toplama sürecinde dikkat edilen temel ilkelerden biri, verilerin güvenilirliği, geçerliliği ve bilimsel denetime açıklığıdır. Bu kapsamda yalnızca peer-review (hakemli) süzgecinden geçmiş yayınlar ve resmî istatistik sağlayıcılar esas alınmış; ideolojik, tahmine dayalı veya spekülatif içerikler dışarıda bırakılmıştır. Bu yaklaşım sayesinde araştırmanın yöntembilimsel bütünlüğü korunmuş, elde edilen bulguların bilimsel tutarlılığı güvence altına alınmıştır.

3.3. Veri Analizi Tekniği

Bu araştırmada elde edilen verilerin analizi, nitel veri çözümlemesine dayalı olarak gerçekleştirilmiş; yorumlayıcı ve tümevarımsal bir yaklaşım benimsenmiştir. Doküman analizinden elde edilen yazılı içerikler, tematik içerik analizi yöntemi ile değerlendirilmiş; böylece tezin kuramsal çerçevesini oluşturan kavramlar ve yapılar sistematik biçimde sınıflandırılarak yorumlanmıştır. Bu çerçevede ekonomik yaptırımlar, ticari korumacılık, dış ticaret politikaları ve güç geçişi gibi temel kavramlar teorik metinlerden elde edilen içerikler doğrultusunda kodlanmış ve alt başlıklar altında bütüncül bir yapıya dönüştürülmüştür. Literatürdeki farklı akademik görüşler ve ampirik bulgular, karşılaştırmalı biçimde analiz edilerek kavramsal çerçevenin derinleştirilmesi sağlanmıştır.

Çalışmada yalnızca nitel içeriklerle sınırlı kalınmamış, aynı zamanda ampirik veri setlerinden elde edilen sayısal göstergeler de grafiksel ve tablosal biçimde analiz edilmiştir. Özellikle 2014–2024 dönemine ait ABD ve Çin’in yıllık ekonomik büyüme oranları ile dış ticaret verileri (ithalat ve ihracat), doğrudan karşılaştırmalı analiz yapılmasına imkân tanımaktadır. Bu göstergeler grafikler yoluyla trend analizi biçiminde sunulmuş, ticaret savaşlarının etkilerinin başladığı dönem öncesi ve sonrası olmak üzere iki ayrı periyotta yorumlanması sağlanmıştır. Sayısal analizlerde istatistiksel hipotez testlerine değil, tanımlayıcı istatistik yöntemlerine başvurulmuş; değişkenlerin yıllık seyri, büyüme eğilimleri ve ticaret dengesi hareketleri temelinde değerlendirmeler yapılmıştır.

Aynı şekilde çalışmada Türkiye’nin 2014 -2024 dönemine ait GSYİH oranı, ithalat ve ihracat rakamlarına yer verilmektedir. Bu çerçevede içerisinde ticaret savaşlarının Türkiye’ye olan etkilerinin de analiz edilmesi planlanmıştır. Ticaret savaşlarının Türkiye’de hangi sektörlerde ne gibi etkilere yol açtığı ile kapsamlı literatür taraması sonucu elde edilen veriler ile analiz edilmiştir.

Veri analiz sürecinde odaklanılan temel amaç, teorik argümanları ampirik göstergelerle desteklemek ve böylece çalışmanın akademik açıklayıcılığını güçlendirmektir. 5. bölümde yer alan ABD ve Çin’in ekonomik göstergelerine ilişkin karşılaştırmalı tablo ve grafikler, yalnızca görsel veri sunumu işlevi görmemekte; aynı zamanda ticaret savaşlarının reel etkilerinin yapısal düzeyde anlaşılmasına hizmet etmektedir. Bu nedenle analiz tekniği, salt verilerin aktarımı değil; verilerin tarihsel ve siyasi bağlamda anlamlandırılması esasına dayalı olarak yapılandırılmıştır. Bu yaklaşım, sosyal bilimlerde nitel araştırmaların temel özelliği olan bağlamsal analiz ilkesine uygunluk göstermektedir.

4. LİTERATÜR TARAMASI

4.1. Ekonomik Savaşlar Üzerine Akademik Görüşler

Esen (2020) çalışmasında, ekonomik savaşların tarihsel gelişimi ve özellikle 20. yüzyıldan itibaren uluslararası sistemdeki yansımaları üzerine kapsamlı bir değerlendirme sunmuştur. “Ekonomik savaş” kavramı yalnızca askeri çatışmaların ekonomik uzantısı değil, doğrudan devletlerarası güç mücadelesinin temel aracı olarak ele alınmıştır. Yazar, bu çalışmasında özellikle enerji kaynaklarına dayalı ekonomik baskı araçlarını, ambargoları ve finansal yaptırımları analiz etmiş, hegemon aktörlerin ekonomik araçları nasıl politikleştirdiğini açıklamıştır. Çalışmada nitel analiz yöntemi benimsenmiş; tarihsel örnekler üzerinden kavramsal bir çerçeve geliştirilmiştir. Sonuç olarak ekonomik savaşların yalnızca ekonomik hedeflere değil, aynı zamanda siyasi dönüşümlere hizmet ettiği; uzun vadede hem hedef hem de uygulayıcı ülke ekonomileri üzerinde yıpratıcı etkiler yarattığı vurgulanmıştır (Esen, 2020).

John Taskinsoy (2020) tarafından kaleme alınan “Diminishing American Power and the U.S.-China Trade War” başlıklı çalışma, ABD’nin küresel hegemonyasında yaşanan kırılmanın ekonomik yaptırımlar ve ticaret savaşları bağlamında analizini yapmaktadır. Bu çalışmada ekonomik savaş, hegemonik düşüşün yönetilmesi aracı olarak konumlandırılmıştır. Yazar, özellikle dolar hegemonyasına karşı Çin’in alternatif rezerv para stratejileri (dijital yuan, ikili ticaret anlaşmaları vs.) üzerinden yürüttüğü sistematik meydan okumaya dikkat çekmiş; ABD’nin ekonomik yaptırımları bu sürecin doğal bir tepkisi olarak değerlendirmiştir. Veriye dayalı analizlerle desteklenen çalışmada, ABD’nin yalnızca ekonomik değil jeopolitik gücünü korumak amacıyla ticareti silahlaştırdığı sonucuna varılmıştır (Taskinsoy, 2020).

Güven ve Buluş (2020) tarihli çalışmasında, ekonomik yaptırımların uluslararası hukuk boyutu ele alınmış; bu araçların meşruiyet tartışmaları ve insan hakları etkileri incelenmiştir. Belge inceleme ve normatif analiz yöntemine dayalı tezde, özellikle Birleşmiş Milletler ve AB gibi çok taraflı aktörlerin uyguladığı ekonomik yaptırımların, hedef ülke vatandaşları üzerindeki sosyoekonomik etkileri detaylandırılmıştır. Güven’e göre ekonomik yaptırımlar çoğu zaman siyasi amaçlara hizmet etse de, uygulamada sivil halkı hedef alabilmekte ve insan hakları ihlallerine yol açabilmektedir. Bu nedenle yaptırımların uluslararası hukuk temelinde sınırlandırılması gerektiği savunulmuştur (Güven ve Buluş, 2020).

Gül (2023), neoliberalizmin 1980 sonrası dönemde ekonomik yaptırımları küresel bir enstrüman hâline getirdiğini vurgular. Özellikle IMF ve Dünya Bankası gibi kurumların yaptırım benzeri yapısal uyum politikaları aracılığıyla ekonomik bağımlılık ilişkileri kurduklarını ve bu süreçte gelişmekte olan ülkelerin politika alanlarının daraltıldığını ortaya koymuştur. Bu bağlamda ekonomik yaptırımlar, yalnızca ticari değil, aynı zamanda ideolojik ve kurumsal araçlar olarak ele alınmıştır. Yöntem olarak tarihsel analiz benimsenmiştir (Gül, 2023).

Zhao (2019) çalışmasında ekonomik savaşların Çin'in dış politika stratejilerinde nasıl bir dönüşüme yol açtığı analiz edilmiştir. Yazar, Çin'in ABD yaptırımları karşısında sadece savunma pozisyonu almadığını; aksine alternatif ekonomik bölgeler yaratma, yerli üretimi artırma ve dijital altyapı inşası yoluyla kendi ekonomik savaş stratejisini geliştirdiğini ileri sürmüştür. Özellikle Kuşak ve Yol Girişimi, dijital yuan ve bölgesel ticaret anlaşmaları Çin'in stratejik karşı hamleleri olarak değerlendirilmiştir. Tez, döküman analizi temellidir ve büyük ölçüde Çin'in devlet yayınlarına dayalı birincil kaynaklara yer vermektedir. Bulgular, Çin'in sadece ekonomik değil, sistem kurucu bir aktöre dönüştüğünü göstermektedir (Zhao, 2019).

Subacchi (2020) tarafından yapılan çalışmada, uluslararası para sistemindeki dönüşüm bağlamında ekonomik yaptırımların finansal hegemonyanın sürdürülebilirliği açısından nasıl bir rol oynadığı analiz edilmiştir. ABD'nin finansal altyapı üzerindeki kontrolünü ekonomik savaş stratejisinin parçası hâline getirdiği savunulan çalışmada, özellikle dolara bağımlılığın Çin ve Rusya gibi aktörleri alternatif finansal yapılar oluşturmaya yönelttiği belirtilmiştir. Dijital para birimlerinin uluslararası ödemeler sisteminde potansiyel bir “yaptırıma dirençli” araç olarak gelişmekte olduğu vurgulanmıştır. Çalışma, teorik modelleme ile döküman analizinin birleştirildiği bir metodolojiye dayanmaktadır (Subacchi, 2020).

Nazmul ve Eymen (2021), ekonomik baskı, yaptırımlar ve ticari misillemelerin büyük güç rekabetindeki yerini çok boyutlu biçimde ele alır. ABD'nin dış politikasında yaptırımların yalnızca iktisadi değil, aynı zamanda stratejik ve teknolojik bir kontrol mekanizması olarak kullanıldığı; bu araçların diplomatik ilişkilerde kaldıraç görevi gördüğü ortaya konulmuştur. Rapor, çok sayıda ampirik veriyle desteklenmiş olup, hem ABD hem Çin perspektifinden kapsamlı değerlendirmeler sunmaktadır. Özellikle teknoloji transferi, entelektüel mülkiyet hakları ve finansal denetim mekanizmaları üzerinden ekonomik savaş araçlarının çeşitlendiği sonucuna ulaşılmıştır.

4.2. Ticaret Savaşları Üzerine Akademik Görüşler

Batbaylı ve Doğan (2021) tarafından yayımlanan “Ticaret Savaşlarının Ekonomik Yansımaları Üzerine Ampirik Bir Analiz: ABD-Çin Örneği” başlıklı çalışma, ABD ile Çin arasında yaşanan ticaret savaşlarının dış ticaret dengeleri üzerindeki etkilerini ampirik bir yaklaşımla analiz etmektedir. Çalışmada ekonometrik analiz yöntemi kullanılmış ve 2001–2020 yılları arasında ABD ile Çin’in dış ticaret verileri yıllık olarak karşılaştırılmıştır. Bulgulara göre ABD’nin uyguladığı ek gümrük tarifeleri kısa vadede ithalatı sınırlayıcı etki yaratmış, ancak uzun vadede hem Çin’in dış ticaret hacmi hem de küresel tedarik zincirleri bu politikalardan büyük ölçüde etkilenmiştir. Ayrıca ticaret savaşlarının sadece ikili ilişkileri değil, üçüncü ülke piyasaları üzerindeki dolaylı etkileri de vurgulanmıştır (Batbaylı ve Doğan, 2021).

Öztürk (2025) çalışmasında, ticaret savaşlarının küresel ekonomi üzerindeki sistematik etkileri değerlendirilmiş; özellikle korumacı politikaların neden olduğu ticari belirsizliklerin yatırım kararları üzerindeki yansımaları irdelenmiştir. Literatür taramasına dayalı bu çalışmada, 2018–2020 dönemindeki gelişmeler bağlamında gümrük tarifelerinin yalnızca ihracat-ithalat dengesini değil, aynı zamanda firmaların üretim coğrafyasını da değiştirdiği sonucuna ulaşılmıştır. Yazar, ticaret savaşlarının küresel ekonomiyi daha parçalı ve bölgeselleşmiş bir yapıya sürüklediğini ve bu durumun özellikle gelişmekte olan ülkeler için yeni riskler doğurduğunu ifade etmiştir (Öztürk, 2025).

Öztürk ve Bayar (2021) tarafından kaleme alınan makalede, ABD’nin Çin’e karşı yürüttüğü ticaret savaşlarının teknoloji, otomotiv ve elektronik sektörlerindeki etkileri sektörel düzeyde analiz edilmiştir. Çalışmada sektörel ithalat verileri kullanılarak tarifelerin kısa vadeli etkileri değerlendirilmiş ve özellikle yüksek teknoloji ürünlerinde fiyat artışlarının gözlemlendiği ortaya konmuştur. Ayrıca çalışmada, ticaret savaşlarının sadece arz-talep dengesini değil, aynı zamanda tüketici refahını ve şirket kârlarını doğrudan etkilediği tespit edilmiştir. Yazarlar, bu süreci sadece ticari bir çekişme değil, aynı zamanda teknolojik üstünlük mücadelesi olarak değerlendirmiştir (Öztürk ve Bayar, 2021).

Aydın (2022) ,2008 sonrası dönemde artan ekonomik milliyetçilik akımlarının dünya ticaret sistemi üzerindeki etkileri kapsamlı şekilde incelenmiştir. Çalışmada özellikle Trump döneminde yoğunlaşan korumacı söylem, Dünya Ticaret Örgütü’nün etkisizleşmesi bağlamında değerlendirilmiştir. Yazar, korumacılığın yalnızca gümrük tarifeleriyle sınırlı kalmadığını, aynı zamanda teknik engeller, devlet sübvansiyonları ve

regülasyonlar yoluyla yapısal bir dönüşüme uğradığını ileri sürmüştür. Çalışmada belge ve söylem analizi yöntemleri bir arada kullanılmıştır (Aydın, 2022).

4.3. ABD-Çin Ticaret İlişkileri Üzerine Yapılan Çalışmalar

Liu ve Woo (2018) tarafından yürütülen ve Çin Ulusal İstatistik Bürosu verilerine dayanan çalışmada, Çin'in ihracat yapısının sektörel dönüşümü ve ABD ile olan bağımlılık düzeyi incelenmiştir. Yazarlar, özellikle yüksek teknoloji ürünleri ve ara mal ihracatındaki artışa dikkat çekerek Çin'in dış ticaret modelinin yalnızca hacimsel değil, içeriksel olarak da değiştiğini ortaya koymuşlardır. Bu kapsamda ABD'ye bağımlılık azalırken, Güneydoğu Asya, Afrika ve AB ülkeleriyle olan ticaret bağlarının güçlendiği belirtilmiştir. Çalışma, bu yönüyle Çin'in ticaret savaşlarına karşı tedrici yeniden yönelim stratejisi geliştirdiğini göstermektedir. Metodoloji olarak karşılaştırmalı veri analizi ve sektörel kırılım kullanılmıştır (Liu & Woo, 2018).

Küçüksolak (2023) tarafından kaleme alınan çalışmada, ABD-Çin ticaret savaşının teknoloji transferi, entelektüel mülkiyet hakları ve dijital ekonomi üzerindeki etkileri değerlendirilmiştir. Yazar, iki ülkenin yalnızca mal ve hizmet ticareti değil, aynı zamanda dijitalleşme alanında da bir hegemonya mücadelesi yürüttüğünü vurgulamıştır. Çalışmada Huawei, TikTok ve ZTE gibi firmalara uygulanan yaptırımların siyasi olduğu kadar ekonomik stratejiye dayandığı savunulmuştur. Belge analizi yöntemiyle yürütülen çalışmada, ticaret savaşlarının dijitalleşme ve veri güvenliği kavramlarıyla iç içe geçtiği ve yeni nesil bir ekonomik çatışma zeminine oturduğu ifade edilmiştir (Küçüksolak, 2023).

Arzu ve Kaya (2019) tarafından kaleme alınan çalışmada, ABD-Çin ticaret ilişkileri 2014–2020 dönemi dış ticaret istatistikleri üzerinden analiz edilmiş; bu ilişkilerin sektörel kırılımı, dış ticaret dengesi ve karşılıklı bağımlılık düzeyleri değerlendirilmiştir. Yazarlar, özellikle 2018 sonrası dönemde uygulanan karşılıklı tarifelerin dış ticaret hacmi üzerindeki etkisini incelemiş ve ABD'nin Çin'den yaptığı ithalatın kısa vadede azaldığını; ancak Çin'in bu açığı alternatif pazarlara yönelerek dengelediğini göstermiştir. Çalışma aynı zamanda ABD'li şirketlerin Çin'deki üretim yatırımlarını azaltma eğilimine girdiğini de veri analizleriyle ortaya koymuştur. Yöntem olarak nicel veri çözümlemesi ve grafik destekli trend yorumlaması kullanılmıştır (Arzu ve Kaya, 2019).

Karaş ve Kara (2024) çalışmasında, özellikle imalat sanayi, elektronik, otomotiv, tarım ve enerji sektörleri üzerinden yapılan dış ticaretin analizine odaklanmıştır. Çalışmada, ABD'nin tarife politikalarının yalnızca ikili ticaret verileri üzerinde değil, aynı

zamanda çok uluslu şirketlerin üretim ağları ve lojistik stratejileri üzerinde de önemli etkiler yarattığı gösterilmiştir. Çin'in Güneydoğu Asya ülkelerine yönelen yatırımları ve "Made in China 2025" stratejisi kapsamındaki yapısal dönüşüm çabaları da değerlendirilmiştir. Nitel ve nicel veri analizlerinin birlikte kullanıldığı çalışma, ABD-Çin ticaret savaşının küresel değer zincirlerini nasıl yeniden yapılandığına dair bütüncül bir perspektif sunmaktadır (Karaş ve Kara, 2024).

Mustafa Özcan Şen (2024) tarafından kaleme alınan "Obama Dönemi ABD-Çin İlişkilerinde Ekonomi: Bir Dengeleyememe Hikâyesi" başlıklı çalışmada, Barack Obama döneminde ABD'nin Çin'i ekonomik anlamda dengelemeye yönelik yürüttüğü politikaların başarısızlığı ele alınmaktadır. Yazar, Obama'nın göreve geldiği 2009 yılından itibaren ılımlı ve iş birliğine dayalı bir dış politika izlediğini, ancak bu yaklaşımın Çin'in yükselişini durdurmaya yetmediğini vurgulamaktadır. Çalışmada güç dengesi ve tehdit dengesi teorileri bağlamında ABD'nin Çin'i tehdit olarak algılamasının nedenleri analiz edilmiş, özellikle dış ticaret açığının artışı ve Trans-Pasifik Ortaklığı (TPP) gibi girişimlerin sınırlı etkileri üzerinde durulmuştur. Çin'in ekonomik olarak güçlenmesine karşın ABD'nin uyguladığı negatif yumuşak dengeleme stratejilerinin beklenen başarıyı sağlayamadığı belirtilmiş ve bu durum literatüre "dengeleyememe" kavramı ile katkı sunacak şekilde teorik temellerle açıklanmıştır (Şen, 2024).

4.4. Ticaret Savaşlarının Türkiye'ye Etkileri Üzerine Yapılan Çalışmalar

Öcal ve Uygur (2022) tarafından kaleme alınan çalışmada, ticaret savaşlarının Avrupa Birliği bağlamında Türkiye ekonomisine etkileri değerlendirilmiştir. Çalışma, özellikle ABD-Çin ticaret savaşlarının AB ile ticaret yapan Türkiye gibi ülkeler üzerindeki dolaylı etkilerine odaklanmıştır. Yazarlar, Türkiye'nin dış ticaretinde önemli bir paya sahip olan AB ile olan ilişkilerin, ticaret savaşları döneminde yeni bir yönelime girdiğini savunmuşlardır. Çalışmada yöntem olarak belge taraması ve karşılaştırmalı analiz kullanılmış; Türkiye'nin AB ile gerçekleştirdiği ihracatın sektörel yapısı, ABD-Çin geriliminin tetiklediği yeni gümrük düzenlemeleri ve tedarik zinciri kırılmalarının etkisi üzerinden değerlendirilmiştir. Bulgulara göre, Çin'e uygulanan tarifelerin bazı Türk mallarına olan talebi dolaylı olarak artırdığı, özellikle tekstil, otomotiv ve beyaz eşya sektörlerinde Türkiye'nin alternatif tedarikçi konumuna yaklaştığı ifade edilmiştir. Ancak bu fırsatların yapısal dönüşüm ve sürdürülebilirlik açısından sınırlı olduğu, Türkiye'nin bu

süreçte kalıcı avantajlar sağlayabilmesi için stratejik üretim reformlarına yönelmesi gerektiği vurgulanmıştır.

Kızılkaya (2023) tarafından gerçekleştirilen çalışmada, küresel ticaret savaşlarının Türkiye'nin dış ticaretine olan etkileri, özellikle ABD-Çin ticaret savaşları üzerinden analiz edilmiştir. Yazar, Türkiye'nin dış ticaret kompozisyonunun bu iki büyük ekonomi arasındaki gerilimlerden nasıl etkilendiğini inceleyerek, Türkiye'nin bölgesel bir üretim ve ihracat merkezi olma potansiyelini tartışmıştır. Yöntem olarak belge analizi ve sektörel karşılaştırmalı değerlendirme kullanılmış; özellikle 2018 sonrası dönem için dış ticaret verileri temelinde analiz yapılmıştır. Çalışmada, ABD'nin Çin'e uyguladığı gümrük tarifelerinin Türkiye'nin ihracatına bazı sektörlerde kısa vadeli avantajlar sağladığı belirtilmiş; tekstil, kimya ve makine imalatı gibi sektörlerde ihracat artışı gözlemlendiği ifade edilmiştir. Ancak bu avantajların kalıcı olabilmesi için Türkiye'nin dış ticaret politikasında esneklik, lojistik altyapı ve üretim kabiliyetlerinin artırılması gerektiği sonucuna varılmıştır. Ayrıca, Türkiye'nin küresel tedarik zincirlerinde “tamamlayıcı aktör” olarak konumlandırılması gerektiği önerilmiştir.

Orkunoglu Şahin (2022) tarafından yapılan “Türkiye'nin 1980-2021 Dönemi Dış Ticaret Gelişiminin İrdelenmesi” başlıklı çalışmada, Türkiye'nin dış ticaret yapısının yaklaşık 40 yıllık dönemdeki dönüşümü detaylı biçimde ele alınmıştır. Çalışmada doküman analizi yöntemi kullanılmış ve Türkiye'nin 1980–2021 dönemine ait dış ticaret verileri sektörel, ülkesel ve mal grubu bazında analiz edilmiştir. Araştırmanın bulgularına göre, 1980'li yıllarda Türkiye'de uygulanan ithal ikameci politikalar, 24 Ocak 1980 kararlarıyla yerini dışa açık ekonomi politikalarına bırakmıştır. 1996 yılında Avrupa Birliği ile yapılan Gümrük Birliği Anlaşması ise dış ticaretin seyrinde önemli bir dönüm noktası olmuştur. Bu sürecin kısa vadede olumlu etkileri görülmüş, ancak uzun vadede özellikle Türkiye'nin üçüncü ülkelerle yaptığı ticarete bazı dezavantajlar doğurduğu belirtilmiştir.

Çalışmada 2000'li yıllardan itibaren ihracat hacminde kayda değer artış olduğu, 2008 yılında 132 milyar dolarlık ihracatla bir rekor kırıldığı; ancak aynı dönemde ithalatın da yükselmesi nedeniyle dış ticaret açığının yapısal bir sorun olarak devam ettiği vurgulanmıştır. 2021 yılında Türkiye'nin ihracatı 225 milyar doları, dış ticaret hacmi ise 496 milyar doları aşarak tarihsel zirveye ulaşmıştır. Aynı yıl ithalatın ihracatı karşılama oranı ise %83,1 olarak gerçekleşmiştir. Çalışmanın sonuç kısmında ise dış ticarete yapısal problemler, cari açık sorunu, katma değeri düşük ürün ihracı ve ithalata dayalı üretim yapısı temel meseleler olarak tanımlanmıştır. Ayrıca COVID-19 pandemisi, emtia

fıyatlarındaki dalgalanmalar ve küresel tedarik zinciri sorunlarının Türkiye'nin dış ticaret performansı üzerinde önemli etkiler yarattığı belirtilmiştir. Yüksek teknoloji ürün ihracatının toplam ihracattaki payının çok düşük olması (%3 civarında) ve ithalatın büyük oranda ara malına dayalı olması Türkiye ekonomisinin dış ticaretteki kırılganlığını artıran başlıca unsurlar arasında değerlendirilmiştir (Orkunoğlu Şahin, 2022, s. 82–99).

Aytekin ve Uçan (2018) tarafından kaleme alınan çalışmada, ABD ile Türkiye arasındaki ticaret savaşları, korumacı politikalar bağlamında değerlendirilmiştir. Yazarlar, küreselleşmenin etkisiyle artan uluslararası ticaret hacminin, ülkeler arasındaki bağımlılığı artırdığını, ancak bu durumun zaman zaman ülkeleri korumacı politikalara yönelttiğini vurgulamaktadır. Çalışmada tarihsel perspektif içinde korumacılık anlayışının gelişimi, tarifeler, anti-damping vergileri ve gözetim uygulamaları gibi ticari önlemlerle birlikte ele alınmıştır.

Araştırma kapsamında Türkiye'nin 2018 yılında başta ABD olmak üzere çeşitli ülkelere karşı uygulamaya koyduğu korumacı politikalar detaylandırılmış, özellikle çelik ve alüminyum ürünleri üzerinden ABD ile yaşanan gerginlik analiz edilmiştir. ABD'nin 2018'de Türkiye'ye karşı gümrük vergilerini artırarak ticaret savaşı başlatmasının ekonomik değil, siyasi saiklerle yapıldığı değerlendirilmiştir. Türkiye'nin buna karşılık olarak ABD menşeli birçok ürüne yüksek oranlı ek vergilerle karşılık verdiği belirtilmiştir. Yazarlar yöntem olarak belge incelemesi ve veri yorumlamasına dayalı betimsel analiz yaklaşımı kullanmıştır. 2000–2017 yıllarını kapsayan dış ticaret istatistikleri grafiksel olarak sunulmuş; Türkiye'nin dış ticaretinde ABD ile ilişkilerinde cari açık verdiği, ancak bunun ekonomik anlamda ABD açısından bir tehdit oluşturmadığı ifade edilmiştir. Sonuç olarak çalışma, ABD–Türkiye ticaret savaşının görünürde ekonomik olsa da esasen diplomatik ve jeopolitik gerilimlerin sonucu olduğunu ortaya koymaktadır (Aytekin ve Uçan, 2018).

Kaya (2019) tarafından kaleme alınan “ABD-Çin Ticaret Savaşları ve Türkiye” başlıklı çalışmada, 2018 yılında ABD Başkanı Donald Trump'ın Çin'e yönelik başlattığı ticaret savaşlarının, yalnızca iki ülkeyle sınırlı kalmayıp Türkiye gibi gelişmekte olan ekonomiler üzerinde de dolaylı etkiler yarattığı vurgulanmaktadır. Çalışmada Trump yönetiminin yerli üretimi teşvik etme ve ticaret açığını azaltma hedefiyle uygulamaya koyduğu tarifelerin, Çin ile birlikte Türkiye'yi de etkileyen bir korumacılık süreci başlattığı ifade edilmiştir.

Yazar, literatür ve ikincil veriler doğrultusunda yaptığı incelemede, ABD'nin çelik ve alüminyum ürünlerine uyguladığı vergilerin, Türkiye'nin bu ürünlerdeki ihracat kapasitesini sınırladığını ve Türk Lirası'nın değer kaybını tetikleyen gelişmelere zemin hazırladığını belirtmiştir. Ayrıca, Türkiye'nin ABD ile olan ticaret hacminde süreklilik arz eden dış ticaret açısına dikkat çekilmiş; bu açığın yapısal niteliği üzerinde durulmuştur. Analiz kapsamında, ABD'nin Türkiye'ye karşı uyguladığı tarifelerin daha çok siyasi saiklerle şekillendiği, örneğin papaz Andrew Brunson krizinin ekonomi üzerinden yönetildiği değerlendirilmiştir. Türkiye'nin ise bu duruma ulusal para birimiyle ticaret, yerli üretimi destekleme ve bazı ABD ürünlerine misilleme vergileri koyma gibi çeşitli ekonomik ve diplomatik karşı adımlar attığı belirtilmiştir.

Zengin Taşdemir (2019) tarafından kaleme alınan “Ticaret Savaşlarının İstihdam Üzerindeki Etkisi: Çin–ABD Ticaret Savaşı” başlıklı çalışmada, küresel ticaret savaşlarının özellikle istihdam üzerindeki etkileri değerlendirilmiş ve Türkiye açısından ortaya çıkan doğrudan ve dolaylı sonuçlar analiz edilmiştir. Yazar, Çin ve ABD arasında başlayan gümrük tarifesi savaşlarının, yalnızca bu iki ülkenin üretim ve ihracat dengelerini değil, aynı zamanda küresel emek piyasalarını da etkilediğini savunmaktadır. Çalışmada yöntem olarak betimsel analiz yaklaşımı benimsenmiş; Çin'in üretim merkezli büyüme modeline dayanan yapısının, dış ticaret şoklarıyla birlikte istihdam üzerinde baskı yarattığı ifade edilmiştir. ABD'de ise artan ithalat maliyetlerinin bazı sektörlerde istihdam kaybına neden olduğu, ancak iç üretimin teşvik edilmesiyle birlikte kısmi telafiler sağlandığı belirtilmiştir.

Türkiye özelinde ise, ticaret savaşlarının dolaylı istihdam etkileri üzerinde durulmuştur. Özellikle emek yoğun sektörlerde (örneğin tekstil ve otomotiv) ABD'nin Çin yerine Türkiye'den ürün tedarik etme eğiliminin artabileceği; ancak bu eğilimin kalıcı istihdam artışlarına dönüşmesi için Türkiye'nin üretim yapısını güçlendirmesi gerektiği vurgulanmıştır. Ayrıca, küresel ölçekte bozulan arz zincirlerinin Türkiye gibi ülkelerde hem fırsat hem de risk oluşturabileceği ifade edilmiştir.

Ticaret savaşlarının salt ekonomik değil, aynı zamanda toplumsal boyutları da olduğuna dikkat çekmiş; istihdam, ücret düzeyleri ve sosyal güvenlik sistemleri üzerindeki etkilerin kapsamlı politika tasarımları gerektirdiğini belirtmiştir. Türkiye'nin bu süreçte yapısal reformlar ve stratejik sektör politikaları ile pozisyonunu güçlendirmesi gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.

Yukarıda incelenen akademik çalışmalar, ABD–Çin ticaret savaşlarının Türkiye ekonomisi üzerindeki etkilerini farklı boyutlarıyla ele almaktadır. Ortak bir çerçevede

değerlendirildiğinde, ticaret savaşlarının Türkiye'nin dış ticaret yapısında yapısal değişimleri tetikleyebilecek bir dizi fırsat ve risk sunduğu görülmektedir. Özellikle ABD'nin Çin'e karşı uyguladığı korumacı politikaların bazı sektörlerde Türkiye lehine ticaret yönlendirmelerine yol açtığı; ancak bu avantajların büyük ölçüde geçici ve sınırlı olduğu vurgulanmaktadır. Literatürde, çelik, alüminyum, tekstil ve makine gibi sektörlerde oluşan yeni ticaret akımlarının Türkiye'nin ihracat potansiyelini kısa vadede olumlu etkilediği; fakat bu etkinin kalıcılığının yapısal reformlara, üretim kapasitesine ve lojistik kabiliyetlere bağlı olduğu sıklıkla belirtilmiştir. Bununla birlikte, Türkiye'nin küresel tedarik zincirlerinde daha etkin bir aktör olabilmesi için yüksek katma değerli üretim, dış politika dengesi ve dijital ticaret altyapısı gibi alanlarda bütüncül politikalar geliştirmesi gerektiği çeşitli çalışmalarda vurgulanmıştır. Bu yönüyle, ticaret savaşları Türkiye için yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda stratejik bir yeniden konumlanma fırsatı olarak değerlendirilmektedir.

4.5. Genel Değerlendirme

21. yüzyılda küresel ekonomik yapının evrilmesiyle birlikte ticaret savaşları ve ekonomik yaptırımlar, sadece iktisadi birer araç olmaktan çıkarak jeopolitik ve stratejik bir karakter kazanmıştır. Literatür taramasında yer alan çalışmaların ortaklaştığı temel nokta, bu araçların artık klasik dış ticaret politikalarının sınırlarını aşan, çok boyutlu ve karmaşık bir nitelik taşıdığı yönündedir. Özellikle ABD-Çin rekabeti ekseninde gelişen ticaret savaşları, devletlerin ekonomik karar alma süreçlerini sadece iç dinamiklerle değil, aynı zamanda uluslararası düzlemdeki güç ilişkileriyle şekillendirdiklerini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, ekonomik yaptırımların ve korumacı politikaların yalnızca ticaret dengesine değil; üretim zincirlerine, yatırım stratejilerine ve teknolojik kapasiteye yönelik etkiler yarattığı görülmektedir.

Çalışmalardan çıkarılan önemli bir diğer sonuç, korumacı ticaret politikalarının sadece gelişmekte olan ekonomiler tarafından değil, aynı zamanda en gelişmiş ekonomiler tarafından da stratejik birer müdahale aracı olarak benimsendiğidir. Bu durum, serbest ticaret ideolojisinin küresel düzeydeki kırılma anını ve değişen iktisadi paradigmalara habercisi niteliğindedir. ABD'nin özellikle teknoloji transferi, veri güvenliği ve stratejik sektörlerde egemenlik alanını koruma çabası; Çin'in ise üretim kapasitesi ve küresel tedarik zincirlerindeki konumunu güçlendirme hedefiyle yaptığı hamleler, iki ülkenin

ekonomik yaptırımları ulusal güvenlik ve uluslararası prestijle doğrudan ilişkilendirdiklerini göstermektedir.

Literatürde öne çıkan bir diğer eğilim, ticaret savaşlarının salt ekonomik maliyetleri üzerinden değil; daha geniş bir perspektiften, uluslararası normlar, hukuk ve çok taraflı işbirliği yapıları üzerindeki etkileri bakımından değerlendirilmesidir. Dünya Ticaret Örgütü gibi kurumların yaptırım mekanizmalarının zayıflaması ve devletlerin artan ölçüde tek taraflı adımlar atması, mevcut küresel ticaret sisteminin kurumsal sürdürülebilirliğini sorgulanır hâle getirmiştir. Bu durum, ticaret savaşlarının aynı zamanda küresel yönetim krizlerinin de tetikleyicisi olduğu yönünde dikkat çekici bir bulgudur.

Öne çıkan bir başka değerlendirme ise, yaptırımların ve ticaret savaşlarının etkilerinin homojen biçimde hissedilmediği, her ülkenin ekonomik yapısı, politik sistemi ve uluslararası entegrasyon düzeyine göre farklı sonuçlar doğurduğudur. Bu bağlamda, Çin'in üretim merkezli, yüksek tasarruf oranlarına ve kamu güdümlü yatırım stratejilerine dayanan ekonomik modeli; yaptırımlar karşısında daha dirençli bir yapı sergilemesine olanak tanımıştır. Buna karşın ABD'nin dış ticaret açığını kapatma amacıyla uyguladığı agresif tarifeler, ithalat maliyetlerini artırarak iç piyasada enflasyonist baskılar yaratmış; bu da ticaret savaşlarının geri tepen etkileri olabileceğini ortaya koymuştur. Dolayısıyla, bu süreçte yalnızca hedef ülkenin değil, yaptırımı uygulayan aktörün de önemli ekonomik riskler üstlendiği anlaşılmaktadır.

Ayrıca literatürde yer alan ampirik ve teorik çalışmalar, ticaret savaşlarının uzun vadeli yapısal sonuçlarına da dikkat çekmektedir. Özellikle teknoloji, enerji ve dijital altyapı gibi stratejik sektörlerde ortaya çıkan ayrışmalar, sadece ekonomik değil, aynı zamanda normatif bir kopuşun da işaretlerini taşımaktadır. ABD ve Çin gibi büyük güçler, teknolojik üstünlüğü bir rekabet alanı olarak tanımlarken; bu tutum, diğer ülkeler üzerinde de doğrudan veya dolaylı etki yaratarak yeni bloklaşmaların ve ekonomik kutuplaşmaların zeminini hazırlamaktadır. Bu da uluslararası ekonomik düzenin parçalı, kırılgan ve çok merkezli bir yapıya evrilmekte olduğunu göstermektedir.

Literatür taramasında ayrıca, ticaret savaşlarının gelişmekte olan ülkeler üzerindeki etkileri konusunda dikkat çekici gözlemler yer almaktadır. Türkiye gibi ara üretim ve ihracata dayalı ekonomilere sahip ülkeler, ABD-Çin arasında yaşanan ticaret gerilimlerinden doğrudan etkilenmekte; bu etki hem negatif hem de pozitif yönlerde kendini göstermektedir. Örneğin, bazı sektörlerde oluşan boşluklar Türkiye için yeni pazar fırsatları anlamına gelirken, diğer taraftan küresel ticaret hacmindeki daralma, ihracat

gelirlerinde düşüşe yol açmaktadır. Bu durum, ticaret savaşlarının sadece büyük güçleri değil, aynı zamanda sistemin periferisinde yer alan ülkeleri de çok yönlü biçimde etkilediğini göstermektedir.

Literatürdeki farklı kuramsal yaklaşımlar değerlendirildiğinde, ticaret savaşları ve ekonomik yaptırımların yalnızca iktisadi değil, aynı zamanda siyasi teoriler çerçevesinde de analiz edilmesi gerektiği açıkça ortaya çıkmaktadır. Özellikle güç geçişi teorisi ve hegemonik istikrar teorisi üzerinden yapılan yorumlar, ABD ile Çin arasındaki çatışmanın temelde bir liderlik mücadelesi olduğunu vurgulamaktadır. Bu teorilere göre, mevcut hegemon gücün yükselen güç tarafından tehdit edilmesi durumunda sistemde çatışma eğilimi artmakta, bu da ekonomik araçların stratejik biçimde kullanılmasına yol açmaktadır. Literatürde, Çin'in yükselen ekonomik kapasitesinin, ABD tarafından bir tehdit olarak algılanmasının ve buna karşılık geliştirilen ticari müdahale biçimlerinin, bu kuramsal varsayımları desteklediği yönünde ortak bir kanaat oluştuğu görülmektedir.

Bununla birlikte, kurumsalcı ve bağımlılık kuramları çerçevesinde yapılan bazı çalışmalar, yaptırımların ve ticaret savaşlarının yalnızca büyük güçlerin politikalarıyla sınırlı kalmadığını; aynı zamanda küresel ekonomik yapının eşitsizlik üreten doğasını daha da pekiştirdiğini ileri sürmektedir. Bu çerçevede, gelişmekte olan ülkelerin küresel üretim zincirlerindeki bağımlı pozisyonları, bu ülkeleri ticaret savaşlarının pasif aktörleri hâline getirmekte ve kendi ulusal politikalarını belirlemede ciddi sınırlamalarla karşı karşıya bırakmaktadır. Literatürde bu tespit, ekonomik yaptırımların eşitsizliği derinleştiren bir araç olarak da değerlendirildiğini göstermektedir.

Bir diğer dikkat çeken nokta ise, modern çağın ekonomik savaşlarında yalnızca fiziksel ürünlere değil, aynı zamanda dijital hizmetlere, yazılım lisanslarına, teknoloji transferine ve hatta veri akışına yönelik yaptırım politikalarının da gündeme gelmesidir. Literatürde giderek daha fazla tartışılmakta olan bu yeni nesil yaptırım biçimleri, klasik tarifelerden farklı olarak daha sofistike ve hedef odaklı stratejiler içermekte; bu durum ekonomik savaşların kapsamını dijitalleşen dünyada daha da genişletmektedir. Özellikle Çin'in dijital altyapı, yapay zekâ ve 5G teknolojileri alanında geliştirdiği projelere karşı uygulanan Batı merkezli kısıtlamalar, yeni nesil ekonomik savaşların artık dijital hegemonya ile doğrudan ilişkili hâle geldiğini göstermektedir.

Son olarak, literatürdeki çeşitli değerlendirmelerden hareketle, ticaret savaşlarının ve ekonomik yaptırımların geleneksel anlamda “kazanan-kaybeden” ikilemiyle açıklanamayacak kadar karmaşık bir yapıya sahip olduğu anlaşılmaktadır. Birçok

akademik çalışmada, bu tür çatışmaların hem uygulayıcı hem de hedef ülke ekonomisinde kalıcı tahribatlar yaratabileceği, ancak bu tahribatların ekonomik değil çoğu zaman siyasi gerekçelerle göze alındığı vurgulanmaktadır. Bu nedenle, günümüz ticaret savaşları, salt ekonomik verimlilikten ziyade stratejik kazanım ve uluslararası itibar hesaplarıyla şekillenmektedir. Özellikle hegemonya kurma ya da mevcut konumunu koruma amacı taşıyan ülkeler, ekonomik maliyetleri ikincil planda tutarak daha agresif dış ticaret politikaları uygulayabilmektedir.

Bu durum, küresel ekonomik sistemin giderek daha istikrarsız ve öngörülemez hâle gelmesine neden olmaktadır. Literatürde bu bağlamda yapılan değerlendirmeler, çok taraflı ticaret rejiminin zayıflaması, uluslararası ticaret hukukunun etkisizleşmesi ve kurumsal arabuluculuk mekanizmalarının işlevsizleşmesi gibi sistemsel sonuçlara dikkat çekmektedir. Bu kırılganlık ortamı, yeni bloklaşmaları, ticaretin bölgeselleşmesini ve alternatif ekonomik ittifakların doğmasını beraberinde getirmektedir. Bu nedenle ticaret savaşlarının yalnızca ekonomik aktörleri değil; aynı zamanda siyasi yapıları, uluslararası ilişkiler sistemini ve hatta normatif değerler setini etkilediği görülmektedir.

Toparlamak gerekirse, literatürde ticaret savaşları ve ekonomik yaptırımların çok yönlü doğasına ilişkin yapılan analizler, bu konuların yalnızca geçmişe dönük bir değerlendirme olarak değil, aynı zamanda gelecek projeksiyonları açısından da ele alınması gerektiğini ortaya koymaktadır. ABD-Çin örneği özelinde gelişen süreçler, küresel ekonomik düzenin yeniden şekillendiğine ve devletlerin ekonomik araçları kullanarak uluslararası ilişkilerde yeni bir dil geliştirmeye başladığına işaret etmektedir. Bu bağlamda, çalışmanın teorik, tarihsel ve uygulamalı boyutlarıyla sunduğu literatür değerlendirmesi, daha geniş bir çerçeveden bakıldığında uluslararası iktisadın dönüşümünü anlamaya yönelik önemli bir çaba olarak değerlendirilebilir.

Literatür taramasında ulaşılan değerlendirmeler, ticaret savaşlarının ve ekonomik yaptırımların yalnızca kavramsal ve teorik düzeyde açıklanmasının yetersiz kalacağını, bu süreçlerin mutlaka somut ekonomik verilerle desteklenerek analiz edilmesi gerektiğini ortaya koymuştur. Kavramsal çerçevede ticari korumacılık, hegemonik istikrar, güç geçişi ve neo-merkantalist eğilimler gibi kuramsal açıklamalar, genel eğilimleri anlamak açısından açıklayıcı olsa da, uygulamadaki sonuçların ortaya konulabilmesi için ampirik verilere dayalı çözümlemelere ihtiyaç duyulmaktadır. Bu bağlamda, sadece teorik tartışmalarla yetinilmeyip, devletlerin doğrudan ekonomik performanslarına ve dış ticaret

yapılarındaki dönüşümlere odaklanmak, analizlerin nesnelliği ve derinliği açısından son derece önemlidir.

Bu çerçevede, bir sonraki bölümde ABD ile Çin arasında 2014–2024 yılları arasında yaşanan ekonomik gelişmeler detaylı biçimde incelenecektir. Her iki ülkenin yıllık büyüme oranları, ithalat ve ihracat performansları karşılaştırmalı olarak analiz edilerek, ticaret savaşlarının makroekonomik göstergeler üzerindeki etkileri değerlendirilecektir. Aynı zamanda, bu döneme özgü ekonomik politika değişiklikleri, yaptırım kararları ve gümrük tarifeleri gibi uygulamaların etkisiyle oluşan yapısal dönüşümler de dikkate alınacaktır. Böylece çalışmanın uygulamalı boyutu güçlendirilerek, ticaret savaşlarının yalnızca ikili ekonomik ilişkilerde değil, aynı zamanda küresel ticaret sisteminde ve jeopolitik dengelerde nasıl bir değişim yarattığı kapsamlı bir biçimde ortaya konacaktır.

5. ABD-ÇİN TİCARET SAVAŞLARI ANALİZİ

21. yüzyılın en belirgin ekonomik rekabetlerinden biri olan ABD-Çin ticaret savaşı, yalnızca iki ülke arasında gümrük tarifelerinin artırılmasıyla sınırlı kalmayıp, küresel ticaret dengelerini, tedarik zincirlerini ve iktisadi büyüme stratejilerini derinden etkilemiştir. Bu savaşın temelinde, iki büyük ekonomik gücün hem dış ticaret açıkları hem de teknolojik ve stratejik üstünlük elde etme hedefleri yatmaktadır. 2018 yılında ABD tarafından Çin'e karşı uygulamaya konan gümrük tarifeleri, kısa sürede karşılıklı misillemelere yol açmış ve ekonomik ilişkilerde yapısal bir dönüşümün kapılarını aralamıştır. Bu dönüşüm yalnızca mal ve hizmet ticaretini değil; doğrudan yatırımları, üretim merkezlerinin yer değiştirmesini, tüketici fiyatlarını ve büyüme performansını da etkileyen çok boyutlu sonuçlar doğurmuştur.

Bu kapsamda hazırlanan bu bölümde, ABD ve Çin'in 2014–2024 dönemine ait ekonomik büyüme oranları, toplam ithalat ve toplam ihracat verileri yıllık bazda incelenmiş, iki ülke arasında yaşanan ticaret savaşlarının söz konusu makroekonomik göstergeler üzerindeki etkileri karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir. Veriler yalnızca nicel değil, aynı zamanda nitel bağlamda da ele alınmış; dış ticaret performanslarındaki değişimlerin zamanlama olarak tarifelerin uygulamaya konduğu dönemlerle örtüşüp örtüşmediği analiz edilmiştir. Bu analiz çerçevesinde, özellikle 2018 sonrasında gözlemlenen yön değişimleri, iki ülkenin uluslararası ticaretteki pozisyonları ve karşılıklı bağımlılık düzeyleri açısından dikkate değer bulgular sunmaktadır. ABD'nin ithalata dayalı tüketim yapısına karşılık Çin'in üretim ve ihracata dayalı büyüme modeli, iki ülkenin ticaret savaşlarından farklı şekilde etkilendiğini göstermektedir. Alt başlıklarda bu farkların sayısal boyutları ve eğilimleri grafiksel ve istatistiksel olarak ortaya konacaktır.

5.1. ABD'nin Ekonomik Büyüme, İthalat ve İhracat Verileri (2014–2024)

Amerika Birleşik Devletleri, küresel ticaret sisteminde uzun süredir lider konumda bulunan bir ekonomi olarak, dış ticaret politikalarını yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda jeopolitik ve stratejik çıkarları doğrultusunda şekillendirmektedir. 2018 yılında başlayan ticaret savaşları süreci, ABD'nin özellikle Çin'e karşı uyguladığı ek gümrük tarifeleri ve çeşitli yaptırımlarla belirginleşmiş; bu süreç ABD ekonomisinin büyüme performansı ile dış ticaret hacmi üzerinde dikkat çekici etkiler yaratmıştır. ABD'nin dış ticaret politikalarında gözlenen bu dönüşüm, başta imalat ve teknoloji sektörleri olmak üzere birçok sektörü etkilemiş; özellikle ihracat pazarlarındaki daralma ve ithalat

maliyetlerindeki artış gibi yapısal sonuçlar doğurmuştur. Öte yandan, 2020 yılında yaşanan küresel salgının da etkisiyle ekonomik göstergelerde dalgalanmalar meydana gelmiş, bu durum ticaret savaşlarının etkilerini ölçmeyi daha karmaşık bir hâle getirmiştir.

2014–2024 dönemi boyunca ABD’nin yıllık bazda ekonomik büyüme oranları, toplam ithalat ve ihracat değerleri incelendiğinde, ticaret savaşlarının etkisinin farklı yıllarda değişen yoğunluklarda hissedildiği gözlemlenmektedir. Özellikle 2018 sonrası dönemde ihracat hacmindeki görece yavaşlama ile ithalatın belirli dönemlerde artış göstermesi, uygulanan korumacı önlemlerin iç piyasa ve üretim zincirleri üzerindeki etkilerine işaret etmektedir. 2020 yılında pandemi kaynaklı ekonomik daralma, ithalat ve ihracat değerlerinde geçici bir gerilemeye yol açmış, ancak 2021 itibarıyla toparlanma eğilimi kaydedilmiştir. ABD ekonomisinin ticaret savaşları sürecindeki performansını ortaya koymak amacıyla hazırlanan veriler aşağıda Tablo 5.1’de sunulmuştur.

Tablo 5. 1. *ABD’nin ekonomik büyüme, ithalat ve ihracat verileri (2014–2024)*

ABD	ABD GDP growth (annual %)	ABD Toplam İthalat (Milyar \$)	ABD Toplam İhracat (Milyar \$)
2014	2,52	3.522,18	3.238,54
2015	2,95	3.411,28	3.105,72
2016	1,82	3.381,08	3.098,06
2017	2,46	3.648,91	3.389,92
2018	2,97	3.968,75	3.645,42
2019	2,58	3.997,58	3.685,59
2020	-2,16	3.590,13	3.114,15
2021	6,06	4.348,38	3.619,37
2022	2,51	5.052,64	4.223,83
2023	2,89	5.166,40	4.448,53
2024	2,80	5.552,04	4.625,32

Tablo 5.1’de yer alan verilere göre, ABD ekonomisinin 2014–2024 yılları arasındaki performansı dalgalı bir seyir izlemiştir. Büyüme oranları incelendiğinde, 2014 yılında %2,52 olan reel GSYİH artışı, 2015 ve 2016 yıllarında sırasıyla %2,95 ve %1,82 seviyelerine gerilemiş, 2017 ve 2018 yıllarında ise %2,46 ve %2,97 oranlarına ulaşarak sınırlı bir toparlanma eğilimi göstermiştir. Bu dönemde ithalat ve ihracat değerlerinde de benzer bir artış gözlemlenmektedir; özellikle 2018 yılında ABD’nin toplam ithalatı

3.968,75 milyar dolar, ihracatı ise 3.645,42 milyar dolar seviyelerine ulaşmıştır. Ancak bu artış, aynı yılın ikinci yarısında başlayan ticaret savaşlarının etkisiyle durağanlaşmış ve 2019 yılında dış ticaret hacminde sınırlı büyümeyle devam etmiştir.

2020 yılı, küresel COVID-19 salgınının etkisiyle hem büyüme hem de dış ticaret açısından keskin bir kırılmaya işaret etmektedir. ABD ekonomisi bu dönemde %−2,16 oranında daralmış; ithalat ve ihracat değerleri sırasıyla 3.590,13 ve 3.114,15 milyar dolara gerilemiştir. Buna karşın, 2021 yılı itibarıyla güçlü bir toparlanma kaydedilmiş; %6,06 oranındaki büyüme ile birlikte ithalat 4.348,38 milyar dolar, ihracat ise 3.619,37 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Bu dönemdeki yükseliş, hem kamu teşviklerinin hem de küresel talep artışının etkisiyle açıklanabilir. Ancak 2022 ve 2023 yıllarında büyüme yeniden %2,51 ve %2,89 gibi sınırlı oranlara çekilmiş; ithalat ve ihracat değerlerinde ise yükseliş eğilimi devam etmiştir. Özellikle 2023 yılında ihracatın 4.448,53 milyar dolara çıkması, ABD'nin dış pazarlardaki toparlanma sürecinden olumlu etkilendiğini göstermektedir. Bu veriler genel olarak değerlendirildiğinde, ticaret savaşlarının özellikle 2018–2020 arasında dış ticaret dengeleri üzerinde belirgin etkiler yarattığı; ancak bu etkinin 2021 sonrası yeniden şekillenen ticaret stratejileri ve ekonomik toparlanma ile kısmen dengelendiği görülmektedir.

2024 yılına ait verilere göre ABD ekonomisi %2,80 oranında büyüme göstermiş, toplam ihracat 4.625,32 milyar dolar, ithalat ise 5.552,04 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Bu veriler, bir önceki yıla kıyasla hem ihracat hem ithalat hacminde artış yaşandığını ortaya koymakta, özellikle dış talepteki toparlanmanın ABD ekonomisine olumlu yansıdığını göstermektedir. Bununla birlikte, ithalatın ihracattan belirgin biçimde yüksek seyretmesi, dış ticaret açığının yapısal bir sorun olarak devam ettiğine işaret etmektedir. Ticaret savaşları sürecinde uygulanan korumacı politikaların uzun vadeli etkileri henüz tamamen dengelenmemiş olsa da, ABD'nin küresel ticaretteki rolünü ve ekonomik büyümesini sürdürebildiği anlaşılmaktadır.

5.2. Çin'in Ekonomik Büyüme, İthalat ve İhracat Verileri (2014–2024)

Çin Halk Cumhuriyeti, son otuz yılda gösterdiği hızlı ekonomik büyüme sayesinde küresel üretim ve ticaret sisteminde merkezî bir konuma yükselmiştir. Bu süreçte uygulanan ihracata dayalı büyüme modeli, Çin'in dış ticaret hacmini sürekli genişletmiş ve ülkeyi dünya ihracat sıralamasında ilk sıraya taşımıştır. Özellikle 2001 yılında Dünya Ticaret Örgütü'ne (DTÖ) üyelikten sonra ivme kazanan dış ticaret politikaları, 2010'lu

yıllarda daha çok yüksek katma değerli ürünlere yönelmiş, bu da Çin'in dış ticaret yapısında niteliksel bir dönüşüm yaratmıştır. Ancak, 2018 yılında ABD ile başlayan ticaret savaşları süreci, Çin'in ihracat odaklı yapısını doğrudan etkileyen bir dışsal şok niteliği taşımış; ABD pazarıyla olan ilişkilerin gerginleşmesi, özellikle bazı stratejik sektörlerde alternatif ihracat ve tedarik hatları geliştirme ihtiyacını doğurmuştur.

2014–2024 dönemine ait verilere göre, Çin ekonomisi genel olarak istikrarlı bir büyüme performansı sergilemiş olsa da bu süreçte bazı yıllarda dışsal faktörlerin etkisiyle yavaşlama gözlemlenmiştir. 2018 sonrası ABD kaynaklı yaptırımlar ve gümrük vergilerinin artışıyla birlikte, ihracat ve ithalat hacminde geçici dalgalanmalar meydana gelmiştir. 2020 yılına gelindiğinde COVID-19 pandemisinin etkisiyle büyüme oranı %2,34'e kadar gerilemiş, ancak 2021 yılında %8,57 gibi güçlü bir toparlanma yaşanmıştır. Aynı dönemlerde toplam ihracat ve ithalat değerleri de paralel hareket etmiş, Çin'in dış ticaret fazlasını koruyarak ekonomik istikrarını sürdürdüğü görülmüştür. 2023 yılı itibarıyla ihracat 3.808,17 milyar dolar, ithalat ise 3.556,29 milyar dolar seviyelerinde gerçekleşmiş, bu da Çin'in küresel ticaretteki etkinliğini devam ettirdiğini göstermektedir. Söz konusu veriler aşağıda Tablo 5.2'de ayrıntılı olarak sunulmuştur.

Tablo 5. 2. Çin'in ekonomik büyüme, ithalat ve ihracat verileri (2014–2024)

	Çin GDP growth (annual %)	Çin Toplam İthalat (Milyar \$)	Çin Toplam İhracat (Milyar \$)
2014	7,46	2.467,67	2.702,27
2015	6,98	2.278,30	2.583,97
2016	6,78	2.223,72	2.424,58
2017	6,89	2.518,44	2.718,98
2018	6,76	2.892,97	2.919,51
2019	6,07	2.811,85	2.904,51
2020	2,34	2.744,02	2.984,40
2021	8,57	3.545,53	3.882,55
2022	3,13	3.566,41	3.989,64
2023	5,41	3.556,29	3.808,17
2024	4,98	3.693,28	4.102,20

Çin'in 2014–2024 yılları arasındaki ekonomik göstergeleri, genel olarak yüksek büyüme oranları ve güçlü dış ticaret hacmi ile dikkat çekmektedir. 2014 yılında %7,46'lık bir büyüme kaydeden Çin ekonomisi, 2015 ve 2016 yıllarında sırasıyla %6,98 ve %6,78

oranlarında büyüyerek istikrarlı bir performans sergilemiştir. Aynı yıllarda toplam ithalat ve ihracat değerleri de bu büyüme eğilimini desteklemiş; 2016 yılında ihracat 2.424,58 milyar dolar, ithalat ise 2.223,72 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Bu rakamlar, Çin'in küresel ticaret fazlası veren yapısını pekiştirmekte ve ekonomik modelin üretim–ihracat ekseninde sürdürüldüğünü göstermektedir. 2017 ve 2018 yıllarında büyüme oranları tekrar %6,89 ve %6,76 düzeylerine yükselmiş; bu yıllarda dış ticaret hacminde de önemli artışlar kaydedilmiştir.

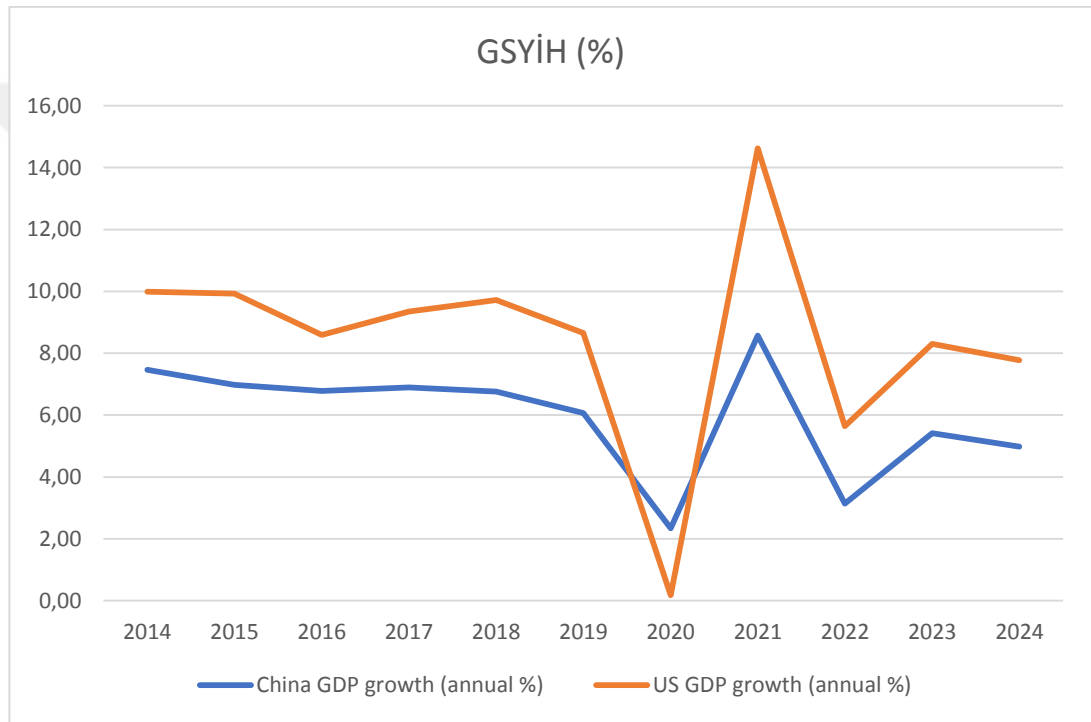
Ancak, 2018 yılı itibarıyla ABD ile başlayan ticaret savaşları, özellikle ihracat üzerindeki baskıyı artırmış; buna rağmen Çin'in dış ticaret hacmi azalmamış, yalnızca büyüme oranları sınırlı bir yavaşlama eğilimi göstermiştir. 2019 yılında %6,07 büyüme kaydeden Çin, 2020'de pandemi etkisiyle yalnızca %2,34 oranında büyüebilmiştir. Bu yıl içinde ithalat 2.744,02 milyar dolar, ihracat ise 2.984,40 milyar dolar düzeyinde kalmıştır. 2021 yılı ise dikkat çekici bir toparlanma yılı olmuş; %8,57'lik büyüme oranı ile birlikte dış ticaret verileri de önemli ölçüde artmıştır. İhracat 3.882,55 milyar dolar, ithalat ise 3.545,53 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Bu dönemden sonra, 2022 ve 2023 yıllarında büyüme oranları sırasıyla %3,13 ve %5,41 olarak ölçülmüş; ticaret hacmi ise yüksek seviyelerde kalmaya devam etmiştir. Özellikle 2023 yılında ithalat 3.556,29 milyar dolar, ihracat ise 3.808,17 milyar dolar olarak kaydedilmiştir. Bu veriler Çin'in, ticaret savaşlarına ve küresel şoklara rağmen dış ticaret odaklı büyüme stratejisini sürdürdüğünü ve esnek bir ekonomi politikası izlediğini göstermektedir.

2024 yılına ait verilere bakıldığında ise Çin ekonomisinin %4,98 oranında büyüdüğü, toplam ihracatın 4.102,20 milyar dolar, ithalatın ise 3.693,28 milyar dolar olarak gerçekleştiği görülmektedir. Bu değerler, Çin'in ticaret hacmini bir önceki yıla göre artırmayı sürdürdüğünü ve dış ticaret fazlasını koruyarak istikrarlı bir şekilde büyüdüğünü göstermektedir. Ticaret savaşlarının uzun vadeli etkilerine rağmen Çin'in dirençli ekonomik yapısını koruduğu ve küresel pazarlardaki etkinliğini artırmaya devam ettiği anlaşılmaktadır.

5.3. Ticaret Savaşlarının Etkileri: Karşılaştırmalı Bulgular

ABD ve Çin arasında 2018 yılında resmî olarak başlayan ticaret savaşları, yalnızca iki ülke arasındaki gümrük tarifeleriyle sınırlı kalmamış; küresel tedarik zincirlerinden yatırım akışlarına, üretim stratejilerinden büyüme modellerine kadar çok sayıda alanda derin etkiler doğurmuştur. Bu bölümde, iki ülkenin 2014–2024 dönemine ait ekonomik

büyüme oranları, ithalat ve ihracat verileri doğrultusunda karşılaştırmalı bir analiz sunulmakta; ticaret savaşlarının etkileri sayısal göstergeler ışığında değerlendirilerek ekonomik yapılar üzerindeki farklılaşmalar açıklanmaktadır. Her iki ülke de söz konusu dönemde küresel ekonomik konumlarını korumayı sürdürmüş olmakla birlikte, uyguladıkları stratejiler, maruz kaldıkları ekonomik şoklar ve verdikleri tepkiler açısından önemli farklılıklar göstermiştir. Aşağıdaki alt başlıklarda bu farklılıklar, yıllık veriler temelinde, dönemsel eğilimler çerçevesinde analiz edilmektedir. Şekil 5.1’de ABD ve Çin’in GSYİH büyüme oranları karşılaştırılması verilmiştir.

Şekil 5. 1. ABD ve Çin'in yıllık GSYİH büyüme oranlarının karşılaştırılması (2014–2024)

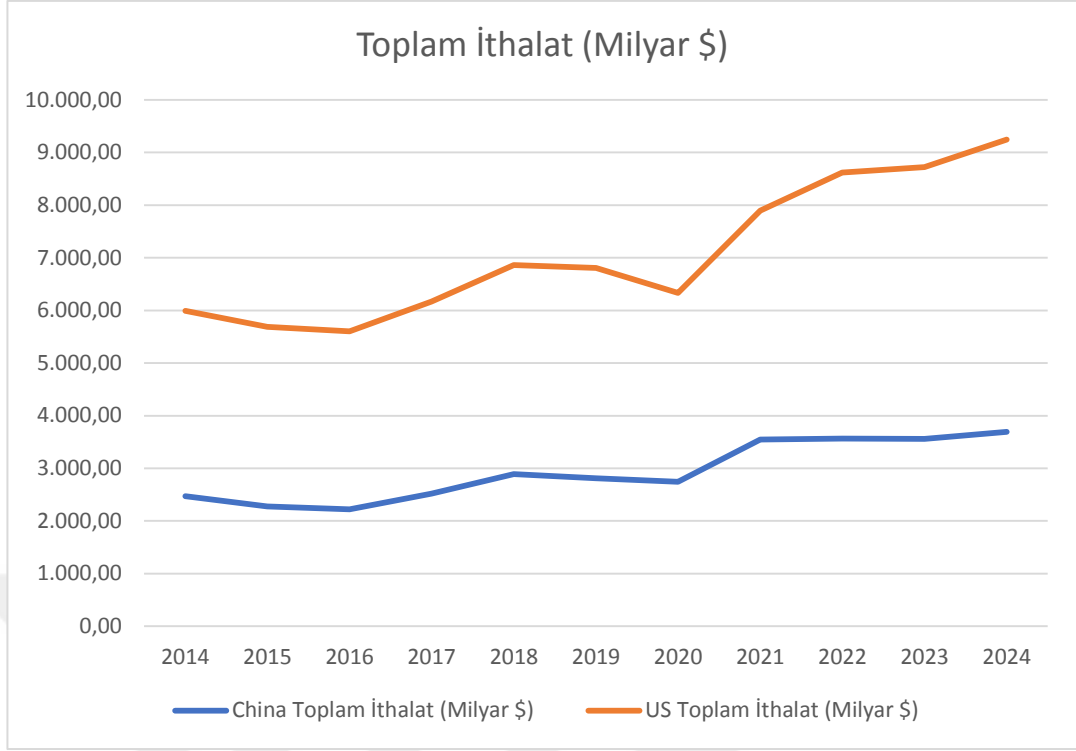
İlk olarak, her iki ülkenin GSYİH büyüme oranlarına bakıldığında, Çin'in bu süreçte genel olarak daha istikrarlı ve yüksek oranlı bir büyüme performansı sergilediği dikkat çekmektedir. 2014 yılında Çin %7,46 oranında büyürken, ABD %2,52 düzeyinde kalmıştır. Benzer şekilde, 2015–2019 döneminde de Çin'in büyüme oranları ortalama %6'nın üzerinde seyrederken, ABD'de %2–3 bandında değişim gözlenmiştir. 2020 yılında pandemi kaynaklı küresel kriz her iki ülkeyi de etkilerken, Çin %2,34 oranında pozitif büyüme sağlarken, ABD ekonomisi %–2,16 ile daralmıştır. 2021 yılı her iki ülke için de güçlü bir toparlanma dönemi olmuş, ABD %6,06, Çin ise %8,57 büyümüştür. 2022–2024 yılları arasında ise Çin'in büyüme oranları bir miktar gerilese de, hâlen ABD'nin üzerinde

seyretmiş ve ortalama %4,5 civarında kalmıştır. Bu veriler Çin'in büyüme modelinin daha yüksek dış talep ve üretim kapasitesine dayandığını; ABD'nin ise iç talep odaklı ve ticaret savaşlarından daha kırılgan etkilenen bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir. ABD ve Çin'in 2014–2024 dönemine ait yıllık GSYİH büyüme oranları karşılaştırmalı olarak Tablo 5.3'te gösterilmiştir.

Tablo 5. 3. ABD ve Çin'in yıllık GSYİH büyüme oranları karşılaştırması (2014–2024)

	Çin GDP growth (annual %)	ABD GDP growth (annual %)
2014	7,46	2,52
2015	6,98	2,95
2016	6,78	1,82
2017	6,89	2,46
2018	6,76	2,97
2019	6,07	2,58
2020	2,34	-2,16
2021	8,57	6,06
2022	3,13	2,51
2023	5,41	2,89
2024	4,98	2,80

İthalat verileri açısından değerlendirildiğinde, ABD ekonomisinin dışa bağımlılığının Çin'e kıyasla daha belirgin olduğu görülmektedir. 2014 yılında ABD'nin toplam ithalatı 3.522,18 milyar dolar olarak gerçekleşirken, Çin'in aynı yılki ithalatı 2.467,67 milyar dolardır. Bu fark, yalnızca ekonomik büyüklükten değil, aynı zamanda tüketim odaklı ekonomik yapının ithalatı desteklemesinden kaynaklanmaktadır. ABD'nin ithalatı 2018 yılına kadar istikrarlı bir artış göstermiş ve bu yıl itibarıyla 3.968,75 milyar dolara ulaşmıştır. Ancak 2018 sonrası, ticaret savaşlarının baş göstermesiyle ithalat artışında dalgalanma gözlenmiştir; 2019 yılında 3.997,58 milyar dolara yükselen ithalat, 2020 yılında pandeminin de etkisiyle 3.590,13 milyar dolara gerilemiştir. Buna rağmen, sonraki yıllarda toparlanma devam etmiş; 2024 yılında ABD toplam ithalatı 5.552,04 milyar dolarla en yüksek seviyeye ulaşmıştır. Şekil 5.2'de toplam ithalat değerleri karşılaştırmalı olarak verilmiştir.

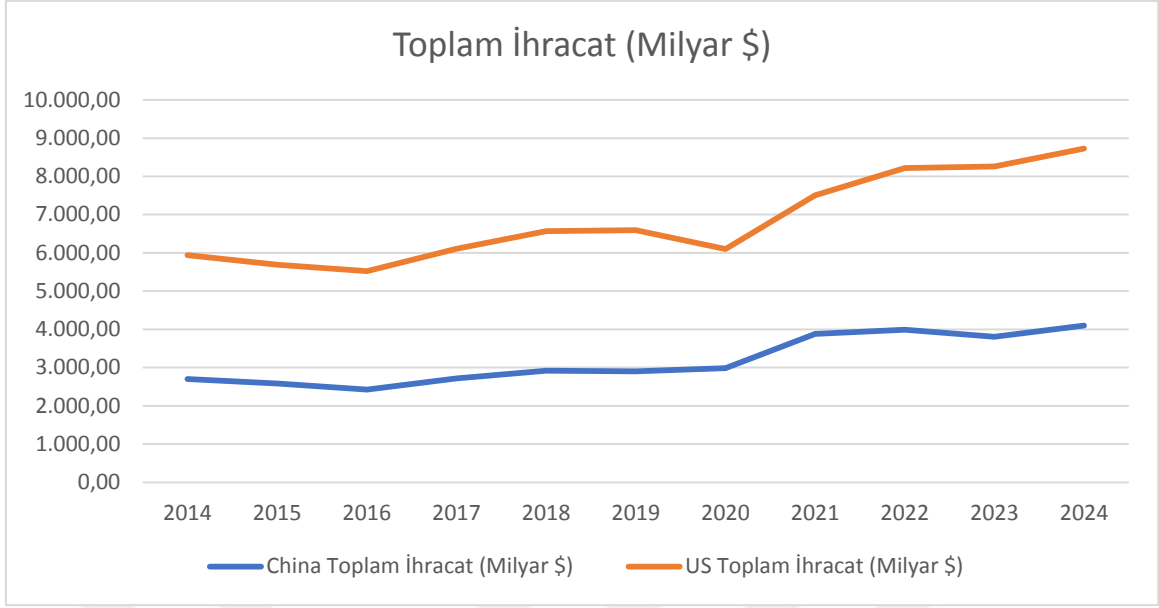
Şekil 5. 2. Çin ve ABD'nin toplam ithalat değerleri (Milyar \$)

Çin'in ithalat verilerine bakıldığında ise, 2014 yılında 2.467,67 milyar dolar olan ithalatın 2016'ya kadar kademeli olarak düştüğü; ancak 2017 yılı itibarıyla yeniden yükseliş trendine girdiği görülmektedir. Özellikle 2018 yılında ithalat 2.892,97 milyar dolara ulaşarak önceki yıllara göre kayda değer bir artış göstermiştir. Ticaret savaşlarının başlaması sonrasında 2019 ve 2020 yıllarında ithalat değerleri hafif bir gerileme yaşamış, fakat bu düşüş ABD kadar keskin olmamıştır. 2021 yılında Çin'in ithalatı 3.545,53 milyar dolara yükselmiş; bu değer, pandemi sonrası yeniden canlanan üretim ve sanayi faaliyetlerinin bir yansımasıdır. 2023 ve 2024 yıllarında ise ithalat sırasıyla 3.556,29 ve 3.693,28 milyar dolar olarak gerçekleşmiş, bu da Çin'in küresel üretim ve tedarik zincirlerindeki rolünü koruduğunu göstermektedir. Bu bağlamda, Çin'in ithalat performansı ticaret savaşlarından görece daha az etkilenmiş ve daha stabil bir eğilim sergilemiştir. İki ülkenin aynı döneme ilişkin toplam ithalat değerleri ve trend farklılıkları Tablo 5.4'te sunulmuştur.

Tablo 5. 4. ABD ve Çin'in toplam ithalat değerleri (milyar dolar, 2014–2024)

	Çin Toplam İthalat (Milyar \$)	ABD Toplam İthalat (Milyar \$)
2014	2.467,67	3.522,18
2015	2.278,30	3.411,28
2016	2.223,72	3.381,08
2017	2.518,44	3.648,91
2018	2.892,97	3.968,75
2019	2.811,85	3.997,58
2020	2.744,02	3.590,13
2021	3.545,53	4.348,38
2022	3.566,41	5.052,64
2023	3.556,29	5.166,40
2024	3.693,28	5.552,04

İhracat performansı açısından bakıldığında Çin'in 2014–2024 dönemi boyunca ABD'ye kıyasla daha istikrarlı ve yüksek hacimli bir dış satış düzeyine sahip olduğu açıkça görülmektedir. 2014 yılında Çin'in toplam ihracatı 2.702,27 milyar dolar iken, ABD'nin ihracatı 3.238,54 milyar dolar düzeyindedir. İlk bakışta ABD'nin daha yüksek bir ihracat gerçekleştirdiği görülse de, bu durum 2018 yılı itibarıyla değişmeye başlamış ve Çin ihracatını istikrarlı biçimde artırarak 2021 itibarıyla ABD'yi yakalamış, 2022'de ise geçmiştir. Çin'in 2018 yılında ihracatı 2.919,51 milyar dolara ulaşmış, 2020 yılında pandemiye rağmen artış göstererek 2.984,40 milyar dolara çıkmıştır. 2021 yılında ise bu rakam 3.882,55 milyar dolar ile önemli bir sıçrama göstermiştir. Bu dönem, Çin'in “küresel tedarik merkezi” kimliğini pekiştirdiği ve ABD'nin uyguladığı korumacı politikalara rağmen alternatif pazarlar ve üretim stratejileriyle ihracat gücünü koruyabildiği bir dönemi yansıtmaktadır.

Şekil 5. 3. Çin ve ABD'nin toplam ihracat değerleri (Milyar \$)

ABD açısından değerlendirildiğinde, 2014 yılında ihracat 3.238,54 milyar dolar düzeyindeyken 2015 ve 2016 yıllarında hafif bir gerileme göstermiş, 2017 ve 2018'de tekrar yükselerek sırasıyla 3.389,92 ve 3.645,42 milyar dolara ulaşmıştır. Ancak 2019 yılında bu artış hızı azalmış, 2020'de pandeminin de etkisiyle ihracat 3.114,15 milyar dolara düşmüştür. 2021 sonrası yeniden yükselişe geçen ihracat, 2024 yılında 4.625,32 milyar dolara ulaşarak tarihsel olarak en yüksek seviyesini görmüştür. Ancak bu artış, Çin'e kıyasla daha dalgalı bir seyir izlemiş ve korumacı politikaların etkisiyle bazı sektörlerde daralma eğilimi göstermiştir. Çin ise bu süreçte sadece dış pazarlara erişimini korumakla kalmamış, aynı zamanda dijitalleşme, lojistik ağlar ve bölgesel ticaret anlaşmaları aracılığıyla ihracat kapasitesini derinleştirmiştir. 2024 itibarıyla Çin'in ihracatı 4.102,20 milyar dolar ile yüksek bir seviyede kalmayı sürdürmüş ve küresel ihracat hacmindeki payını korumuştur. Çin ve ABD'nin yıllar içindeki ihracat performansları arasındaki değişim, Tablo 5.5'te karşılaştırmalı biçimde verilmiştir.

Tablo 5. 5. ABD ve Çin'in toplam ihracat değerleri (milyar dolar, 2014–2024)

	Çin Toplam İhracat (Milyar \$)	ABD Toplam İhracat (Milyar \$)
2014	2.702,27	3.238,54
2015	2.583,97	3.105,72
2016	2.424,58	3.098,06

Tablo 5. 5. (Devam) ABD ve Çin'in toplam ihracat değerleri (milyar dolar, 2014–2024)

2017	2.718,98	3.389,92
2018	2.919,51	3.645,42
2019	2.904,51	3.685,59
2020	2.984,40	3.114,15
2021	3.882,55	3.619,37
2022	3.989,64	4.223,83
2023	3.808,17	4.448,53
2024	4.102,20	4.625,32

Ticaret savaşlarının etkilerini daha net ortaya koyabilmek adına, iki ülkenin dış ticaret dengeleri de değerlendirilmelidir. Çin, analiz edilen 2014–2024 dönemi boyunca her yıl dış ticaret fazlası veren bir ülke konumunu korumuştur. Örneğin 2020 yılında Çin'in ihracatı 2.984,40 milyar dolar, ithalatı ise 2.744,02 milyar dolar olarak gerçekleşmiş ve yaklaşık 240 milyar dolarlık bir dış ticaret fazlası oluşmuştur. 2021 yılında bu fark daha da artarak yaklaşık 337 milyar dolara yükselmiş; 2024 yılı itibarıyla ise ihracat 4.102,20 milyar dolar, ithalat 3.693,28 milyar dolar düzeyinde gerçekleşmiştir. Bu veriler, Çin'in dış ticaret fazlası üretme kapasitesini koruduğunu ve ihracat odaklı ekonomik modelini başarıyla sürdürdüğünü göstermektedir.

ABD ise aynı dönemde istisnasız olarak dış ticaret açığı vermeye devam etmiştir. 2014 yılında ithalat 3.522,18 milyar dolar, ihracat ise 3.238,54 milyar dolar düzeyindeyken bu açık yaklaşık 284 milyar dolar civarındadır. 2020 yılında dış ticaret açığı 476 milyar doları aşarken, 2024 yılı itibarıyla ithalat 5.552,04 milyar dolar, ihracat 4.625,32 milyar dolar olarak gerçekleşmiş ve açık yaklaşık 927 milyar dolara ulaşmıştır. Bu artış, ABD'nin korumacı politikalarının dış ticaret dengesine kalıcı bir katkı sağlayamadığını, hatta yapısal ithalat bağımlılığının devam ettiğini ortaya koymaktadır.

Genel olarak değerlendirildiğinde, Çin'in ticaret savaşları sürecine daha hazırlıklı, esnek ve stratejik adımlarla yaklaştığı, özellikle Asya-Pasifik bölgesindeki ticaret ortaklıklarını çeşitlendirerek riskleri minimize ettiği anlaşılmaktadır. ABD ise uyguladığı korumacı önlemlerle kısa vadede bazı sektörleri korumayı hedeflese de, dış ticaret açığını azaltma konusunda somut bir başarı elde edememiştir. Bu farklılık, iki ülkenin ekonomi politikaları arasındaki temel yaklaşım farkını da yansıtmaktadır: Çin üretim ve ihracat merkezli büyümeyi sürdürürken, ABD daha çok iç talep ve tüketim odaklı bir modeli korumaktadır. Sonuç olarak, ticaret savaşları süreci, iki ülkenin küresel ticaretteki rollerini dönüştürmemiş; ancak bu rollerin daha da pekişmesine yol açmıştır.

5.4. Ticaret Savaşlarının Türkiye Ekonomisine Yansımaları

ABD ile Çin arasında özellikle 2018 yılından itibaren derinleşen ticaret savaşları, yalnızca bu iki büyük ekonomiyi değil, aynı zamanda küresel üretim ve ticaret zincirlerinin tamamını etkilemiştir. Gümrük tarifeleri, yaptırımlar ve dış ticaret sınırlamaları gibi çeşitli araçlarla şekillenen bu süreç, üçüncü ülkeler açısından hem yeni fırsatlar hem de ciddi riskler doğurmuştur. Bu bağlamda Türkiye gibi dışa açık, gelişmekte olan ve hem Çin hem de ABD ile ekonomik ilişkileri bulunan ülkeler, ticaret savaşlarının etkilerini çok boyutlu şekilde deneyimlemiştir. Türkiye'nin dış ticaret yapısının sektörlere göre çeşitlenmiş olması, bu süreçte bazı sektörlerin avantaj kazanmasını sağlarken, bazı alanlarda ise rekabet koşullarının ağırlaşmasına neden olmuştur. Tablo 5.6'da Türkiye'nin GSYİH, ithalat ve ihracat verileri gösterilmektedir.

Tablo 5. 6. *Türkiye'nin GSYH, ithalat ve ihracat rakamları (milyar dolar, 2014–2024)*

Türkiye	GSYİH growth (annual %)	TR Toplam İthalat (Milyar \$)	TR Toplam İhracat (Milyar \$)
2014	4,9	279,71	246,08
2015	6,08	242,66	219,91
2016	3,32	231,55	207,83
2017	7,5	269,82	232,14
2018	3,01	264,6	249,21
2019	0,81	244,48	258,62
2020	1,85	242,92	211,75
2021	11,4	299,22	292,05
2022	5,5	398,12	352,2
2023	5,1	406,04	365,6
2024	3,1	392,34	382,3

Türkiye ekonomisinin yapısal özellikleri, bu ticaret gerilimlerinin etkilerini doğrudan yansıtacak bir zemin oluşturmaktadır. Özellikle ABD'nin Çin'e karşı uyguladığı yüksek gümrük vergileri ve ithalat kısıtlamaları sonucunda, bazı sektörlerde Türkiye'nin alternatif tedarikçi konumuna yükseldiği gözlemlenmiştir. Bununla birlikte, Çin'in küresel üretim zincirindeki güçlü konumu ve fiyat rekabetindeki üstünlüğü, Türkiye'nin bu fırsatları sürdürülebilir avantaja dönüştürmesini zorlaştırmıştır. Ticaret savaşlarının küresel yatırım akışlarını da etkilemesi nedeniyle Türkiye'nin doğrudan yabancı yatırım çekme potansiyeli yeniden değerlendirilmiş; üretim merkezlerinin Çin dışına yönelmesi bağlamında Türkiye, lojistik konumu ve gümrük birliği üyeliği nedeniyle öne çıkan alternatiflerden biri olmuştur.

Ancak söz konusu fırsatların yanı sıra, Türkiye'nin bu süreçte karşı karşıya kaldığı risklerin de altı çizilmelidir. Küresel tedarik zincirlerinin kırılması, enerji ve ham madde fiyatlarında yaşanan dalgalanmalar, döviz kuru oynaklıkları ve ithalata bağımlı üretim yapısı Türkiye açısından dış ticaret açığını büyütebilecek dinamikler oluşturmuştur. Ayrıca, Çin'in alternatif pazar stratejileri kapsamında Avrupa, Afrika ve Asya'da etkinliğini artırması, Türkiye'nin bölgesel rekabetçiliğini doğrudan etkilemiştir. Bu çerçevede, Türkiye'nin ticaret savaşlarına karşı direncini artırabilmesi için yüksek katma değerli üretime yönelmesi, ihracat pazarlarını çeşitlendirmesi ve stratejik sektörlerde ithalat bağımlılığını azaltması gerekliliği, bu bölümde detaylandırılacaktır.

5.4.1. Türkiye'nin dış ticaret yapısında gözlenen değişimler

Ticaret savaşlarının küresel düzeyde yarattığı dalgalanmalar, Türkiye'nin dış ticaret yapısında da belirgin değişimlere yol açmıştır. Özellikle 2018 sonrası dönemde, ABD'nin Çin'e uyguladığı gümrük tarifeleri ve yaptırımlar neticesinde küresel tedarik zincirlerinde meydana gelen yönelim değişiklikleri, Türkiye için hem ticari fırsatlar hem de yapısal riskler doğurmuştur. Bu süreçte Türkiye'nin ihracat ve ithalat kompozisyonunda gözlemlenen değişiklikler, ülkenin ticaret politikasını yeniden yapılandırma ihtiyacını da beraberinde getirmiştir. İthalatın büyük ölçüde ara malına bağımlı olması, bu kırılganlığı derinleştirirken, ihracatta bazı sektörlerin öne çıkması dikkat çekici bir gelişme olarak değerlendirilmiştir (Orkunoglu Şahin, 2022, s. 84–90).

ABD-Çin arasındaki ticaret geriliminin yükseldiği dönemde, Türkiye'nin ABD'ye ihracatı belirli ürün gruplarında artış göstermiştir. Özellikle demir-çelik, otomotiv yan sanayi, tekstil ve hazır giyim gibi sektörlerde ABD pazarına erişimde görece bir kolaylaşma

sağlanmıştır (Aytekin ve Uçan, 2018). Bunun temel nedeni, ABD'nin Çin menşeli ürünlere uyguladığı yüksek tarifeler sonucunda, alternatif tedarikçilere yönelme ihtiyacıdır. Türkiye bu bağlamda kısa vadeli avantaj sağlayabilmiş, ancak bu avantajlar genellikle yapısal reformlarla desteklenmediği için uzun vadeli kalıcılık gösterememiştir. Aynı zamanda, Çin'in kendi ihracat kapasitesini kaybetmemek adına yeni pazarlara yönelmesi, Türkiye'nin geleneksel ihracat destinasyonlarında rekabet baskısını artırmıştır. Bu durum, Türk üreticilerinin Asya ve Avrupa pazarlarında daha düşük fiyatlı Çin ürünleriyle karşı karşıya kalmasına neden olmuştur (Kızılkaya, 2023).

Diğer yandan, Türkiye'nin ithalatında da önemli bir dönüşüm yaşanmıştır. Çin'den yapılan ithalatın yapısal karakteri incelendiğinde, özellikle elektronik, makine, plastik, kimya ve tekstil hammaddeleri gibi yüksek hacimli ürün gruplarında bağımlılığın sürdüğü görülmektedir. Bu, Türkiye'nin üretim ve sanayi yapısında Çin menşeli ara mallarına olan stratejik bağımlılığına işaret etmektedir. ABD ile olan ticarete ise, çelik ve alüminyum ürünlerindeki gümrük tarifeleri nedeniyle 2018'de yaşanan gerilim sonucu Türkiye'den ABD'ye ihracatta azalma, ithalatta ise dalgalanma yaşanmıştır (Kaya, 2019). Sonuç olarak, Türkiye'nin dış ticaret yapısındaki bu değişimler; küresel gelişmelere karşı duyarlılığın yüksek olduğunu ve dış ticaret politikasının daha dirençli, çeşitlendirilmiş ve yüksek katma değerli bir yapıya dönüştürülmesi gerektiğini ortaya koymuştur.

5.4.2. Sektörel etkiler: teknoloji, tekstil ve otomotiv

ABD-Çin ticaret savaşları yalnızca ülke bazında makroekonomik değişimlere yol açmakla kalmamış, aynı zamanda belirli sektörlerde doğrudan etkiler yaratmıştır. Türkiye açısından bakıldığında, dış ticaretin sektörel dağılımında meydana gelen kaymalar ve fırsat alanları, bu süreçte dikkat çekici düzeyde değişim göstermiştir. Özellikle teknoloji, tekstil ve otomotiv sektörleri, hem ABD hem de Çin ile kurulan ticaret ilişkilerinde ön plana çıkmış; ticaret savaşları bu alanlarda yeni fırsatlar kadar yapısal tehditler de yaratmıştır.

Teknoloji sektörü açısından Türkiye, küresel ölçekte Çin'in uyguladığı üretim ve ihracat stratejilerinden doğrudan etkilenmiştir. ABD'nin Çin'e yönelik uyguladığı teknoloji kısıtlamaları, özellikle yarı iletkenler, iletişim ekipmanları ve ileri düzey dijital teknolojilerdeki yaptırımlar, tedarik zincirlerinde kırılmalara neden olmuştur. Bu durum, Türkiye gibi ülkeler için hem bir açık alan hem de bir risk kaynağı doğurmuştur. Türkiye, bilişim ve iletişim teknolojileri açısından Çin'e yüksek düzeyde bağımlı olduğundan, bu sektörlerde alternatif kaynak geliştirme zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Öte yandan,

ABD'nin Çin menşeli bazı teknoloji ürünlerine sınırlama getirmesi, Türkiye'nin yerli teknoloji geliştirme politikalarını hızlandırma ihtiyacını da gündeme taşımıştır. Ancak yüksek teknoloji ürünlerinin toplam ihracat içindeki payının hâlâ %3 civarında kalması, bu alanda henüz güçlü bir dış ticaret kapasitesinin oluşmadığını göstermektedir (Orkunoglu Şahin, 2022; Zengin Taşdemir, 2019).

Tekstil sektörü ise Türkiye'nin en geleneksel ve güçlü ihracat kalemlerinden biridir. Çin'in bu alandaki küresel fiyat rekabetine dayalı üstünlüğü, uzun yıllardır Türk tekstil üreticilerini zorlamaktadır. Ancak ABD'nin Çin'den ithal edilen tekstil ürünlerine yüksek tarifeler uygulaması, Türkiye açısından yeni bir pazar açılımı fırsatı yaratmıştır. 2018 sonrasında Türkiye'nin ABD'ye yönelik tekstil ihracatında gözle görülür bir artış yaşanmış; bu artış özellikle hazır giyim, ev tekstili ve pamuklu ürünlerde belirginleşmiştir. Fakat bu fırsatın kalıcı olması için üretim maliyetlerinin kontrol altında tutulması, sürdürülebilir tedarik mekanizmalarının kurulması ve markalaşma kapasitesinin geliştirilmesi gerekmektedir (Aytekin ve Uçan, 2018). Ayrıca Çin'in Uzak Doğu ve Afrika pazarlarında Türk tekstil ürünleriyle rekabet etme kabiliyeti, Türkiye'nin geleneksel ihracat destinasyonlarını tehdit eden bir unsur olmaya devam etmektedir.

Otomotiv sektörü ise, hem Türkiye'nin ihracat kapasitesi hem de üretim altyapısı açısından dış ticarete stratejik öneme sahip bir alan olarak öne çıkmaktadır. Türkiye, özellikle Avrupa Birliği ile olan Gümrük Birliği sayesinde otomotiv yan sanayisinde entegre bir üretim modeli geliştirmiştir. Ancak ABD-Çin ticaret savaşlarının etkisi, bu sektör üzerinde dolaylı fakat uzun vadeli yansımalar yaratmıştır. ABD'nin Çin'den ithal ettiği otomotiv parçalarına yönelik tarifeleri artırması, tedarik zincirlerinde alternatif arayışlarını hızlandırmış; bu süreçte Türkiye'nin rekabetçi üretim yapısı nedeniyle potansiyel tedarikçi ülkeler arasında öne çıktığı gözlemlenmiştir. Nitekim özellikle motor parçaları, kablo sistemleri, lastik ve döküm ürünlerinde Türkiye'nin ABD'ye yönelik ihracatında dönemsel artışlar kaydedilmiştir (Kızılkaya, 2023).

Ancak bu artışlar yapısal bir dönüşüm yaratmaktan uzaktır. Türkiye otomotiv sektöründe hâlâ büyük oranda dışa bağımlı bir üretim yapısına sahiptir. Özellikle elektrikli araçlar, batarya teknolojileri ve yazılım temelli bileşenlerde yetersizlik, sektörün teknoloji yoğunluğu açısından zayıf kaldığını göstermektedir. Çin'in bu alandaki agresif politikaları ve küresel ölçekte yaptığı yatırım hamleleri, Türkiye açısından hem ciddi bir rekabet baskısı yaratmakta hem de teknolojik geçiş sürecinde dezavantaj doğurmaktadır. Öte yandan, Avrupa'nın karbon emisyon hedefleri çerçevesinde elektrikli araçlara yönelmesi

ve Çin'in batarya teknolojisinde küresel hâkimiyet kurması, Türkiye'nin bu pazarlarda kalıcı olabilmesi için teknolojik yatırımları hızlandırmasını zorunlu kılmaktadır (Zengin Taşdemir, 2019).

Genel olarak değerlendirildiğinde, ticaret savaşlarının Türkiye'deki sektörlerle etkisi iki yönlü bir karakter taşımaktadır. Bir yandan, Çin'in dışlanmasıyla doğan boşluklar Türkiye açısından ihracat fırsatlarına dönüşmüş; öte yandan, küresel rekabetin yeniden konumlanması Türkiye'nin üretim, teknoloji ve yatırım politikalarında yapısal bir dönüşüm ihtiyacını ortaya koymuştur. Özellikle tekstil gibi emek yoğun sektörlerde kısa vadeli kazanımlar mümkün olmuşsa da, bu durumun sürdürülebilirliği, nitelikli işgücü, üretim teknolojileri ve lojistik kapasite gibi yapısal unsurların iyileştirilmesine bağlıdır. Teknoloji ve otomotiv sektörlerinde ise, dış bağımlılığı azaltacak politikaların geliştirilmesi, uzun vadede dış ticaret dengesini ve küresel rekabetçiliği olumlu yönde etkileyecek temel stratejik adımdır.

5.4.3. Alternatif pazar olanakları ve riskler

Ticaret savaşlarının uluslararası ekonomi üzerindeki etkileri, yalnızca büyük aktörler olan ABD ve Çin'i değil; bu iki ülke ile doğrudan veya dolaylı ekonomik ilişkiler sürdüren tüm ülkeleri kapsamlı biçimde etkilemiştir. Türkiye açısından bakıldığında, ticaret savaşları ile birlikte ortaya çıkan jeoekonomik kaymalar, ülkenin alternatif pazar stratejilerini yeniden gözden geçirmesini gerekli kılmıştır. Özellikle Çin'in küresel tedarik zincirinden dışlanmaya çalışıldığı dönemlerde, Türkiye hem üretim hem de lojistik avantajlarını kullanarak yeni pazarlara açılma fırsatı yakalamıştır. Bu süreçte Asya, Afrika ve Latin Amerika gibi daha önce ikincil öncelik taşıyan pazarlarda Türk mallarına olan talebin arttığı gözlemlenmiştir (Kaya, 2019; Kızılkaya, 2023).

Türkiye'nin geleneksel ihracat pazarları olan Avrupa Birliği ülkeleri, ABD ve Orta Doğu dışında, Sahra Altı Afrika, Orta Asya ve Güneydoğu Asya gibi bölgeler, alternatif pazar stratejilerinde ön plana çıkmaktadır. Bu yönelimde Türk Eximbank destekli finansman araçları, Serbest Ticaret Anlaşmaları (STA), TİM'in (Türkiye İhracatçıları Meclisi) dış temsilcilikleri ve diplomatik girişimler önemli rol oynamaktadır. Bununla birlikte, Çin'in Kuşak-Yol Girişimi ile bu pazarlarda güçlü bir ekonomik varlık tesis etmiş olması, Türkiye'nin aynı pazarlarda kalıcı başarı elde etmesini zorlaştırmaktadır. Dolayısıyla, alternatif pazarlara yönelmek, yalnızca coğrafi çeşitlendirme değil, aynı

zamanda ticaret diplomasisi ve stratejik sektör seçimi açısından da bütüncül bir yaklaşım gerektirmektedir (Aytekin ve Uçan, 2018).

Özellikle tekstil, gıda işleme, kimya, inşaat malzemeleri ve otomotiv yan sanayi gibi sektörlerde Afrika ve Orta Asya pazarlarında fırsatlar doğmuştur. Türkiye, bu pazarlarda fiyat-performans dengesi açısından rekabetçi konumda yer alırken; lojistik altyapı, gümrük prosedürleri, ticari güven ortamı ve siyasi istikrar gibi faktörler ise dış ticaret ilişkilerinin sürdürülebilirliğini tehdit eden başlıca riskler olarak öne çıkmaktadır. Ayrıca, kur dalgalanmaları, ham madde bağımlılığı ve düşük teknoloji yoğunluğu gibi yapısal sorunlar, alternatif pazarlarda Türkiye'nin rekabet gücünü sınırlayan unsurlar arasında yer almaktadır.

Bununla birlikte, alternatif pazar stratejilerinin sadece ihracat odaklı olarak değerlendirilmesi eksik bir yaklaşım olacaktır. Ticaret savaşları sonrasında oluşan yeni üretim ve yatırım eğilimleri, Türkiye için doğrudan yabancı yatırım (DYY) çekme açısından da stratejik fırsatlar yaratmaktadır. Çin'in ucuz iş gücü ve yüksek üretim kapasitesine dayanan küresel tedarik rolü, özellikle pandemi sonrası dönemde sorgulanmaya başlamış; bu durum, üretim tesislerinin farklı ülkelere taşınması eğilimini hızlandırmıştır. Türkiye bu bağlamda coğrafi konumu, Avrupa'ya entegrasyonu ve genç iş gücü avantajları sayesinde dikkat çeken ülkelere biri olmuştur. Nitekim bazı Avrupalı firmaların tedarik zinciri güvenliğini artırmak amacıyla üretimlerini Türkiye'ye kaydırmasına dair somut örnekler mevcuttur. Ancak bu eğilimin sürdürülebilirliği, ülkenin hukuk sistemi, altyapı yatırımları ve ekonomik istikrar gibi yapısal alanlardaki gelişimine doğrudan bağlıdır (Orkunoğlu Şahin, 2022).

Öte yandan, alternatif pazar arayışları ve küresel tedarik zincirlerindeki pozisyon değişikliği, Türkiye'nin dış ticaret politikasında daha uzun vadeli ve kapsayıcı bir strateji benimsemesini zorunlu kılmaktadır. Bu bağlamda, sadece yeni ülkelere açılmak değil, aynı zamanda ürün çeşitliliğini artırmak, yüksek katma değerli ürün ihracatını teşvik etmek ve teknoloji tabanlı sektörleri desteklemek büyük önem arz etmektedir. Ayrıca, Afrika ve Asya gibi gelişmekte olan pazarlarda yerli para ile ticaret, dijital gümrük uygulamaları ve lojistik kolaylaştırma anlaşmaları gibi araçların yaygınlaştırılması, Türkiye'nin kalıcı ticaret ilişkileri kurmasına olanak sağlayacaktır.

Yukarıda kapsamlı biçimde incelenen sektörel etkiler ve alternatif pazar olanakları, Türkiye ekonomisinin küresel ticaret sistemindeki kırılmalara karşı nasıl bir tepki verdiğini ve bu süreçte hangi fırsat ve tehditlerle karşı karşıya kaldığını ortaya koymaktadır.

Özellikle ABD–Çin ticaret savaşları süreci, Türkiye’nin dış ticaret yapısındaki esneklik düzeyini, üretim modelinin rekabetçiliğini ve ihracat politikasının stratejik derinliğini yeniden değerlendirme gerekliliğini doğurmuştur.

Ticaret savaşlarının kısa vadeli etkileri, bazı sektörlerde geçici avantajlar yaratmış olsa da, bu kazanımların kalıcı ve sürdürülebilir hâle gelmesi, yapısal reformlarla desteklenmedikçe mümkün görünmemektedir. Ayrıca, Çin’in düşük maliyetli üretim gücünü alternatif pazarlarda da sürdürmesi, Türkiye açısından hem doğrudan bir rekabet unsuru oluşturmakta hem de dış ticaret ilişkilerinin istikrarı açısından risk barındırmaktadır.

Diğer yandan, ABD’nin uyguladığı korumacı politikalar, yalnızca ikili ticaret dengelerini değil, aynı zamanda çok taraflı ticaret sisteminin yapısını da derinden etkilemiştir. Bu durum, Türkiye gibi orta büyüklükteki ekonomiler için hem yeni dış ticaret stratejileri geliştirme hem de dış şoklara karşı daha dirençli bir ekonomik yapı inşa etme ihtiyacını beraberinde getirmiştir. Bu çerçevede, çalışmanın devamında elde edilen bulgular değerlendirilerek ticaret savaşlarının genel etkileri tartışılacak, ulaşılan sonuçlar sistematik biçimde sunulacak ve Türkiye’nin dış ticaret politikasına yönelik somut önerilere yer verilecektir. Şuana kadar yapılan değerlendirmeler ışığında tartışma, sonuç ve öneriler ortaya koyulacaktır.

6. TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

6.1. Tartışma

Bu tezde ulaşılan bulguların büyük ölçüde mevcut literatürle uyumlu olduğu görülmektedir. Özellikle ABD'nin uyguladığı korumacı ticaret politikalarının dış ticaret açığını kapatmada etkisiz kaldığına dair sonuç, Taskinsoy'un (2020) çalışmasıyla örtüşmektedir. Söz konusu çalışmada, ABD'nin Çin'e yönelik uyguladığı yaptırımların kısa vadede siyasi kazanımlar sağlasa da ekonomik olarak maliyetli olduğu, dış ticaret açığının ise yapısal nedenlerle devam ettiği vurgulanmıştır. Benzer biçimde, Barnes ve Flight (2022) tarafından yapılan analizde, Çin'in ticaret savaşları sürecinde hem ihracat performansını koruduğu hem de Asya-Pasifik bölgesindeki ekonomik etkinliğini artırarak uzun vadeli avantaj sağladığı ifade edilmektedir. Bu tezde ulaşılan bulgular da Çin'in 2021 sonrası dönemde özellikle bölgesel entegrasyon stratejileriyle ihracatını çeşitlendirdiğini ve ticaret savaşlarının ihracat üzerinde kalıcı bir bozulma yaratmadığını göstermektedir.

Ayrıca, Çin'in dış ticaret fazlasını sürdürmesi ve üretim-tabanlı büyüme modelini koruyarak şoklara karşı dirençli bir ekonomi profili çizmesi, Guo ve diğerlerinin (2018) bulgularıyla da paralellik göstermektedir. Guo'nun çalışmasında, Çin'in özellikle Kuşak-Yol Girişimi kapsamında ihracat pazarlarını çeşitlendirme kapasitesi ve bölgesel iş birlikleri aracılığıyla ABD'nin uyguladığı baskılara karşı jeoekonomik esneklik kazandığı ifade edilmiştir. Tez kapsamında yapılan analizler de bu savı doğrular niteliktedir. Öte yandan, ABD'nin bazı sektörlerde yerli üretimi destekleme yönündeki çabaları ise iç pazarı kısmen canlandırırsa da dış ticaret açığını kapatacak ölçekte etkili olmamıştır. Bu durum, Dingil ve Güven (2021) tarafından yapılan çalışmada da vurgulanmakta; korumacı tedbirlerin ithalatı yalnızca belirli sektörlerde sınırlı biçimde düşürdüğü, buna karşılık üretim maliyetlerini artırarak tüketici fiyatlarını yukarı çektiği aktarılmaktadır.

Ticaret savaşlarının makroekonomik etkileri incelendiğinde, klasik dış ticaret teorileri çerçevesinde beklenen sonuçların her iki ülke açısından tam olarak gerçekleşmediği görülmektedir. Klasik ve neoklasik teorilerde, serbest ticaretin uzun vadede kaynakların etkin kullanımını sağlayacağı ve karşılıklı refahı artıracığı öngörülmektedir. Ancak ABD'nin 2018 sonrası izlediği korumacı politikalar bu modele aykırı biçimde gelişmiş ve serbest ticaretten sapmalar, küresel ölçekte tedarik zinciri kırılmaları, fiyat artışları ve bölgesel bloklaşmaları beraberinde getirmiştir. Bu durum, yeni ticaret teorileri ile açıklanabilecek ölçüde karmaşılaşmış; özellikle dış ticaretin sadece maliyet avantajı değil, aynı zamanda stratejik üstünlük, teknoloji ve siyasi etki alanı gibi

çok boyutlu unsurlarla şekillendiği anlaşılmıştır. Bu bağlamda, Güç Geçiş Teorisi (Power Transition Theory) çerçevesinde değerlendirildiğinde, ABD ve Çin arasındaki ticaret savaşları yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda hegemonik bir mücadele olarak da yorumlanabilir. Tez kapsamında elde edilen veriler bu yaklaşımı desteklemektedir; çünkü Çin'in ekonomik yükselişi sadece rakamsal değil, aynı zamanda politik ve stratejik bir meydan okuma olarak da algılanmıştır.

Buna karşılık, Çin'in bu süreçte ticari anlamda kendisini yeniden yapılandırması, yalnızca korumacı önlemlerden kaçınarak değil, aynı zamanda dijitalleşme, üretim teknolojileri ve bölgesel entegrasyon yoluyla kendi ekonomik alanını genişletmesiyle mümkün olmuştur. Bu yönüyle Çin, sadece mevcut kurallara adapte olan değil, aynı zamanda yeni kurallar koyma kapasitesine sahip bir küresel aktör olarak ön plana çıkmaktadır. Literatürde bu dönüşüm “neo-merkantalist strateji” olarak tanımlanmakta ve Çin'in küresel ekonomik sistemdeki konumunu yeniden tanımladığı savunulmaktadır (Yang vd., 2004). Tezde ortaya konan karşılaştırmalı bulgular, Çin'in bu stratejiyi başarıyla uyguladığını ve ticaret savaşlarının uzun vadeli etkilerini bertaraf edebildiğini göstermektedir. Bu bağlamda ABD'nin kısa vadeli müdahaleci politikaları ile Çin'in uzun vadeli yapısal dönüşüm hamleleri arasındaki fark, iki ülkenin küresel ekonomi içindeki konumunu belirleyen temel etkenlerden biri olarak değerlendirilebilir.

Tez kapsamında yapılan değerlendirmelerde Türkiye'nin bu küresel ticaret geriliminden nasıl etkilendiği de dikkate alınmıştır. Türkiye gibi orta ölçekli ve dışa bağımlı ekonomiler açısından ABD–Çin ticaret savaşları, hem risk hem de fırsat alanları yaratmıştır. Literatürde özellikle Aytekin ve Uçan (2018), Öcal ve Uygur (2022) ile Kızılkaya (2023) gibi çalışmalar, Türkiye'nin bu süreçte tedarik zincirlerinde oluşan boşlukları kısmen doldurabildiğini; ancak yapısal dış ticaret açığı, teknolojik bağımlılık ve yetersiz sanayi dönüşümü nedeniyle bu avantajları sürdürülebilir kalkınma hedeflerine dönüştürmekte zorlandığını ifade etmektedir. Tezde ulaşılan bulgular da bu görüşleri desteklemektedir. Türkiye, alternatif pazar arayışlarını artırmış ve dış ticaret rotasını çeşitlendirmiş olsa da, küresel değer zincirlerindeki yapısal bağımlılığı nedeniyle ticaret savaşlarının etkilerini dengelemede sınırlı başarı elde etmiştir. Bu durum, dış ticaret stratejilerinin yalnızca dış pazara erişim değil, aynı zamanda iç üretim kapasitesi ve teknolojik yeterlilik ekseninde yeniden yapılandırılması gerekliliğini ortaya koymaktadır.

6.2. Sonuç

Bu tez çalışmasında, 21. yüzyılda küresel ekonomik sistemin dönüşüm sürecine damgasını vuran ABD–Çin ticaret savaşları, ekonomik yaptırımlar ve ticari korumacılık bağlamında kapsamlı biçimde analiz edilmiştir. Doküman analizi yöntemi ile yürütülen bu araştırmada, her iki ülkenin 2014–2024 dönemine ait ekonomik büyüme, ihracat ve ithalat verileri değerlendirilmiş; bu veriler ışığında uygulanan ticaret politikalarının ekonomik etkileri karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Kavramsal düzeyde korumacı ticaret politikaları, ekonomik yaptırımlar, ticaretin liberalleşmesi ve güç geçiş teorisi gibi temel kavramlara yer verilerek, hem tarihsel hem de kuramsal bir arka plan oluşturulmuştur. Elde edilen bulgular, ticaret savaşlarının yalnızca iki ülkenin dış ticaret dengeleri üzerinde değil, aynı zamanda küresel ekonomik mimari üzerinde de kalıcı etkiler yarattığını ortaya koymaktadır.

Veri analizi sonuçlarına göre Çin, 2014–2024 döneminde genel olarak dış ticaret fazlası veren, ihracatını istikrarlı biçimde artıran ve ekonomik büyümesini sürdürebilen bir ülke profili çizmiştir. Buna karşın ABD aynı dönemde dış ticaret açığı ile karşı karşıya kalmış; uyguladığı korumacı politikalar bu açığı azaltma konusunda sınırlı etki yaratmıştır. Çin’in dış ticaret stratejisi, özellikle 2018 sonrası dönemde bölgesel ticaret anlaşmaları, Kuşak–Yol Girişimi ve teknolojik dönüşüm odaklı politikalar ile çeşitlendirilmiş; ABD’nin uyguladığı yaptırımların etkisi, bu sayede büyük ölçüde bertaraf edilmiştir. Çin’in dış ticaretteki başarısı yalnızca üretim gücüne değil, aynı zamanda alternatif pazar oluşturma becerisine ve ekonomik esneklik kapasitesine dayanmaktadır. ABD ise daha çok kısa vadeli ithalat kısıtlamaları ve gümrük vergileri yoluyla korumacı reflexler geliştirmiş; ancak bu stratejiler, dış ticaret dengesini sürdürülebilir biçimde iyileştirmeye yetmemiştir.

Ticaret savaşlarının ekonomik etkilerinin ülkelerin yapısal özelliklerine göre farklılık gösterdiğini, bu tür politikaların yalnızca ekonomik değil aynı zamanda stratejik ve jeopolitik birer araç olarak da değerlendirildiğini ortaya koymaktadır. Çin, uzun vadeli planlamaya dayalı, üretim ve ihracat merkezli bir büyüme stratejisi izleyerek krizlere karşı daha dirençli bir ekonomik yapı sergilemiş; ABD ise tüketim odaklı ve iç talebe dayalı ekonomik yapısıyla dış ticaret açığını kapatmada güçlük yaşamıştır. Her iki ülkenin küresel ekonomi içindeki hegemonik konumları korunmakla birlikte, Çin’in yükselen jeoekonomik etkinliği ve ABD’nin mutlak üstünlük pozisyonunun sorgulanması, güç geçiş teorisinin çağdaş yansımaları olarak değerlendirilmektedir.

Ayrıca, çalışma kapsamında Türkiye'nin ABD-Çin ticaret savaşları sürecinden nasıl etkilendiği de incelenmiştir. Türkiye, küresel tedarik zincirlerindeki kırılmalar ve jeopolitik yeniden konumlanma süreçlerinden kaynaklanan değişimlerin etkisiyle dış ticaretinde yapısal dönüşümler yaşamıştır. Özellikle 2018 sonrası dönemde ABD'nin Çin'e uyguladığı yüksek oranlı gümrük vergileri, bazı Türk ürünleri için pazarda alternatif fırsatlar yaratmıştır. Ancak bu fırsatlar kalıcı ve sürdürülebilir bir avantaja dönüşmemiştir. Türkiye'nin dış ticaret verileri incelendiğinde, 2014-2024 yılları arasında ihracatın genel olarak artış gösterdiği, ithalatın ise belirli dönemlerde dalgalı bir seyir izlediği tespit edilmiştir. Bu durum, hem küresel ekonomik dalgalanmalar hem de Türkiye'nin iç ekonomik koşulları ile birlikte değerlendirildiğinde daha anlaşılır hâle gelmektedir.

Türkiye açısından en dikkat çekici sonuçlardan biri, ABD ve Çin'in ticaret savaşları ile tetiklenen küresel belirsizlik ortamının, alternatif pazar arayışlarını hızlandırması olmuştur. Türkiye'nin ihracat rotası çeşitlenmiş; Afrika, Orta Asya ve Güneydoğu Asya gibi bölgelere yönelik ticaret artış göstermiştir. Bu dönemde, Çin'in Kuşak ve Yol Girişimi kapsamında sunduğu fırsatlar, Türkiye için hem rekabet hem de iş birliği potansiyeli barındırmaktadır. Diğer yandan, ABD ile yaşanan bazı gümrük vergisi uygulamaları ve siyasi gerginlikler, Türkiye'nin ABD pazarındaki ihracat potansiyelini sınırlandırıcı etki yaratmıştır. Ticaret savaşları süreci, Türkiye açısından dış ticaret dengesinin yeniden yapılandırılmasını gerekli kılmış ve bu çerçevede yeni nesil serbest ticaret anlaşmalarına yönelim artmıştır.

Özellikle tekstil, otomotiv ve teknoloji gibi dışa bağımlılığı yüksek sektörlerde, ticaret savaşlarının dolaylı etkileri daha belirgin hâle gelmiştir. Çin'in ihracat kapasitesinde yaşanan geçici düşüşler, Türk üreticilere bazı pazarlarda kısa süreli avantaj sağlarken, ara malı temininde yaşanan aksamalar üretim zincirlerini olumsuz etkilemiştir. Türkiye'nin bu sürece verdiği tepki, kısmen iç üretim kapasitesini artırma yönünde olmuş; ancak bu kapasite artışları istikrarlı bir sanayi dönüşümüne dönüşmemiştir. Buna rağmen Türkiye, gerek Avrupa Birliği ile olan Gümrük Birliği çerçevesi gerekse Asya pazarına yönelik açılımları ile küresel ekonomik sistemdeki konumunu koruma çabasını sürdürmüştür.

Genel olarak değerlendirildiğinde, ticaret savaşları yalnızca iki büyük güç arasındaki ekonomik çekişmenin ötesinde, tüm dünya ekonomilerini etkileyen çok boyutlu sonuçlar doğurmuştur. Türkiye gibi orta ölçekli ekonomiler için bu süreç, hem tehdit hem de fırsat alanları üretmiş; özellikle üretim ve ihracat politikalarının yeniden yapılandırılması ihtiyacını doğurmuştur. Tezde ulaşılan bulgular, küresel ticaret

mimarisinde yaşanan dönüşümün yalnızca korumacılıkla değil, aynı zamanda ekonomik strateji, diplomasi ve üretim coğrafyasındaki yeniden yapılanmalarla ilişkili olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla ticaret savaşları, günümüz uluslararası ilişkiler sisteminde yalnızca ekonomik değil; aynı zamanda politik, teknolojik ve yapısal yeniden inşa süreçlerinin bir parçası hâline gelmiştir.

6.3. Öneriler

ABD–Çin ticaret savaşları örneği, ekonomik yaptırımların ve korumacı politikaların yalnızca hedef ülkeye değil, aynı zamanda uygulayan ülkeye de doğrudan ekonomik maliyetler yüklediğini göstermektedir. Bu nedenle, dış ticaret politikalarının belirlenmesinde kısa vadeli korumacı yaklaşımlar yerine uzun vadeli rekabetçilik temelli stratejiler benimsenmelidir. Özellikle gelişmekte olan ülkeler için bu durum kritik önemdedir; çünkü küresel güçlerin ticaret savaşlarından kaynaklanan yönelimleri, tedarik zincirlerini yeniden şekillendirmekte ve bu durum yeni fırsatlar yaratabilmektedir. Türkiye gibi dışa bağımlı ve ihracat odaklı ekonomilerin, küresel ticaret gerilimlerini yakından izleyerek kendi ticaret stratejilerini esnekleştirmeleri, bölgesel iş birliklerini artırmaları ve alternatif pazarlar geliştirmeleri önem arz etmektedir. Ayrıca, yüksek teknoloji ürünlerinin yerli üretimini teşvik edecek yapısal reformlar ve sanayi politikaları da dış ticaret açığını azaltmada etkili bir araç olarak değerlendirilebilir.

Bu çalışmada kullanılan yöntem, doküman analizi temelli bir inceleme olup hem iktisadi veriler hem de stratejik belgeler bütünsel biçimde değerlendirilmiştir. Gelecekte benzer çalışmaların daha geniş veri kümeleri ve ekonometrik modellemeler ile desteklenmesi, ticaret savaşlarının neden-sonuç ilişkisini daha açık biçimde ortaya koyabilir. Ayrıca, yalnızca ABD ve Çin ile sınırlı kalmayıp bu ticaret savaşlarının üçüncü ülkeler üzerindeki dolaylı etkilerini incelemek de önemli bir katkı sağlayacaktır. Türkiye gibi orta ölçekli ekonomilerin bu süreçte nasıl konumlandığı, dış ticaret dengelerine ve yatırım akışlarına etkisi gibi başlıklar da ayrı birer tez konusu olarak değerlendirilebilir. Bununla birlikte, güç geçiş teorisinin uluslararası ticaret politikalarına yansımaları, yalnızca ekonomi değil siyaset bilimi ve uluslararası ilişkiler disiplinlerinin de ortak katkılarıyla disiplinlerarası bir çerçevede ele alınabilir.

Tezde kullanılan veriler Dünya Bankası, IMF, Çin Ulusal İstatistik Bürosu ve ABD Sayım Bürosu gibi güvenilir kurumlardan alınmış olup 2014–2024 dönemine odaklanılmıştır. Ancak bu veriler yalnızca makro düzeyde toplam ithalat, ihracat ve

büyüme oranlarını kapsamakta; sektör bazlı ya da mikro düzeyde detaylandırmaya imkân vermemektedir. Bu nedenle, gelecek çalışmalarda belirli sektörler (örneğin teknoloji, enerji, otomotiv) üzerinde derinlemesine analizlerin yapılması, ticaret savaşlarının etkilerini daha spesifik biçimde değerlendirme imkânı sağlayabilir. Ayrıca, nitel veri toplama teknikleri (örneğin uzman görüşmeleri veya politika yapımcılarla mülakatlar) ile desteklenecek karma yöntemli araştırmalar, daha zengin ve çok boyutlu sonuçlara ulaşılmasına katkıda bulunacaktır.

Ticaret savaşlarının uluslararası ekonomik sistem üzerindeki çok boyutlu etkileri göz önüne alındığında, özellikle gelişmekte olan ülkelerin bu süreçleri yalnızca dış politika meselesi olarak değil, aynı zamanda ekonomik güvenlik stratejisi bağlamında değerlendirmeleri gerekmektedir. ABD-Çin ticaret savaşları örneği, ekonomik yaptırımların ve korumacı politikaların yalnızca hedef ülkelere değil, aynı zamanda bu politikaları uygulayan ülkelere de ciddi ekonomik maliyetler yüklediğini ortaya koymuştur. Bu bağlamda, dış ticaret politikalarının belirlenmesinde kısa vadeli korumacı reflexlerden ziyade uzun vadeli rekabetçilik temelli, üretim kapasitesini artırıcı ve inovasyonu destekleyici stratejilerin benimsenmesi önceliklendirilmelidir. Gelişmekte olan ekonomilerin, dış ticaret dengesini sürdürmek ve küresel ekonomik dalgalanmalara karşı direnç gösterebilmek adına esnek ve öngörülebilir dış ticaret politikaları geliştirmesi gerekmektedir.

Türkiye özelinde değerlendirildiğinde, ticaret savaşlarının ortaya çıkardığı yeni pazar yapılarını dikkatle analiz etmek ve bu pazarlara yönelik stratejik açılımlar geliştirmek gerekmektedir. Özellikle ABD ve Çin gibi iki büyük ekonominin küresel ticaret akışlarında yarattığı sapmalar, Türkiye için hem tehdit hem de fırsat niteliği taşımaktadır. Bu bağlamda, Türkiye'nin bölgesel ekonomik iş birliklerine daha fazla odaklanması, Orta Asya, Afrika ve Güneydoğu Asya gibi alternatif pazarlarda varlığını artırması gereklidir. Bunun yanı sıra, dış ticaret politikalarının yalnızca ihracatı artırmaya odaklanmakla sınırlı kalmaması; aynı zamanda ithal ikameci yaklaşımları da içeren bir sanayi stratejisi ile desteklenmesi gerekmektedir. Bu kapsamda yüksek katma değerli üretim yapısına geçiş, yerli girdi kullanımının artırılması ve teknoloji odaklı yatırımların teşvik edilmesi ön plana çıkarılmalıdır.

Bununla birlikte, güç geçiş teorisinin uluslararası ticaret politikaları üzerindeki yansımalarının, yalnızca ekonomi temelli değil, disiplinlerarası bir yaklaşımla da ele alınması önerilmektedir. Uluslararası ilişkiler, siyaset bilimi ve jeopolitik strateji

alışmalarıyla entegre şekilde yürütülecek araştırmalar, küresel hegemonya mücadelelerinin ekonomik ayağını daha bütüncül bir çerçevede analiz etmeye katkı sağlayacaktır. Gelecek çalışmalarda sektör bazlı mikro düzey veri analizi yapılması; örneğin yüksek teknoloji ürünlerinde üretim, ihracat ve yatırım eğilimlerinin detaylandırılması; ayrıca politika yapıcılarla yapılacak görüşmelerle bu sürecin siyasi boyutunun anlaşılması, daha gerçekçi ve uygulanabilir politika nerileri geliştirilmesine imkân tanıyacaktır. Sonuç olarak, ticaret savaşları gibi küresel ölçekte etkili olan ekonomik çatışmaların, yalnızca ekonomik büyüme ve dış ticaret dengesi bağlamında değil; aynı zamanda stratejik planlama, ekonomik diplomasi ve uluslararası normlar açısından da çok boyutlu şekilde incelenmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Acar, M. (2010). Serbest Ticaret, Ekonomik Özgürlükler Ve Refah. Ahmet Yesevi Üniversitesi, Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi, 53, 56.
- Akbakay, Z. (2023). Küreselleşme, Enflasyon Ve Para Politikasının Etkinliği. Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, 13(3), 2551-2578.
- Akgül, Ö. (2019). Güç Geçiş Teorisi Ve Çoklu Hiyerarşi Modelini Yeniden Düşünmek: Dünya Güç Hiyerarşisindeki Değişimin Teorik Analizi. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 6(3), 815-831.
- Alev, I. (2022). Yükselen Güç Çin Karşısında Abd ve AB Politikaları: Realizm Ve Liberalizm Çerçevesinde Karşılaştırmalı Bir Analiz (Master's Thesis, Izmir Katip Celebi University (Turkey)).
- Algan, F. M. (2018). Küresel Verimlilik İçin Ticaretin Kolaylaştırılması Anlaşması. Verimlilik Dergisi, (4), 185-218.
- Alkın, M. (2019). Geçmişten Günümüze Uluslararası Ticaret Politikalarına Genel Bakış. Bilge Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 8(1), 8-19.
- Arzu, A. L., ve Kaya, H. (2019, March). Ticaret Savaşları Bağlamında Çin-Abd İlişkileri: Düzenin Sonu. In Conference: X1. Ibaness Congress Series (Pp. 1-14).
- Aydemir, C., ve Kaya, M. (2007). Küreselleşme Kavramı Ve Ekonomik Yönü. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 6(20), 260-282.
- Aydın, P. K. (2022). Ticaret Savaşları Mı, Küresel Kapitalizmin Regülasyon Açmazı Mı? Uluslararası Ticaret Anlaşmaları Kimin İçin?. Politik Ekonomik Kuram, 7(1), 32-42.
- Aydın, R., Lögün, A., Alpagut, S., ve Aydın, B. (2022). The Effects Of Trade Wars On World Welfare. International Journal Of Contemporary Economics And Administrative Sciences, 12(1), 460-482.
- Aydınbaş, G. (2018). Uluslararası Siyasi Krizler Ve Ekonomik Etkileri: Türkiye-Rusya Uçak Krizi Örneği (Master's Thesis, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü/İktisat Anabilim Dalı).
- Aytekin, İ., & Uçan, O. (2018). Ticaret savaşları ve korumacı politikalar: Amerika Birleşik Devletleri ve Türkiye ilişkileri bakımından bir inceleme. Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 7(2), 851-862.
- Azaria, D. (2022). Trade Countermeasures For Breaches Of International Law Outside The Wto. International ve Comparative Law Quarterly, 71(2), 389-423.

- Bapat, N. A., ve Morgan, T. C. (2009). Multilateral Versus Unilateral Sanctions Reconsidered: A Test Using New Data. *International Studies Quarterly*, 53(4), 1075-1094.
- Başbuğa, İ. (2022). Merkantilist Politikalar dan 21. Yüzyıl Ticaret Savaşlarına. *Ankara Barosu Dergisi*, 80(4), 407-421.
- Barnes, M. B., & Flight, S. (2022). The New Cold War, China Vs The Us: Economic Influence.
- Başkol, M. O. (2010). İthalatta Haksız Rekabetin Önlenmesinde Anti-Damping Soruşturmalarının Etkinliği. *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, 2(1), 107-114.
- Batbaylı, Ş., ve Doğan, B. Ö. (2021). Ticaret Savaşlarının Ekonomik Yansımaları Üzerine Ampirik Bir Analiz: Abd-Çin Örneği. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(1), 17-36.
- Biersteker, T. J., Eckert, S. E., Halegua, A., ve Romaniuk, P. (2005). Consensus From The Bottom Up?: Assessing The Influence Of The Sanctions Reform Processes. In *International Sanctions* (Pp. 15-30). Routledge.
- Biersteker, T. J., Eckert, S. E., ve Tourinho, M. (Eds.). (2016). Targeted Sanctions. Cambridge University Press.
- Blackwill, R. D., ve Harris, J. M. (2016). War By Other Means: Geoeconomics And Statecraft. Harvard University Press.
- Bocutoğlu, E. (2021). Çin Dünya Sisteminin İnşa Sürecinde İşçi Sinifinin Rolü. *Hak İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 10(26), 95-117.
- Bown, C. (2020). How The United States Marched The Semiconductor Industry Into Its Trade War With China. *East Asian Economic Review (Eaer)*, 24(4), 349-388.
- Bown, C. P., ve Irwin, D. A. (2019). Trump's Assault On The Global Trading System. *Foreign Affairs*, 98(5), 125-137.
- Can, Z. (2022). Uluslararası Ticaretin Kurumsal Tarihi: Gelişmekte Olan Ülkeler Üzerinden Bir İnceleme. *Fiscaeconomia*, 6(3), 1233-1265.
- Cardoso, F. H., & Faletto, E. (1979). Dependencia y desarrollo en América Latina. México: Siglo xxi
- Cengiz, O. (2008). 2008 Küresel Finans Krizi Sonrası Yükselen Ticari Korumacılık Ve G-20 Ülkeleri. *Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2(1), 13-26.
- Chang, H. J. (2002). Kicking Away The Ladder: An Unofficial History Of Capitalism, Especially In Britain And The United States. *Challenge*, 45(5), 63-97.
- Chase-Dunn, C., & Hall, T. D. (1997). Ecological degradation and the evolution of world-systems. *Journal of World-Systems Research*, 3(3), 403-431.

Çevik, V. A. (2024). Ekonomik Milliyetçilik Ve Korumacılık Politikalarındaki Yükseliş; Küresel Ekonomideki Parçalanma. *Reflektif Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(2), 535-555.

Dikici, E. (2020). Dünya-Sistem Teorisi Bağlamında Sosyal Bilimlerin Bilimselliğini Sorgulamak. *Sosyolojik Düşün*, 5(1), 19-34.

Dingil, H., ve Güven, A. (2021). Abd-Çin Mücadelesi Üzerine Bir Çözümleyici Bağlam Analizi Örneği: Hindistan Stratejik Bir Araç Olabilir Mi?. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 23(1), 290-302.

Doğan, A., ve Uzun, A. (2014). Serbest Ticaret Anlaşmalarının Türkiye'nin Dış Ticaretine Etkileri. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi*, 15(1), 325-344.

Dura, C. (2000). Yeni Dış Ticaret Teorileri: Genel Bir Bakış. *Erciyes Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (16), 1-16.

Elitaş, B. L., ve Şeker, A. (2017). Uluslararası Ticarete Tarife Dışı Önlemlerin Rolü: Türkiye Tekstil Sektörü Üzerine Bir Araştırma. *Muhasebe Ve Finansman Dergisi*, (74), 51-74.

Escribà-Folch, A. (2012). Authoritarian Responses To Foreign Pressure: Spending, Repression, And Sanctions. *Comparative Political Studies*, 45(6), 683-713.

Esen, B. (2020). Abd-Çin Ticaret Savaşının Politik Boyutu. Editörler, Sadi Uzunoğlu, Gökhan Sönmezler, İsmail Orçun Gündüz, "Güncel Ekonomik Sorunlar: Ticaret Savaşları", Literatür Yayınlar, İstanbul.

Esen, B. (2020). Ekonomik Yaptırımlar Ve Enflasyon. *Güncel Ekonomik Sorunlar: Enflasyon Çıkmazı*. Literatür Yayıncılık.

Evenett, S. J. (2019). The Smoot–Hawley Fixation: Putting The Sino-US Trade War In Contemporary And Historical Perspective. *Journal Of International Economic Law*, 22(4), 535-555.

Gökmen, A. (2013). Tarife Ve Tarife Dışı Engeller: Uluslararası Ticaret Uygulamaları, Ayırt Edici Özellikler Ve Türkiye. *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, 5(1), 16-28.

Guo, M., Lu, L., Sheng, L., & Yu, M. (2018). The day after tomorrow: Evaluating the burden of Trump's trade war. *Asian Economic Papers*, 17(1), 101-120.

Gurbetoğlu, A. (2018). Bilimsel Araştırma Yöntemleri. Erişim Adresi: [Http://Agurbetoglu.Com/Files/2%20ara%C5%9etirma](http://Agurbetoglu.Com/Files/2%20ara%C5%9etirma), 20.

Güder, M., & Çetin, M. (2021). Hegemonik istikrar teorisi bağlamında iki savaş arası dönemin politik ekonomisi. *Erciyes Akademi*, 35(3), 1040-1064.

Gülbaşı, A. (2025). Uluslararası Ticaretin Çevreye Etkisi Ve Sürdürülebilir Çözümler. *Kapanaltı Dergisi*, (7), 45-60.

Gündüz, İ. (2021). Çin-Abd Ticaret Savaşının Hegemonik İstikrar Teoremi Bağlamında Analizi. Uluslararası İlişkiler ve Politika Dergisi, 1(1), 57-75.

Gürdal, E. (2020). Hegemonik yaklaşımların eleştirisi ve güç yorumu. Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 4(2), 166-189..

Güven, C., ve Buluş, A. (2020). 21. Yüzyılda Abd Neomerkantilist Eğilimlerinin, Dünya Ticaretine Muhtemel Etkisi. İksad Journal, 6(23), 237-260.

Hakemy, S. (2017). An Analysis Of Ha-Joon Chang's Kicking Away The Ladder: Development Strategy İn Historical Perspective. Macat Library.

Heckscher, E. F. (2013). Mercantilism. Routledge.

Hoekman, B. M., ve Kostecki, M. M. (2009). The Political Economy Of The World Trading System: The Wto And Beyond. Oxford University Press.

Hopewell, K. (2021). Trump ve Trade: The Crisis İn The Multilateral Trading System. New Political Economy, 26(2), 271-282.

Ikenberry, G. J. (2001). American power and the empire of capitalist democracy. Review of International Studies, 27(5), 191-212.

Irwin, D. A. (2005). The Welfare Cost Of Autarky: Evidence From The Jeffersonian Trade Embargo, 1807–09. Review Of International Economics, 13(4), 631-645.

Kaempfer, W. H., ve Lowenberg, A. D. (1999). Unilateral Versus Multilateral International Sanctions: A Public Choice Perspective. International Studies Quarterly, 43(1), 37-58.

Kalkan, B. (2015). Yeni Kurumsal Siyaset New Institutional Politics. Gaziantep University Journal of Social Sciences (<http://jss.gantep.edu.tr>), 14(3), 559-583.

Karabulut, B., ve Oğuz, Ş. (2022). Ekonomi Güvenliği Ve Ticaret Savaşları Bağlamında Abd-Çin Rekabetinin Analizi. Uluslararası Kriz Ve Siyaset Araştırmaları Dergisi, 6(2), 323-357.

Karaş, Z., ve Kara, Ö. (2024). Ticaret Savaşlarının Abd Üzerine Olan Etkilerinin İncelenmesi. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 23(89), 344-358.

Kaplinsky, R. (2008). What does the rise of China do for industrialisation in Sub-Saharan Africa?. Review of African political economy, 7-22.

Karaş, G. (2017). Bağımlılık teorisi perspektifinden DTÖ kapsamındaki korumacılık politikası araçlarının kullanımı. International Journal of Public Finance, 2(2), 245-263.

Kaya, E. (2016). Modern Dünya-Sistem Teorisi Kapsamında Abd İle Küba Yakınlaşmasının Eleştirisi Ve Latin Amerika'ya Olası Yansımaları. Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi, (57), 362-377.

Kaya, M. (2019). Abd-Çin Ticaret Savaşları Ve Türkiye. Türkiye Mesleki Ve Sosyal Bilimler Dergisi, (2), 18-30.

Kaya, T. (2017). Dtö Anlaşmalarındaki Yükümlülüklerden Kaçınmaya Olanak Sağlayan İstisna Hükümleri. Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi, 7(2), 169-192.

Kennedy, S. (Ed.). (2020). Beyond The Middle Kingdom: Comparative Perspectives On China's Capitalist Transformation. Stanford University Press.

Keskin, A. C. (2023). Uluslararası Hukukta Ekonomik Yaptırımların Hukuka Uygunluğu Ve Etkinliği Sorunu. Public And Private International Law Bulletin, 43(1), 139-176.

Kızıler, N. (2022). Dış Ticaret Ve Gümrük Anlaşmazlıkları: Cezalar Ve Çözüm Yollarının Yapısal Eşitlik Modeli İle Analizi (Doctoral Dissertation, Bursa Uludag University (Turkey)).

Kızılkaya, İ. (2023). Küresel ticaret savaşları ve Türkiye'nin dış ticareti: ABD-Çin ticaret savaşlarının etkileri. (Master's Thesis, İstanbul Ticaret Üniversitesi)

Koçak, Z. (2022). Oecd Ülkeleri Bağlamında Ar-Ge Harcamaları Ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Panel Veri Analizi (2000-2020) (Master's Thesis, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü).

Köse, Y. (2014). Küresel Finansal Yaptırımlar: Oyun Teorisi Yaklaşımı İle Ampirik Bir Uygulama. Maliye Ve Finans Yazıları, 1(103), 10-20.

Köse, H. (2022). Türkiye'nin AB'nin serbest ticaret anlaşmalarına uyumda yaşadığı sorunların ve serbest ticaret anlaşması politikası farklılıklarının üçüncü ülke pazarlarına erişimine etkisi. Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 1(43), 27-49.

Krugman, P. (1980). Scale Economies, Product Differentiation, And The Pattern Of Trade. American Economic Review, 70(5), 950-959.

Krugman, P. (1991). Increasing Returns And Economic Geography. Journal Of Political Economy, 99(3), 483-499.

Küçüker, C. (2000). Yeni Ekonomik Coğrafya Ve Kalkınma. Ekonomik Yaklaşım, 11(38), 1-45.

Küçüksolak, Ö. K. (2023). Teknolojik Soğuk Savaş: Abd-Çin Rekabetinin Dijital Merkantilizm Üzerinden Analizi. Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi, 11(2), 284-308.

Lemke, D., ve Tammen, R. L. (2003). Power Transition Theory And The Rise Of China. International Interactions, 29(4), 269-271.

Liu, T., ve Woo, W. T. (2018). Understanding The Us-China Trade War. China Economic Journal, 11(3), 319-340.

Magnusson, L. (2015). *The Political Economy Of Mercantilism*. Routledge.

Mangır, F., ve Acet, H. (2014). Serbest Ticaret Ve Korumacılık, Avrupa Birliği'nde Malların Serbest Dolaşımı Ve Türkiye'nin Uyumu. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (31.1), 93-108.

Mearsheimer, J. J. (2010). The Gathering Storm: China's Challenge To Us Power In Asia. *The Chinese Journal Of International Politics*, 3(4), 381-396.

Mert, G. (2023). Sanayi Politikalarının Tasarımı, Uygulanması Ve Etkileri. *Ekonomi Politikası*, 59.

Monteiro, N. P. (2021). World Order Across The End Of The Cold War. Before And After The Fall: World Politics And The End Of The Cold War, 338-60.

Morgan, T. C., Syropoulos, C., ve Yotov, Y. V. (2023). Economic Sanctions: Evolution, Consequences, And Challenges. *Journal Of Economic Perspectives*, 37(1), 3-29.

Nazmul, I. M., ve Eymen, C. E. (2021). Strategic Competition, Economic Diplomacy And Trade Warfare: Re-Conceptualizing The 'Cold War'in The Case Of Recent Us-China Trade War. *Journal Of Globalization Studies*, 12(2), 119-142.

Orkunoğlu Şahin, I. F. (2022). Türkiye'nin 1980-2021 Dönemi Dış Ticaret Gelişiminin İrdelenmesi. *Gümrük Ve Ticaret Dergisi*, 9(27), 82-99.

Overbeek, H. (2012). Sovereign Wealth Funds In The Global Political Economy: The Case Of China. *Neoliberalism In Crisis*, 138-160.

ÖCAL, O., & UYGUR, K. (2022). Ticaret Savaşlarının Avrupa Birliği Bağlamında Türkiye Ekonomisine Etkileri. *Dış Ticarete Güncel Tartışmalar*, 55.

Özay, N. (2015). Uluslararası Ticarete Korumacılık Ve Türkiye'de Uygulanan Koruma Önlemleri. *Gümrük Ve Ticaret Dergisi*, (5), 23-33.

Özdemir, R. B. (2022). Uluslararası Kurumlarda İş Birliği: Dünya Ticaret Örgütü Ve Abd-Çin Ticaret Savaşları Örneği (Master's Thesis, Necmettin Erbakan University (Turkey)).

Öztürk, C. (2004). Çok Taraflı Ticaret Anlaşmaları Ve Emek Piyasaları (Master's Thesis, Marmara Üniversitesi (Turkey)).

Öztürk, N. S. (2025). Ticaret Savaşları Ve Piyasa Oynaklığı: Gümrük Vergisi Politikalarının Egarch Modeli İle Analizi. *Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(1), 1-1.

Öztürk, Ö. F., ve Bayar, Y. (2021). Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları, Ekonomik Büyüme, İstihdam Ve Finansal Gelişme Arasındaki Etkileşimin Analizi: Oecd Ülkeleri Örneği. *İnsan Ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 10(3), 2582-2602.

Öztürk, Z. (2011). Hegemonik İstikrar Teorisi Çerçevesinde Dünya Ekonomisinin Yeniden Şekillendirilmesi ve Türkiye'nin bu Süreçteki Yeri ve Katkısı (Doctoral dissertation, Marmara Üniversitesi (Turkey)).

Parıltı, H. (2013). Uluslararası Ticarete Korumacılık Ve 2008 Krizi. Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi, 48(2), 90-123.

Park, J., ve Choi, H. J. (2022). Are Smart Sanctions Smart Enough? An Inquiry Into When Leaders Oppress Civilians Under Un Targeted Sanctions. International Political Science Review, 43(3), 433-449.

Peksen, D. (2011). Economic Sanctions And Human Security: The Public Health Effect Of Economic Sanctions. Foreign Policy Analysis, 7(3), 237-251.

Peksen, D., ve Drury, A. C. (2010). Coercive Or Corrosive: The Negative Impact Of Economic Sanctions On Democracy. International Interactions, 36(3), 240-264.

Portela, C. (2010). National Implementation Of United Nations Sanctions: Towards Fragmentation. International Journal, 65(1), 13-30.

Reinert, K. A. (2011). An Introduction To International Economics: New Perspectives On The World Economy. Cambridge University Press.

Sabır, H. (2013). Küreselleşen Dünyada Rekabet Politikası Ve Gelişmekte Olan Ülkeler. Gümrük Ve Ticaret Dergisi, (3), 23-32.

Saçık, S. Y. (2009). Dış Ticaret Politikası Ve Ekonomik Büyüme İlişkisi. Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 2009(1), 162-171.

Sağıroğlu, A. (2022). Hegemonya Ve Yaptırım: Soğuk Savaş Dönemi'nde Abd Hegemonyası İle Abd'nin Ekonomik Yaptırımları Arasındaki Anlamlı İlişki. Alternatif Politika, 14(2), 383-421.

Sak, R., Sak, İ. T. Ş., Şendil, Ç. Ö., ve Nas, E. (2021). Bir Araştırma Yöntemi Olarak Doküman Analizi. Kocaeli Üniversitesi Eğitim Dergisi, 4(1), 227-256.

Santos, T. D. (1970). Dependencia económica y alternativas de cambio en América Latina. Revista mexicana de sociología, 417-463.

Sarau, E. D. D. (2024). Economic Sanctions And Trade Dynamics: Analyzing Us Unilateral And Eu Autonomous Economic Sanctions (1950–2019). Russian Journal Of Economics, 10(3), 274-298.

Selen, U., ve Gümüş, S. (2011). Piyasa Ekonomisinde Koruyucu İktisat Politikalarının Ve Ticaret Politikası Önlemlerinin Analizi. Ekonomi Bilimleri Dergisi, 3(2), 213-228.

Seyhan, M. C. (2024). Türk Ve Avrupa Birliği Hukukunda Damping Politikaları Ve Dampinge Karşı Alınan Önlemler. Başkent Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 9(2), 393-421.

Subacchi, P. (2020). The Cost Of Free Money: How Unfettered Capital Threatens Our Economic Future. Yale University Press.

Sürel, B. Ş. (2022). Uluslararası Ticarete Teknik Engeller Ve Uygunluk Değerlendirme Sistemi (Master's Thesis, Maltepe University (Turkey)).

Süt, Ç. (2011). Dünya Ticaret Örgütü Sistemi Çerçevesinde Vergi Kolaylıkları (Master's Thesis, Ankara Üniversitesi (Turkey)).

Şanlı, O., ve Ateş, İ. (2020). Abd-Çin Odaklı Ticaret Ve Kur Savaşlarının Dünya Ekonomisi Üzerine Etkileri. Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 7(1), 75-101.

Şaşmaz, M. Ü., ve Yayla, Y. E. (2018). Ekonomik Kalkınmanın Belirleyicilerinin Değerlendirilmesi: Ekonomik Faktörler. International Journal Of Public Finance, 3(2), 249-268.

Şen, M. Ö. (2024). Obama Dönemi Abd-Çin İlişkilerinde Ekonomi: Bir Dengeleyememe Hikâyesi. Doğu Asya Araştırmaları Dergisi, 7(13), 72-98.

Şimşek, G. E. (2020). Uluslararası Hukuk Açısından Ekonomik Yaptırımlar Ve Abd'nin Tek Taraflı Yaptırımlarının Kısa Bir Değerlendirilmesi. İstanbul Hukuk Mecmuası, 78(4), 2049-2078.

Şişman, D. (2020). Çin'in Küreselleşme İçinde Rolü: Yeni Bir Hegemon Mu?. Journal Of Life Economics, 7(1), 103-122.

Taskinsoy, J. (2020). Diminishing American Power: The Us-China Trade War, Sanctions, And Coronavirus. Sanctions, And Coronavirus (August 20, 2020).

Tekbaş, M., ve Yıldırım, M. (2016). G-8 Ülkelerinde Yeni Korumacılık Politikaları. Sosyal Bilimler Dergisi, 3(9), 456-479.

Topsoy, A. (2023). Büyük Güçler Arasındaki Rekabetin Orta Büyüklükte Devletlere Etkileri: Abd-Çin Ticaret Savaşı Ve Güney Kore. Diplomasi Ve Strateji Dergisi, (1), 68-95.

Topuz, H., ve Coşkun, A. (2018). Ricardo'nun Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi: Türkiye, Kolombiya Ve Güney Kore Üçlüsünün Sektörel Bazda Uygulamalı Bir Analizi-Ricardo's Comparative Advantages Theory: An Applied Analysis On The Sectoral Basis In The Tripartite Of Turkey, Colombia And South Korea. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 10(25), 672-685.

Uslu, İ. (2021). Ekonomik Yaptırımlarda Üçüncü Tarafların Etkisi: Venezuela, İran, Kuzey Kore Örnekleri (Master's Thesis, İzmir Katip Celebi University (Turkey)).

Vidhi, A., ve Turgan, E. (2024). Dış Ticaret Ve Büyüme Teorileri, Granger Nedensellik Testi İle Dış Ticaretin Büyüme Üzerindeki Etkisi. The Journal Of Academic Social Science, 40(40), 446-453.

- Yalaman, M. D. (2023). Kuruluşundan Günümüze Dünya Ticaret Örgütü'nün Küresel Ticaretteki Rol Ve İşlevi. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Dış Ticaret Dergisi*, 1(1), 32-41.
- Yang, J., Askari, H., Forrer, J., & Teegen, H. (2004). US economic sanctions against China: Who gets hurt?. *World Economy*, 27(7), 1047-1081.
- Yazıcıoğlu, İ. E. (2023). Uluslararası Ticaret Teorilerinden Mutlak, Karşılaştırmalı Ve Rekabetçi Üstünlükler Teorilerine Yönelik Bir Değerlendirme. *Uluslararası Ticaret Ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 6(2), 28-42.
- Yenipazarlı, A., ve Erdal, F. (2010). Dış Ticaretin Serbestleşmesi Ve Ekonomik Büyüme. *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, 2(1), 15-24.
- Yıldırım, İ. (2024). 'Merdiven Tekmeleme' metaforu Bağlamında Türkiye'de Kalkınma Tartışmalarına İlişkin Bir Değerlendirme. *Sosyolojik Düşün*, 9(2), 138-165.
- Yılmaz, B. A. (2018). Soğuk Savaş Sonrası Yeni Güvenlik Algıları Çerçevesinde Zorlayıcı Diplomasi: S-300 Füzeleri Krizi. *Barış Araştırmaları Ve Çatışma Çözümleri Dergisi*, 6(1), 1-32.
- Yılmaz, D. (2020). From Protectionism To Trade Wars: Their Effects Observed Through Financial Markets. *Journal Of Management And Economics Research*, 18(1), 1-19.
- Yılmaz, M., ve Divani, E. (2018). Ticaret Savaşları, Ekonomik Milliyetçilik, Yeni Merkantilizm Ve Dünya Ticaret Örgütünün İşlevsizliği. *İzmir Katip Çelebi Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1(1), 10-24.
- Yirmibeşoğlu, Ş. G., ve Dinçer, F. C. Y. (2018). Uluslararası Ticaret Bağlamında Klasik Realizm, Neo-Realizm Ve Neo-Liberalizm*. *Ksos*, 114.
- Yolchuyev, R. (2016). Uluslararası ticaret düzenlemesi bağlamında Dünya Ticaret Örgütü kurallarının ve sözleşmelerinin incelenmesi ve Türkiye için değerlendirme. (Master Thesis, İstanbul Ticaret Üniversitesi)
- Yücel, F. (2006). Dış Ticaretin Belirleyicileri Üzerine Teorik Bir Yaklaşım. *Sosyoekonomi*, 4(4).
- Zengin Taşdemir, S. (2019). Ticaret savaşlarının istihdam üzerindeki etkisi: Çin-ABD ticaret savaşı. *Gazi Kitabevi*.
- Zhao, M. (2019). Is A New Cold War Inevitable? Chinese Perspectives On Us-China Strategic Competition. *The Chinese Journal Of International Politics*, 12(3), 371-394.